

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД МІЖНАРОДНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

АЛЕКСЕЙЧУК ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

Гриф
Прим. N ____
УДК 330.141.7

ДИСЕРТАЦІЯ

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

08.00.05 - розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Економічні науки

Подасться на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

О.О.Алексейчук

Науковий керівник Захарченко Олег Володимирович, кандидат
економічних наук, доцент

Херсон - 2020

*Всі прислані дисертації
є ідентичними
Відомий секретар СВР Д.М.С.В. А.В. Ч.В.К.ручійка*

АНОТАЦІЯ

Алексейчук О.О. Формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 - розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. – ПВНЗ Міжнародний університет бізнесу і права, Херсон 2020. – Одеська національна академія харчових технологій, Одеса, 2020.

Здійснено дослідження наукових поглядів щодо трактування сутності поняття «інвестиційний потенціал», яке вказує на категоріально-понятійну дискусійність його складових елементів, що ідентифіковано: у якості комплексу різних ресурсів; сукупності виробничих можливостей; організації підсистем; якісного критерію, що ототожнюється з вартістю підприємства як товару. На підставі узагальнення наведених показників та визначення сутності категорії «інвестиційний потенціал» за ресурсно-управлінським підходом, де підприємство розглядається як сформована система, спроможна здійснювати інвестиційну діяльність та має інвестиційний потенціал для розвитку, пропонується уточнити перелік показників оцінювання інвестиційного потенціалу, доповнивши його такими, як: обсяг чистого прибутку, амортизації, інвестиційної нерухомості (сформованих у минулих роках та поточному періоді); сума тимчасово залучених і позикових ресурсів для цілей інвестування; обсяг ресурсів від державної підтримки (зокрема, від податкових пільг).

Дослідження ознак та особливостей інвестиційних процесів аграрних підприємств дозволили здійснити їхню структурну диференціацію, класифікаційне групування (специфічні фактори впливу на інвестиційний клімат; об'єкти залучення інвестицій; специфічні цілі інвестиційної діяльності; напрями інвестування; заходи інвестиційної діяльності) та визначити характер взаємодії зазначених підсистем при здійсненні інвестиційної діяльності.

Проведена діагностика теоретико-методологічних підходів до визначення сутності категорії «інвестиційна привабливість», дозволила з'ясувати, що остання розглядається: 1) як умова розвитку підприємства; 2) як умова інвестування; 3) як сукупність показників; 4) як показник ефективності; 5) як результат управлінської діяльності підприємства. На основі цього розвинуто тлумачення поняття «інвестиційна привабливість аграрного підприємства» як сукупності індикаторів природно-ресурсного, виробничого та фінансового потенціалу інвестиційного об'єкту, що визначають ймовірність прийняття інвестиційного рішення та можливість одержання максимального прибутку за визначений період в результаті вкладення інвестиційного капіталу.

Здійснений науковий пошук існуючих поглядів дослідників з приводу визначення сутності поняття «інвестиційний потенціал» вказує на категоріально-понятійну дискусійність, зокрема щодо його складових елементів, які представлено у якості комплексу різних ресурсів, сукупності виробничих можливостей, організації підсистем та якісного критерію, що ототожнюється з вартістю підприємства як товару.

На підставі узагальнення наведених показників та визначення категорії «інвестиційний потенціал» за ресурсним підходом пропонується уточнити перелік показників оцінювання інвестиційного потенціалу підприємства, доповнивши його такими, як: обсяг чистого прибутку, амортизації, інвестиційної нерухомості (сформованих у минулих роках та поточному періоді); сума тимчасово залучених і позикових ресурсів для цілей інвестування; обсяг ресурсів від державної підтримки (зокрема, від податкових пільг) тощо.

Розвинуто методичний інструментарій оцінки інвестиційного потенціалу підприємств агропродовольчої сфери регіону, специфіка якого полягає в оптимізації комплексу показників оцінювання, доповнивши його такими, як: обсяг чистого прибутку, амортизації, інвестиційної нерухомості (сформованих у минулих роках та поточному періоді); сума тимчасово залучених і позикових

ресурсів для цілей інвестування; обсяг ресурсів від державної підтримки (зокрема, від податкових пільг).

Знайшли подальший розвиток організаційні засади оцінювання рівня інвестування підприємств агропродовольчої сфери регіону, а саме: встановлено значущість застосування витратного підходу до оцінювання рівня інвестування через діагностику динаміки інвестиційної ставки (рівня нагромадження основного капіталу підприємствами галузі). Визначено фактори, що впливають на формування інвестиційного потенціалу підприємств агропродовольчої сфери регіону: 1) конкуренція та організація; 2) вартісна та натурально-речовинна форми; 3) відокремлення та інтеграція; 4) пріоритет приватного та загальнодержавного інтересу.

За результатами дослідження Причорноморського регіону за обраними критеріями найбільше інвестиційно-привабливими є агропродовольчі сфери Одеської та Миколаївської областей. Аналіз рівня дохідності та ризику сільськогосподарських підприємств за регіонами у 2010-2016 рр. дає змогу визначити рівень інвестиційної привабливості аграрного сектору в регіонах України.

Встановлено, за оперативною інформацією структурних підрозділів з питань агропромислового розвитку облдержадміністрацій станом на 01.07.2019 у регіонах країни в агропромисловому комплексі реалізується 444 інвестиційних проектів загальною вартістю понад 40,6 млрд. грн, де основним джерелом фінансування залишаються власні кошти аграрних підприємств (72,8% в структурі джерел інвестування). Серед напрямків реалізації інвестиційних проектів (будівництво/реконструкція) більш привабливим є розвиток скотарства — 96 проектів (або 21,6% від загальної кількості); обробка, зберігання зернових і технічних культур — 56 (12,6%); розвиток свинарства — 46 (10,4%); харчова і переробна промисловість — 41 проектів відповідно (9,2%).

Здійснений аналіз наукових поглядів щодо пріоритетності напрямів інвестування сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону, діагностика

стану та тенденцій прояву інвестиційних процесів у період 2010-2018 рр. дозволили нам визначити стратегічні пріоритети інвестування (рис. 5), які віднесено до певних груп, зокрема: агропромислова інфраструктура; с/г техніка та машини; агротехнології; логістика; зберігання та переробка тощо.

При використанні діалектичних та системних засад дослідження підходу нами розроблена комплексна система диференціації (стратифікації) інвестиційних проблем та ризиків сталого розвитку агропродовольчої сфери за ознакою й рівнем прояву (державний, регіональний, на рівні підприємства) через призму специфічних особливостей регіонального агропродовольчого виробництва.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що розвиток інвестиційної діяльності в аграрних підприємствах знаходиться на недостатньому рівні та слабо піддається регулюванню. Причиною такого стану є безліч факторів — об'єктивних і суб'єктивних, макроекономічних та мікроекономічних, що вимагає розробки дієвих інструментів щодо мобілізації внутрішніх інвестиційних ресурсів, формування організаційного забезпечення розвитку інвестиційної діяльності на рівні підприємств, а також удосконалення методичних підходів щодо оцінки ефективності проектів в умовах розвитку приватно-державного партнерства при реалізації інвестиційних проектів тощо.

За результатами дослідження ідентифіковано низку інвестиційних проблем та ризиків агропродовольчого виробництва, в розрізі рівнів їхньої системної дії. До основних проблем та ризиків, що здійснюють системну дію на державному рівні віднесено: недосконалість нормативно-правової бази; нестабільність політичної ситуації (військовий конфлікт на Сході країни); тінізацію економіки та високу корумпованість влади; недосконалість податкової системи (високий рівень податків) та фінансової політики; низькі темпи реформування економіки та недосконалість ринкова інфраструктура; високі темпи інфляції; відсутність ефективних механізмів страхування інвестиційних ризиків; відсутність дієвих механізмів функціонування та регулювання ринку землі, зокрема її купівлі-

продажу; сировинна орієнтованість товарної структури аграрного експорту; монополізація економіки; низький рівень реалізації державної політики щодо природоохоронної діяльності.

В ході дослідження запропонована Стратегія розвитку інвестиційної діяльності та міжнародного співробітництва Миколаївської області на 2021-2027 роки, яка відповідає принципам, пріоритетам, стратегічним цілям та завданням державної регіональної політики України та процесам державного стратегічного планування розвитку окремих секторів економіки країни та її регіонів, що враховує потреби їх розвитку та необхідність підвищення конкурентоспроможності. В основу розробки концептуальних засад Стратегії покладено загальні принципи (відкритість, координація, інноваційність, синергія, диверсифікація, паритетність, спеціалізація) та враховано принципи Нової політики регіонального розвитку (субсидіарність, комплексний територіальний підхід, партнерство та співпраця, територіальна та секторальна концентрація, доказовість прийняття рішень, сталі інвестиції, розвиток мереж, просторове планування тощо). Реалізацію головної мети та зазначених принципів запропонованої Стратегії визначено здійснювати через запровадження наступних механізмів, зокрема як: 1) механізм державно-приватного партнерства; 2) механізм кооперації; 3) механізм кластеризації; 4) механізм стимулювання підприємницької активності; 5) механізм міжрегіонального співробітництва; 6) механізм комунікації держави, бізнесу та громад.

Ключові слова: інвестиції, регіональний розвиток, агропродовольча сфера, інноваційний потенціал, планування, управління.

ANNOTATION

Alekseychuk O.O. Formation of investment potential for sustainable development of the agro-food sector of the region. - Qualified scientific work on

the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate of Economic Sciences Degree in Specialty 08.00.05 - productive forces development and regional economy. - international university of business and law, Kherson 2020. - Odessa national academy of food technologies, Odessa, 2020.

Research has been carried out on the interpretation of the essence of the concept of "investment potential", which indicates the categorical and conceptual discussion of its constituent elements, which is identified: as a complex of different resources; set of production capacities; organization of subsystems; qualitative criterion, which is identified with the value of the enterprise as a commodity. Based on the generalization of the above indicators and the definition of the essence of the category "investment potential" in the resource-management approach, where the enterprise is considered as a formed system, capable of carrying out investment activity and has investment potential for development, it is proposed to clarify the list of indicators of evaluation of investment potential, further : volume of net profit, depreciation, investment real estate (formed in previous years and current period); the amount of temporary borrowed and borrowed resources for investment purposes; the amount of resources from government support (including tax benefits).

Investigations of features and features of investment processes of agricultural enterprises made it possible to carry out their structural differentiation, classification grouping (specific factors of influence on the investment climate; objects of attraction of investments; specific goals of investment activity; directions of investment; measures of investment activity) and to determine the nature of interaction of these investment activities.

Diagnosis of theoretical and methodological approaches to the definition of the essence of the category "investment attractiveness", made it possible to find out that the latter is considered: 1) as a condition of enterprise development; 2) as a condition of investment; 3) as a set of indicators; 4) as an indicator of efficiency; 5) as a result of management activity of the enterprise. On this basis, the concept of "investment

attractiveness of agrarian enterprise" was developed as a set of indicators of a natural resource, production and financial potential of an investment object, which determine the probability of making an investment decision and the possibility of obtaining maximum profit for a certain period as a result of investing capital.

The conducted scientific search of the existing views of researchers regarding the definition of the essence of the concept of "investment potential" indicates a categorical-conceptual discussion, in particular about its constituent elements, which are presented as a complex of different resources, a set of production opportunities, the organization of subsystems and qualitative criterion, which is identified by enterprises as a commodity.

Based on the generalization of the above indicators and the definition of the category "investment potential" by resource approach, it is proposed to clarify the list of indicators of estimation of the investment potential of the enterprise, supplementing it with such as: the amount of net profit, depreciation, investment real estate (formed in previous years) and current; the amount of temporary borrowed and borrowed resources for investment purposes; the amount of resources from government support (including tax benefits) and more.

A methodological toolkit has been developed for assessing the investment potential of agricultural enterprises in the region, the specificity of which is to optimize the complex of valuation indicators, supplementing it with such as: net income, depreciation, investment real estate (formed in previous years and the current period); the amount of temporary borrowed and borrowed resources for investment purposes; the amount of resources from government support (including tax benefits).

Organizational foundations for estimating the level of investment of the agro-food enterprises of the region have been further developed, namely: the significance of applying the cost approach to the estimation of the level of investment through diagnostics of the dynamics of the investment rate (the level of fixed capital accumulation by the enterprises of the industry) has been established. The factors that influence the formation of the investment potential of the agro-food enterprises of the

region are determined: 1) competition and organization; 2) value and natural-material forms; 3) separation and integration; 4) the priority of private and national interest.

According to the results of the study of the Black Sea region according to the selected criteria, the most investment-attractive are the agro-food sectors of Odessa and Mykolaiv regions. Analysis of the level of profitability and risk of agricultural enterprises by regions in 2010-2016 allows to determine the level of investment attractiveness of the agricultural sector in the regions of Ukraine.

It is established that according to the operative information of structural divisions on agro-industrial development of regional state administrations as of 01.07.2019 in the regions of the country 444 investment projects with a total cost of more than 40.6 billion UAH are implemented, where own funds of agrarian enterprises remain the main source of financing (72.8%). % in the structure of sources of investment). Among the areas of investment projects implementation (construction / reconstruction), the development of cattle breeding is more attractive - 96 projects (or 21.6% of the total); processing, storage of cereals and industrial crops - 56 (12.6%); pig breeding development - 46 (10.4%); food and processing industry - 41 projects respectively (9.2%).

The analysis of scientific views on the priority areas for investing in the sustainable development of the agro-food sector of the region, diagnostics of the state and tendencies of manifestation of investment processes in the period 2010-2018 allowed us to identify strategic investment priorities (Fig. 5), which are assigned to certain groups, in particular: ; agricultural machinery and machinery; agrotechnology; logistics; storage and processing, etc.

When using the dialectical and systematic principles of the approach study, we have developed a comprehensive system of differentiation (stratification) of investment problems and risks of sustainable development of the agro-food industry on the basis and level of manifestation (state, regional, at the enterprise level) through the prism of specific features of regional agro-food production.

According to the results of the study, the development of investment activity in agricultural enterprises is found to be insufficient and poorly regulated. The reason for this situation is many factors - objective and subjective, macroeconomic and microeconomic, which requires the development of effective tools for mobilization of internal investment resources, the formation of organizational support for the development of investment activity at the enterprise level, as well as the improvement of methodological approaches to assess the effectiveness of projects in conditions of development of private-public partnership in the implementation of investment projects, etc.

According to the results of the research, a number of investment problems and risks of agro-food production were identified, in terms of the levels of their systemic action. The main problems and risks that carry out systemic action at the state level are: imperfection of the legal framework; political instability (military conflict in the East of the country); shadowing the economy and high corruption; imperfection of the tax system (high level of taxes) and financial policy; low economic reform and imperfect market infrastructure; high inflation; lack of effective mechanisms of investment risk insurance; lack of effective mechanisms for functioning and regulation of the land market, including its purchase and sale; raw orientation of commodity structure of agricultural exports; monopolization of the economy; low level of implementation of state policy on environmental activities.

In the course of the research, the Strategy of Development of Investment Activity and International Cooperation of Mykolaiv Region for 2021-2027 was proposed, which corresponds to the principles, priorities, strategic goals and tasks of the state regional policy of Ukraine and the processes of state strategic planning of the development of certain sectors of the economy of the country and its regions, taking into account their development and the need to increase competitiveness. The development of the conceptual framework of the Strategy is based on the general principles (openness, coordination, innovation, synergy, diversification, parity, specialization) and the principles of the New Regional Development Policy

(subsidiarity, integrated territorial approach, partnership and cooperation, territorial and sectoral concentration) , steady investments, network development, spatial planning, etc.). The main goal and the stated principles of the proposed Strategy have been implemented through the implementation of the following mechanisms, in particular: 1) a public-private partnership mechanism; 2) mechanism of cooperation; 3) mechanism of clustering; 4) mechanism for stimulating entrepreneurial activity; 5) mechanism of interregional cooperation; 6) the mechanism of communication between the state, business and communities.

Keywords: investments, regional development, agro-food sphere, innovation potential, planning, management.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Турленко Н.В., Швець О.В., Алексеїчук О.О. Методичні підходи до визначення економічної оцінки механізмів залучення інвестицій в економіку регіону. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Том 3 . № 4. С. 60-69 (загальний обсяг – 0,37 друк. арк., особистий внесок автора – 0,1 друк. арк.: досліджено принципи економічної оцінки механізмів залучення інвестицій в економіку регіону).
2. Турленко Н.В., Алексеїчук О.О. Теоретико-методологічні аспекти в класифікації інвестицій з урахуванням особливостей агропродовольчої сфери регіону. *Бізнес-Навігатор*. 2019. №5-2(54). С. 44-48. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*). (загальний обсяг – 0,26 друк. арк., особистий внесок автора – 0,13 друк. арк.: досліджено методологічні аспекти в класифікації інвестицій).
3. Лагодієнко В.В., Турленко Н.В., Алексеїчук О.О. Необхідність і роль державного протекціонізму в інвестиційному забезпеченні сталого розвитку галузей АПК: національний та регіональний аспекти. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2019. №95. С. 114-122. (загальний обсяг – 0,63 друк. арк., особистий внесок автора – 0,23 друк. арк.: досліджено регіональний аспект ролі державного протекціонізму в інвестиційному забезпеченні сталого розвитку галузей АПК).
4. Турленко Н.В., Лагодієнко В.В., Алексеїчук О.О. Економічний інструментарій впливу на інвестиційні процеси сталого розвитку агробізнесу. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки»*. 2019. № 2. С. 210-223. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*). (загальний обсяг – 0,64 друк. арк., особистий внесок автора – 0,25 друк. арк.: обґрунтовано інструментарій оцінки впливу на інвестиційні процеси сталого розвитку агробізнесу).

5. Пушак Я.Я., Турленко Н.В., Алексеїчук О.О. Теоретико-методичні аспекти оцінки інвестиційних механізмів в умовах сталого розвитку виробничих сфер економіки регіону. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 2. С. 104-114. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*). (загальний обсяг – 0,42 друк. арк., особистий внесок автора – 0,15 друк. арк.: досліджено сутність методичних аспектів оцінки інвестиційних механізмів в умовах сталого розвитку виробничих сфер економіки регіону).

6. Алексеїчук О.О. Інвестиційні ризики регіональної агропродовольчої сфери. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки»*. 2019. № 3. С. 210-223. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*). (0,54 друк. арк.)

7. Захарченко О.В., Алексеїчук О.О. Складові формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону. *Бізнес-Навігатор*. 2019. №5-2(54). С. 44-48. (журнал представлено у міжнародній наукометричній базі даних *Index Copernicus*). (загальний обсяг – 0,33 друк. арк., особистий внесок автора – 0,12 друк. арк.: досліджена сутність складових формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону).

Тези доповідей та матеріали науково-практичних конференцій

8. Турленко Н. В., Алексеїчук О.О. *Регіональні особливості розвитку інвестиційного потенціалу галузей АПК в умовах сталого розвитку та структурних трансформацій*. Перспективи розвитку нової економічної системи на державному і регіональному рівнях: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5 жовтня 2019 року). - Київ. Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського, 2019. С. 87-89. (загальний обсяг – 0,083 друк. арк., особистий внесок автора – 0,04 друк. арк.: досліджено особливості розвитку інвестиційного потенціалу в умовах сталого

розвитку галузей АПК).

9. Турленко Н. В., Алексеїчук О.О. *Теоретико-методичні підходи до оцінювання інвестиційних проектів в агропродовольчій сфері регіону*. Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління: збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 6 листопада 2019 року). – Одеса.: ДВНЗ «Одеський національний політехнічний університет», 2019. С. 90-92. (загальний обсяг – 0,08 друк. арк., особистий внесок автора – 0,04 друк. арк.: досліджено методу оцінювання інвестиційних проектів в агропродовольчій сфері регіону).

10. Турленко Н. В., Алексеїчук О.О. *Державні механізми залучення інвестицій в розвиток регіонального агробізнесу*. Наука, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект: збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 27–28 вересня 2019 р.). – Одеса.: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С. 128-129. (загальний обсяг – 0,04 друк. арк., особистий внесок автора – 0,02 друк. арк.: досліджено орієнтири залучення інвестицій в розвиток регіонального агробізнесу).

11. Турленко Н. В., Алексеїчук О.О. *Теоретичні та методологічні аспекти формування інвестиційної політики в АПК*. Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: збірник матеріалів VII міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15–16 жовтня 2019 р.). – Одеса: Одеська національна академія харчових технологій, 2019. С. 184-186. (загальний обсяг – 0,16 друк. арк., особистий внесок автора – 0,08 друк. арк.: розкрито практичні напрями формування інвестиційної політики в АПК).

12. Алексеїчук О.О. *Особливості формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону*. Стратегічні пріоритети розвитку економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 3 жовтня 2019 р.): у 6 ч. – Полтава: ЦФЕНД, 2019. – Ч. 3. С. 8-9. (0,04 друк. арк.)

13. Турленко Н. В., Алексеїчук О.О. *Механізми підтримки формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку аграрної сфери регіону*. II International Scientific Conference The Modern Economic Research: Theory, Methodology, Practice: Conference Proceedings, September 27th, 2019. Kielce, Poland: Baltija Publishing. p. 70-73. (загальний обсяг – 0,13 друк. арк., особистий внесок автора – 0,07 друк. арк.: обґрунтовано необхідність підтримки формування інвестиційного потенціалу аграрної сфери регіону)

14. Алексеїчук Е. А. *Формирование инвестиционного потенциала устойчивого развития агропродовольственной сферы региона*. Стратегия и тактика развития производственно-хозяйственных систем : сб. науч. тр. междунаучно-практической конференции (г. Гомель, 21–22 ноября 2019 г.)/ М-во образования Респ. Беларусь, Гомел. гос. техн. ун-т им. П. О. Сухого, Гомел. обл. орг. о-ва «Знание» ; под ред. В. В. Кириенко. – Гомель : ГГТУ им. П. О. Сухого, 2019. – 39-41 с. (0,16 друк. арк.)

15. Алексеїчук О.О. *Інвестиційні інструменти управління процесами сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону*. "Світ економічної науки. Випуск 18": матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції економічного спрямування (Тернопіль, 28 листопада 2019 р.). У двох частинах. – Частина 1. - Тернопіль, 2019. – 101-103 с. (0,08 друк. арк.)

16. Алексеїчук О.О. *Регіональні особливості формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери*. Модернізація та наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку суспільства і технологій: Матеріали III Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Київ, 24–25 січня 2020 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2020. – 61-65 с. (0,16 друк. арк.)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ	12
1.1. Інвестиційний потенціал сталого розвитку агропродовольчого виробництва: сутність та значення	12
1.2. Теоретичний базис дослідження агропродовольчої сфери як об'єкту інвестування	28
1.3. Теоретико-методологічні засади оцінки інвестиційної привабливості агропродовольчої сфери	38
Висновки до розділу 1	52
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ	55
2.1. Стан та особливості розвитку інвестиційних процесів агропродовольчої сфери	55
2.2. Динаміка залучення інвестицій в економіку агропродовольчої сфери регіону	74
2.3. Комплексна оцінка інвестиційної привабливості розвитку регіональної агропродовольчої сфери	91
Висновки до розділу 2	111
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ	115
3.1. Пріоритети та перспективи розвитку інвестиційних процесів в умовах реформування агропродовольчої сфери регіону	115
3.2. Ризики та проблеми формування інвестиційного потенціалу розвитку агропродовольчого виробництва	135
3.3. Удосконалення системи державного регулювання інвестиційно - інноваційного розвитку агропродовольчого сектору	146
Висновки до розділу 3	174
ВИСНОВКИ	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	184
ДОДАТКИ	200

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток агропродовольчої сфери для економіки України є важливою складовою у формуванні її продовольчої безпеки, а також визначає специфічний спосіб життя значної частини населення країни. Зміни в розмірах виробництва, тенденціях розвитку галузей агропродовольчої сфери та умовах комфортного життя зайнятого у виробництві населення залежить від багатьох чинників, головним з яких є регіональний. Особливої уваги означені питання набувають ваги із врахуванням трансформаційних змін в основних галузях агропродовольчої сфери спричинених реформами в законодавстві, економіці та суспільно-політичному житті країни, що найбільше знайшло відображення на результатах її регіонального розвитку.

Управління інвестиційною діяльністю в сучасних умовах є важливою умовою в забезпеченні ефективного розвитку економіки галузі чи окремого суб'єкту господарювання. Можливість здійснювати необхідне інвестування в економічний розвиток тісно пов'язане з формуванням інвестиційного потенціалу, що є одним із головних факторів забезпечення ефективного розвитку будь-якої діяльності. Тому дослідження питань пов'язаних із залученням інвестицій, формуванням інвестиційної привабливості галузей економіки та формуванням інвестиційного потенціалу завжди були в полі зору провідних вітчизняних та закордонних дослідників. Так, велика увага надавалася проблемам формування інвестиційних основ вченими класиками політичної економії, такими як: Ф. Кене, А. Сміт, Д. Міль, Д. Рікардо, М. Кейнс, К. Маркс, а також представниками неокласичного напрямку: І. Фішер, А. Пігу, Р. Хоутрі. Серед українських вчених, що зробили вагомий внесок у розвиток інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні та на регіональному рівні, слід назвати І. Бланка, Н. Басюркіну, С.Войта, І. Іртищеву, М.Долішнього, О.Лайка, Ю. Макогона, З. Покропивного, А. Пересаду, О. Прокопенка, П. Рогожина, А. Савчука, В.Ткач, В. Федоренка, В. Шевчука, та ін. Проблемам державного регулювання, формування і реалізації інвестиційної

політики, становлення економічного механізму інвестиційної діяльності в галузях агропродовольчої сфери на національному і регіональному рівнях присвячені наукові праці: О.Бондарчука, С.Гуткевич, Н.Добрянської, О.Захарченко, М.Кісіля, М.Кропивко, В.Ковальова, М.Коденської, В.Копитко, О.Красноруцького, В.Кузьоми, В.Лагодієнка, Р.Мудрака, В.Немченко, О.Павлова, Г.Підлісецького, П.Саблука, І.Савенко, І.Седікової, А.Ужви та ін.

Проблемі дослідження присвячена велика кількість праць, що свідчить про її актуальність. Разом з тим, деякі питання в галузі інвестиційного забезпечення регіонального розвитку агропродовольчої сфери залишаються не розв'язаними та вимагають подальших досліджень, у тому числі: у сфері управління інвестиційною діяльністю, оцінки інвестиційної привабливості підприємств і проектів та формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону. Теоретична та практична значущість перерахованих проблем визначили актуальність теми дисертаційної роботи, вибір мети і напрямків дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права» при виконанні тем «Фінансово-економічний механізм сталого розвитку аграрних підприємств в умовах трансформації до СОТ» (державний реєстраційний номер 0109U002936 та «Стратегічні напрями та пріоритети розвитку ринків АПК в умовах інтеграції та глобалізації» (державний реєстраційний номер 0109U002937), де визначено напрями формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону, у межах яких автором сформульовано концепцію стратегії розвитку інвестиційної діяльності та міжнародного співробітництва на регіональному рівні та удосконалено механізм інвестиційного забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону.

Мета і завдання дослідження. Метою наукового дослідження є поглиблення теоретико-методичних засад і розробка практичних рекомендацій

щодо формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації поставлено та вирішено наступні теоретичні і прикладні завдання:

- дослідити понятійно-термінологічний апарат економічної науки у частині уточнення змісту поняття «інвестиційний потенціал агропродовольчої сфери регіону»;

- провести теоретичний огляд трактування сутності поняття «інвестиційний потенціал підприємства» за ресурсно-управлінським підходом;

- обґрунтувати методичний інструментарій оцінки інвестиційного потенціалу підприємств агропродовольчої сфери регіону;

- розвинути організаційні засади оцінювання рівня інвестування сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону

- розвинути комплексну систему диференціації (стратифікації) інвестиційних проблем та ризиків сталого розвитку агропродовольчої сфери;

- удосконалити механізм інвестиційного забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону;

- удосконалити структуру організаційно-економічного механізму управління та мінімізації інвестиційних ризиків агропродовольчої сфери;

- розвинути механізм взаємодії інвестиційних ресурсів та інвестиційного клімату;

- розробити концепцію стратегії розвитку інвестиційної діяльності та міжнародного співробітництва на регіональному рівні.

Об'єктом дослідження є процеси формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і прикладних проблем формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону.

Методи дослідження. У процесі виконання даного дослідження було

використано сукупність загальних та специфічних наукових методів: для дослідження історичних передумов розвитку понятійно-термінологічного апарату у частині уточнення змісту поняття «інвестиційний потенціал агропродовольчої сфери регіону» використано історичний метод; порівняльний аналіз для визначення оцінки та критеріїв ефективності управління складовими формування інвестиційного потенціалу підприємств агропродовольчої сфери регіону; наукового узагальнення – для формування завдань наукового дослідження, а також теоретичного узагальнення – для визначення теоретичного підґрунтя формування понять: інвестиційного потенціалу, інвестиційного потенціалу агропродовольчої сфери регіону, інвестиційних ресурсів та інвестиційного клімату; для аналізу масиву даних фінансово-господарської діяльності господарюючих суб'єктів агропродовольчої сфери окремого регіону та встановлення математичних зв'язків використано економіко-математичне моделювання; для теоретичного узагальнення, формування висновків і рекомендацій - абстрактно-логічний метод.

Інформаційною базою дослідження стали нормативно-правові акти України, нормативні документи центральних органів державної влади, звітні дані Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Департаменту агропромислового розвитку Миколаївської обласної державної адміністрації; дані закордонної офіційної статистики, звіти міжнародних організацій; наукові публікації вітчизняних та іноземних дослідників даної проблеми, а також власні дослідження, розрахунки та висновки автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці та обґрунтуванні нових теоретико-методичних підходів і практичних рекомендацій з формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону. Наукову новизну наукового дослідження визначають такі основні результати:

вперше:

- запропоновано концепцію Стратегії розвитку інвестиційної діяльності та міжнародного співробітництва на регіональному рівні, де в основу розробки засад стратегії покладено загальні принципи (відкритість, координація, інноваційність, синергія, диверсифікація, паритетність, спеціалізація) та враховано принципи новітньої політики регіонального розвитку (субсидіарність, комплексний територіальний підхід, партнерство та співпраця, територіальна та секторальна концентрація, доказовість прийняття рішень, сталі інвестиції, розвиток мереж, просторове планування тощо). Реалізацію головної мети та зазначених принципів визначено здійснювати через запровадження наступних механізмів, зокрема як: 1) державно-приватного партнерства; 2) кооперації; 3) кластеризації; 4) стимулювання підприємницької активності; 5) міжрегіонального співробітництва; 6) комунікації держави, бізнесу та громад;

удосконалено:

- механізм інвестиційного забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону, що ґрунтується на розробленій концепції Стратегії розвитку інвестиційної діяльності та міжнародного співробітництва Миколаївської області на 2021-2027 роки, концептуальні засади якої відповідають цілям Стратегії сталого розвитку України, основним завданням реформи «Програма просування інтересів України у світі», а також Стратегії розвитку Миколаївської області на період 2021-2027 років (проект) тощо. Це дозволить забезпечити підвищення міжнародного іміджу Миколаївської області, позиціонування її як безпечного та надійного місця для вигідного розміщення інвестицій; формування сприятливих умов для поліпшення інвестиційного клімату, зростання інвестиційної активності підприємств, ділових та фінансових структур, збільшення обсягів прямих інвестицій як внутрішніх, так і іноземних, в економіку області, збільшення кількості реалізованих інвестиційних проектів, створення нових робочих місць в результаті їхнього впровадження для розв'язання на цій основі найголовніших проблем області і

завдань соціально-економічного характеру;

- понятійно-термінологічний апарат економічної науки у частині уточнення змісту поняття «інвестиційний потенціал агропродовольчої сфери регіону» - як здатність досягти нормального відтворення і (чи) одержання очікуваного прибутку через реалізацію та управління інвестиційними можливостями інвестиційних ресурсів, які визначають сприятливість інвестиційного клімату та забезпечують рівень інвестиційної привабливості агропродовольчого виробництва (як об'єкту, суб'єкту господарювання) регіону;

набули подальшого розвитку:

- трактування сутності поняття «інвестиційний потенціал» за ресурсно-управлінським підходом, де підприємство розглядається як сформована система, спроможна здійснювати інвестиційну діяльність та має інвестиційний потенціал для розвитку. Такий підхід вказує на категоріально-понятійну дискусійність його складових елементів та обумовлює удосконалення системи статистичних показників інвестування через оцінку: рівня нагромадження основного капіталу (інвестиційну ставку) та рівня прибутковості (% від доданої вартості); рентабельності інвестиційної діяльності підприємств, що дозволить зіставляти національну статистичну інформацію про рівень інвестицій з міжнародною;

- методичний інструментарій оцінки інвестиційного потенціалу суб'єктів агропродовольчої сфери регіону, специфіка якого полягає в оптимізації комплексу показників оцінювання, доповнивши його такими, як: обсяг чистого прибутку, амортизації, інвестиційної нерухомості (сформованих у минулих роках та поточному періоді); сума тимчасово залучених і позикових ресурсів для цілей інвестування; обсяг ресурсів від державної підтримки (зокрема, від податкових пільг);

- організаційно-економічний механізм взаємодії інвестиційних ресурсів та інвестиційного клімату, де функціональний контекст інвестиційного потенціалу регіону реалізується з врахуванням існуючої структури економіки регіону в

розрізі видів економічної діяльності, що обумовлює досягнення сприятливого рівня інвестиційного клімату в регіоні;

- організаційні засади оцінювання рівня інвестування сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону, а саме: встановлено значущість застосування витратного підходу до оцінювання рівня інвестування через діагностику динаміки інвестиційної ставки (рівня нагромадження основного капіталу підприємствами галузі). Визначено фактори, що впливають на формування інвестиційного потенціалу агропродовольчої сфери регіону: 1) конкуренція та організація; 2) вартісна та натурально-речовинна форми; 3) відокремлення та інтеграція; 4) пріоритет приватного та загальнодержавного інтересу;

- пропозиції щодо формування та використання інвестиційного потенціалу регіонального розвитку, зокрема запропоновано проводити його формування та використання через призму управлінських функцій та з врахуванням існуючої структури економіки регіону в розрізі видів економічної діяльності;

- комплексна система диференціації інвестиційних проблем та ризиків сталого розвитку агропродовольчої сфери за видовою ознакою й рівнем прояву (державний, регіональний, на рівні підприємства), що дозволить здійснювати вплив на ефективність реалізації інвестиційного потенціалу з огляду на значущість специфічних ознак агропродовольчого виробництва.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання теоретико-методичних і практичних розробок у діяльності органів влади різних рівнів при реалізації стратегічних напрямів з формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону. Рекомендації автора використовуються у практичній діяльності: Регіонального фонду підтримки підприємництва в Миколаївській області (довідка 17/33 від 29.11.2018 р.), Миколаївським обласним фондом розвитку і підтримки громадських ініціатив (довідка № 54 від 22.03.2018р.), Департаменту агропромислового розвитку Миколаївської обласної державної адміністрації (довідка №443/01/07.01-22/28 від 14.03.2019 р.), Херсонської обласної ради

(довідка № 1115-16/09-19 від 24.09.2019р.). Науково-практичні положення дисертаційної роботи впроваджені в наукову діяльність та навчальний процес ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права» (довідка №45-10-584 від 28.10.2019 р.), СТОВ «Золотий колос» Миколаївська обл., Казанківський район, с. Миколаївка (довідка № 216 від 19.12.2018р.), ПОП «Вікторія» Миколаївська обл., м. Новий Буг (довідка № 72/15 від 17.09.2019р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею і містить одержані автором нові результати в галузі економічної науки, що в сукупності сприяють розвитку методології цієї науки й вирішенню проблеми формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону. Усі наукові результати, що викладені в дисертації і виносяться на захист, отримані автором особисто, що знайшло відображення в її публікаціях. Із праць, що опубліковані в співавторстві, використано лише ті ідеї і положення, які є результатом особистих досліджень здобувача.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та методологічні положення, висновки та наукові результати дослідження апробовано у доповідях та обговорено на таких науково-практичних конференціях: міжнародна науково-практична конференція «Перспективи розвитку нової економічної системи на державному і регіональному рівнях» (м. Київ, 5 жовтня 2019 р.), II міжнародна науково-практична конференція «Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління» (м. Одеса, 6 листопада 2019 р.), II міжнародна науково-практична конференція «Наука, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект» (м. Одеса, 27–28 вересня 2019 р.), VII міжнародна науково-практична конференція «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття» (м. Одеса, 15–16 жовтня 2019 р.), міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні пріоритети розвитку економіки, фінансів, обліку та

права в Україні та світі» (Полтава, 3 жовтня 2019 р.), II International Scientific Conference «The Modern Economic Research: Theory, Methodology, Practice» (Kielce, Poland, 27.09.2019р.), міжнародна науково-практична конференція «Стратегия и тактика развития производственно-хозяйственных систем» (г. Гомель, 21–22 ноября 2019 г.), міжнародна науково-практична конференція «Світ економічної науки. Випуск 18» (Тернопіль, 28 листопада 2019 р.), III міжнародна науково-практична конференція «Модернізація та наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку суспільства і технологій» (м. Київ, 24–25 січня 2020 р.); щорічні конференції професорсько-викладацького складу ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права» (Херсон, 2015-2019 рр.).

Публікації одержаних результатів. За матеріалами проведених досліджень опубліковано 16 наукових праць загальним обсягом 3,33 д.а., з яких особисто автору належить 2,24д.а. із них у наукових фахових виданнях 7 робіт, у тому числі 5 статей у виданнях України включених до міжнародних наукометричних баз, 2 статті у міжнародному виданні.

Обсяг та структура дисертації. Дисертація складається із анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (152 найменування), додатків. Повний обсяг роботи становить 271 сторінку, з них 176 сторінок основного тексту. Робота містить 34 рисунки, 25 таблиць та 21 додаток на 57 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАЛОГО

РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

1.1. Інвестиційний потенціал сталого розвитку агропродовольчого виробництва: сутність та значення

Сучасний стан агропродовольчого виробництва характеризується хвилеподібним зростанням виробництва, збільшенням обсягів експорту продукції, зростанням конкурентоспроможності у глобальному ринковому середовищі. Водночас спостерігаються повільний розвиток ринкової інфраструктури, зниження рівня ділової активності та соціальних стандартів сільського населення, що негативно впливає на інвестиційні процеси в аграрній галузі [15].

«Необхідною умовою забезпечення ефективного розвитку вітчизняних аграрних підприємств та продовольчого виробництва є зміцнення їхнього інвестиційного потенціалу, що сприятиме технічному і технологічному переозброєнню галузі, виробництву якісної й конкурентоспроможної агропродовольчої продукції, підвищенню ефективності управління інвестиціями в аграрній сфері і, як кінцевий результат, забезпечення продовольчої безпеки країни» [143].

Таким чином, формування інвестиційного потенціалу агропродовольчих підприємств є актуальним аспектом досліджень сучасної економічної науки, реалізація якого забезпечить ефективний сталий розвиток агропродовольчої сфери національного господарства країни.

Формування та реалізація інвестиційного потенціалу економіки - це процеси, які суттєво впливають на економічний розвиток країни і забезпечують прискорення його темпів на довгострокову перспективу, особливо якщо вони

мають інноваційний характер. Успішність реалізації інвестиційного потенціалу у стратегічних сферах (де реалізуються національні пріоритети) позитивно позначається на макроекономічній стабільності та економічному розвитку країни [11].

Формулювання змісту інвестиційного потенціалу регіону, перш за все вимагає уточнення сутності взаємозалежних базових категорій інвестиційного процесу. Оскільки без чіткого визначення предмету дослідження неможливо обумовити критерії та здійснити розробку, адаптованого до сучасних економічних тенденцій, методологічного інструментарію діагностики інвестиційного потенціалу регіону [41].

Так, тлумачення поняття «потенціал» у вузькому розумінні походить від латинського слова «*potential*», що в перекладі означає – сила, міць, тоді як у широкому – визначає систему певних можливостей, ресурсів, засобів, які можуть бути використані для досягнення певної мети [35, с. 467].

«Економічна категорія «потенціал» як узагальнююче поняття в широкому науковому вжитку почало використовуватися наприкінці 70-х та на початку 80-х років ХХ ст.» [63, с.12-21]. В даний час економічні дослідження обумовлюють достатньо велику кількість термінів, які використовують дефініцію «потенціал», чи сполучення слів потенціал розвитку, ймовірні конкуренти чи ймовірності.

«Великий економічний словник під редакцією А.Н. Азріліяна термін «потенціал» визначає як сукупність наявних засобів, можливостей у певній області» [14]. Економічна енциклопедія під редакцією С.В. Мочерного подає тлумачення «потенціал», як «наявність ресурсів економічного суб'єкта, їх оптимальна структура та вміння раціонально використовувати з метою досягнення поставленої цілі. З огляд уна це, важливим є не їхня кількісна наявність, а якісне та раціональне з метою забезпечення національних економічних інтересів України» [34, 35].

У свою чергу, професор О.І. Шаблій взагалі «згрупував існуючі уявлення про дане поняття за трьома ознаками: носій (субстрат), власність, відношення» [136, с.104]. Подібний підхід використовує й В. Приймак, відображаючи функціональний аспект терміну «потенціал» та розглядаючи його через призму таких ознак як: 1) *номінальний аспект*, що відображає значення «сукупність» умов, ресурсів тощо; 2) *атрибутований аспект*, що трактуючи потенціал як «потужності», «можливості», «здатності» характеризує кількісні та якісні його ознаки, тобто атрибути потенціалу; 3) *релятивний аспект*, що відповідає уявленню про потенціал як про «продуктивність» тощо [99, с.9]. Такий підхід зображає співвідношення між потенціалом та його використанням. Певною мірою це є диференціальною характеристикою його ефективності. [136, с.533].

Як показали результати проведених досліджень, інвестиційний потенціал – це не шаблонна формула суми інвестиційних ресурсів плюс можливості їх використання, а особлива комбінація ресурсів [84].

Здійснений науковий пошук існуючих поглядів дослідників з приводу визначення сутності поняття «*інвестиційний потенціал*» вказує на категоріально-понятійну дискусійність, зокрема щодо його складових елементів у якості комплексу різних ресурсів, сукупності виробничих можливостей, організації підсистем та якісного критерію, що ототожнюється з вартістю підприємства як товару (табл. 1.1).

Інвестиційний потенціал агропродовольчого виробництва розглядаємо як сукупність його виробничих ресурсів, в які можуть бути здійснені різні форми вкладень грошових коштів та їх еквівалентів із метою одержання прибутку сільськогосподарськими товаровиробниками і (або) досягнення іншого корисного ефекту (соціального, екологічного). З огляду на видову структуру інвестиційний потенціал повинен відображати по-перше, процеси виробництва та споживання сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства, а по-друге умови, які забезпечують їх взаємодію та взаємозв'язок [53, с. 55].

Таблиця 1.1

Диференціація підходів до трактування сутності поняття
«інвестиційний потенціал» за ресурсно-управлінським підходом*

Підхід до трактування	Автор	Визначення поняття «інвестиційний потенціал» як -
1	2	3
Комплекс ресурсів	Щербатюк О.	«комплекс інвестиційних ресурсів у поєднанні з можливостями, засобами та умовами їхнього залучення і використання в інвестиційній діяльності підприємства» [141]
	Заїка С.	сукупність прихованих інвестиційних ресурсів, джерел, можливостей, засобів, запасів, які під впливом зовнішніх або внутрішніх факторів інвестиційного середовища формуються і починають взаємодіяти для вирішення поставлених стратегічних завдань в результаті інвестиційної діяльності підприємства [39].
	Жулавський А., Гордієнко В., Самофалова О.	трактують його як «сукупність інвестиційних ресурсів в поєднанні з можливостями, засобами і умовами їх залучення і використання у інвестиційній діяльності підприємства» [152].
Сукупність можливостей	Бережна І.	як запас наявних можливостей інвестиційних ресурсів певного таксономічного рівня, потужність потоку яких щодо продукування інвестиційних доходів-ризиків зумовлена спроможностями інституційного середовища забезпечити безперервність та інтенсивність протікання інвестиційного процесу [10].
	Дресвянніков Д.	сукупна можливість власних і залучених економічних ресурсів забезпечувати при наявності сприятливого інвестиційного клімату інвестиційну діяльність підприємства з метою і масштабах, визначених економічною політикою країни та стратегією розвитку підприємства [31].
	Дідух С.	«здатність реалізувати сукупність інвестиційних можливостей щодо генерування додаткових потоків капіталу завдяки мобілізації наявних ресурсів з метою підвищення ефективності діяльності підприємства» [29].
	Гавриш В., Гулько Л., Драганова Т	поступового свідомого чи несвідомого накопичення інвестиційних можливостей, які не можуть бути реалізовані підприємством миттєво. «Інвестиційні можливості можуть, зокрема, бути створені та використані підприємством шляхом мобілізації внутрішніх інвестиційних ресурсів» [20].
Комплексна організація підсистем	Чорна М., Жувагіна І., Горіцин Д.	пропонують інший підхід, згідно з яким інвестиційний потенціал підприємства - це комплексна система, що становить сукупність окремих підсистем (інвестиційно-фінансова та управлінська) [134].

Продовження таблиці 1.1

Якісний вираз вартості товару	Шабатура Т.	виступає якісним критерієм оцінювання підприємства як товару, зростання якого свідчить про адекватність ведення економічної діяльності підприємства принципам соціально орієнтованої концепції, що, у свою чергу, сприяє вирішенню економічних проблем, які виникають між ними [135].
--------------------------------------	-------------	---

*Джерело: сформовано автором за відповідними даними.

Визначення наведені в табл. 1.1 відображають **ресурсно-управлінський підхід**, оскільки підприємство розглядається як сформована система, спроможна здійснювати інвестиційну діяльність та має інвестиційний потенціал для розвитку.

У дослідженнях багатьох інших науковців «інвестиційний потенціал» характеризується зокрема, як:

- кількість накопичених в економіці інвестиційних ресурсів, що при певних умовах можуть трансформуватися в інвестиції, тобто кількість ресурсів служить базою інвестування;

- сукупність умов, необхідних для залучення даних ресурсів у процес інвестування, що і є визначальним фактором рівня використання інвестиційного потенціалу [82, с. 26; 84, с. 28].

Інвестиційний потенціал формує потребу підприємства залучати фінанси до матеріально-виробничих чинників виробничого напрямку за для формування умов стабільного оновлення та отримання бажаного прибутку.

Він є вирішальним фактором економічного зростання, розширення потенційних можливостей підприємства. Дослідженнями значної кількості науковців визначено, що інвестиційний потенціал повинен максимально забезпечувати повне розширене відтворення виробництва і здійснювати приріст інвестиційного капіталу підприємства в подальшому.

Чинники впливу на інвестиційний потенціал підприємства продемонстровано на рисунку 1.1.

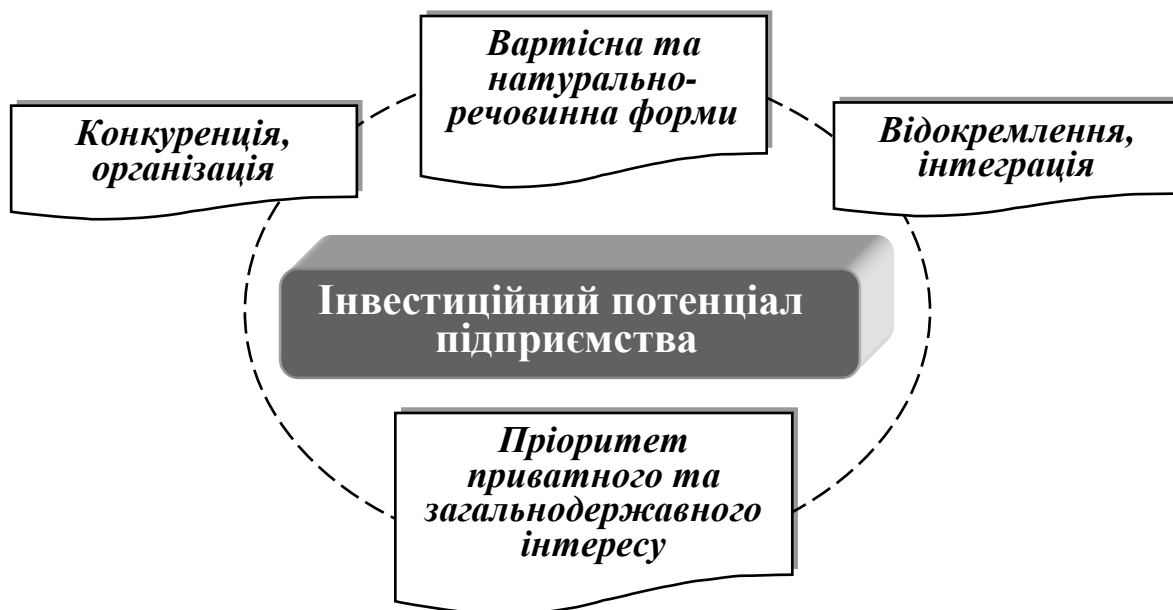

Рис. 1.1. Фактори, що впливають на інвестиційний потенціал підприємства*

*Джерело: розроблено автором за даними [60]

Дослідження змісту та сутності дефініції «інвестиційний потенціал» не можливе без з'ясування без сутності понять «інвестиційні ресурси», «інвестиційний клімат», «інвестиційні можливості», «інвестиційне середовище», «інвестиційна привабливість» тощо. Теоретичний аналіз сутності цих категорій дозволить визначити та удосконалити їх зміст, а також з'ясувати специфіку взаємозв'язків, які виникають між ними (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Взаємозалежність та співвідношення базових категорій інвестиційного процесу галузей регіону*

*Джерело: авторська розробка

Новітня економічна думка обумовлює наявність наукових поглядів, де зміст поняття «інвестиції» ототожнюють з інвестиційними ресурсами, під якими розуміють «...грошові, матеріальні та нематеріальні цінності, які використовують суб'єктом господарювання у процесі їх вкладання в об'єкти інвестування для отримання прибутку чи досягнення соціального ефекту» [32]. З цим, на наш погляд, не варто погоджуватись, адже інвестиції - це процес, дія, тоді як інвестиційні ресурси – підґрунття, основа для формування інвестицій.

У свою чергу, Туріянська М.М., доводить, що поняття *«інвестиційні ресурси»*: 1) це не тільки фінансові, матеріальні, нематеріальні та трудові, а також інтелектуальні, гуманітарні ресурси тощо, які за відповідних умов здатні підвищити або знизити ефективність реалізації попередніх, тобто це ще й ресурси супроводу; 2) при цьому важливим є трансформація інвестиційних ресурсів у інвестиційний потенціал, оскільки це запорука розвитку інвестиційного процесу [120, с. 48, 124].

З огляду на вище зазначене, *інвестиційні ресурси* слід розуміти – як комплекс певних ресурсів, що реалізуються через інвестиційну діяльність та виступають базисом формування наявного інвестиційного потенціалу регіону.

До переліку базових категорій, які використовують для визначення сутності інвестиційного потенціалу є інвестиційний клімат (умови, середовище). Зазначені поняття, хоч і близькі за своїми тлумачними ознаками, але відоюражають різні за величиною і змістовністю проблеми.

Загалом, поняття *«інвестиційний клімат»* використовують для оцінки загальної інвестиційної ситуації на макrorівні. При цьому, можна погодитися з Бланком І.О., який вважає, що на регіональному рівні багато факторів, які складають зміст поняття «інвестиційний клімат», вже не діють, а саме політичні, правові, інфляційні тощо [2,13]. Як правило, загальнодержавні фактори впливу однаково дієві для всіх регіонів країни, тоді як на мезорівні *інвестиційне середовище* регіону – це безпосередній прояв місцевих, адаптованих та характерних для даного регіону чинників.

У свою чергу, зарубіжні автори Л.Дж. Гітман, М.Д. Джонк, У. Шарп, Г. Александер та Дж. Бэйли розглядають поняття «інвестиційне середовище» відповідно до системи понять і категорій ринкової економіки, трактуючи його як умови торгівлі цінними паперами та рівень підготовки інвесторів, які мають орієнтуватись у джерелах інформації, інструментарії інвестування та повинні вміти розробляти стратегію інвестування, оцінюючи при цьому норми прибутку і ступінь ризику тощо [34, с. 34; 23, с. 2-16].

Як сферу взаємодії суб'єктів інвестиційного процесу, трактує інвестиційне середовище Мартиненко В.Ф., доводячи, що її умови формуються інтегративними чинниками, функцією яких є продукування та постачання необхідних інвестиційних ресурсів з метою їх перетворення на інвестиційний потенціал, який має задовольняти весь комплекс суспільних, колективних та індивідуальних потреб [72, с.16].

З метою, більш кращого розуміння сутності цієї категорії здійснено огляд наукових поглядів, щодо диференціації її системоутворюючих компонент та групування їх з метою виокремлення методологічних підходів до визначення поняття «*інвестиційний клімат*» (всього 27 прикладів дефініцій):

– у 11 авторів - це перелік умов для інвестування в даний регіон чи країну [37], [13], [47], [34], [116], [67], [95];

– у 4 – «сукупність чинників/факторів». Так, на думку Недашківського М., Данілова О. це «...комплекс показників, явищ, процесів, що формують і визначають функціонування ринкового механізму», тоді як, на думку інших «... рухома сила економічних, виробничих процесів, що впливає на результат виробничої, економічної діяльності» тощо [17, с.194];

– до числа інших менш уживаних понять, що ототожнюють з інвестиційним кліматом, віднесено: можливість; середовище або атмосфера; ситуація; підсистема, система тощо.

Таким чином, «інвестиційний клімат» можна розглядати як рухому силу, що спонукає потенційного інвестора до прийняття рішення щодо вкладання

інвестиційного капіталу в той чи інший об'єкт, вид діяльності з метою досягнення певних цілей, зокрема отримання прибутку, поширення впливу, зменшення витрат тощо.

Структура кількісного виразу вживання досліджених компонент сутності категорії «інвестиційний клімат» представлена на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Структурний розподіл компонентів поняття «інвестиційний клімат», %*

*Джерело: сформовано з використанням [83]

У свою чергу, проведені дослідження Козяр Н.О. [53] засвідчили, що ступінь впливу інвестиційного клімату (зовнішніх умов) на інвестиційний потенціал та розвиток інвестиційної діяльності аграрних підприємств становить 42,1%, тоді як, інноваційної активності (внутрішніх умов) — на рівні 56,7% (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Показники, що впливають на розвиток інвестиційної діяльності аграрних підприємств*

№ п/п	Інвестиційні умови	Показник, %
1	Інвестиційний клімат (зовнішні фактори макросередовища)	40,1
2	Інвестиційні можливості (потенціал, внутрішні фактори мікросередовища)	34,4
3	Інвестиційна активність (рівень розвитку інвестиційної діяльності)	14,2
4	Інноваційність інвестиційного портфеля підприємства	11,3
	Разом	100,0

*Джерело: складено за допомогою [53]

Заслуговує на увагу науковий погляд Боровік Л.В. [15], яка досліджує аспекти сталого розвитку інвестиційного потенціалу агросектору країни через оцінку динаміки факторіальних показників, які обумовлюють рівень економічного, соціального та екологічного потенціалів, як складових компонент.

Загалом формування економічного потенціалу галузі характеризується невисокими темпами зростання. Середній його показник за 2010-2016 роки по відношенню до 2010 року збільшився на 27%. До факторів, що стримують нарощування економічного потенціалу галузі відносять: відсутність дієвої підтримки товаровиробників з боку держави, незначне кредитування виробництва, недостатність обігових коштів, втрати від недостачі технічних засобів (20-25%), низький рівень впровадження інноваційних енергозберігаючих агротехнологій тощо. Незважаючи на техніко-технологічне відставання галузі та низку інших недоліків, оціночний рівень загального факторіального показника інвестиційного економічного потенціалу складає 7,62 бали, що визначає рейтингову оцінку впливу інвестиційної політики розвитку сільського господарства на формування інвестиційного економічного потенціалу у середньому за 2010-2016 роки як високу (табл. 1.3).

Оцінюючи вплив інвестиційної політики на формування соціального інвестиційного потенціалу, до факторів, які стимулюють соціальний розвиток сільського господарства, віднесли населення працездатного віку, дошкільні та розважальні заклади. Відповідно до розрахунків вплив інвестиційної політики розвитку сільського господарства на формування соціального інвестиційного потенціалу складає у середньому за 2010-2016 роки 6,62 бали, а за рейтинговим оцінюванням має середній показник.

Не менше значення в розвитку аграрної галузі має рівень його екологічного потенціалу. Великі обсяги родючих земель, вигідне географічне розташування, сприятливі погодні умови – це ті чинники, які характеризують сільське господарство України. Екологічні негаразди (землетруси, зсуви землі,

підтоплення, тривалі суховії тощо) майже не торкаються жодного регіону країни. Загалом рейтинг впливу інвестиційної політики розвитку сільського господарства на формування та відновлення екологічного інвестиційного потенціалу галузі є високим, складаючи 9,28 балів, що вказує на привабливість природо-ресурсного потенціалу та великі можливості збільшення обсягів інвестицій в аграрний сектор економіки.

Таблиця 1.3

Рейтингове оцінювання впливу інвестиційної політики на формування інвестиційного потенціалу сільського господарства України (стандартизовані значення показників)*

№	Показник	Роки досліджень							Середній бал за шкалою оцінювання 0-10
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
1	Оцінка формування економічного потенціалу	6,27	7,06	7,73	7,72	7,66	8,19	8,70	7,62
2	Оцінка формування соціального потенціалу	5,38	6,67	6,49	8,95	5,82	5,72	7,36	6,62
3	Оцінка формування екологічного потенціалу	8,98	8,99	9,16	9,35	9,40	9,33	9,73	9,28
	Рейтингова оцінка політичного впливу	6,87	7,58	7,79	8,67	7,63	7,75	8,60	7,84

*Джерело: Сформовано з використанням [34]

Рейтингове оцінювання економічного, соціального та екологічного факторів вказує на те, що реальний інвестиційний потенціал галузі є високим. Найвищий рівень рейтингової оцінки мають посівні, зрошувані та осушені площі, сільське населення в працездатному віці, житловий фонд, прямі іноземні інвестиції, виробництво продукції та її експорт, обсяги внесення у ґрунт мінеральних добрив. Середнім та низьким рівнем інвестиційного потенціалу оцінюються

обсяги капітальних інвестицій, чистий прибуток, культурно-освітні чинники. Загальна ж оцінка впливу інвестиційної політики розвитку сільського господарства на формування інвестиційного потенціалу є високою, складаючи 7,84 бали [15,122].

Досліджуючи інвестиційну привабливість, як похідну від «інвестиційного потенціалу», де більш високий потенціал території формує її більш високу привабливість для реалізації цілей інвестування, Козаченко Г.В., Антіпов О.М., Ляшенко О.М., Дібніс Г.І. трактують *«інвестиційну привабливість»* через сукупність об'єктивних і суб'єктивних умов, що сприяють або перешкоджають процесу інвестування національної економіки на макро-, мезо- і мікрорівнях» [130].

У свою чергу, Покатаєва К.П. зазначає, що «інвестиційна привабливість - це інтегральна характеристика доцільності вкладання капіталу в потенційні об'єкти інвестування з огляду на їх інвестиційний потенціал та пов'язанні з цим процесом специфічні (мікроекономічні) й неспецифічні (макроекономічні) інвестиційні ризики, які, власне, і є головними складовими розглядуваної категорії» [97]. Чим доводить доцільність інвестування в реальні об'єкти з огляду на інвестиційний потенціал (який обумовлює певні можливості, засоби, що використовуються для досягнення поставленої мети різними суб'єктами господарювання) та інвестиційні ризики (які визначаються через діагностику інвестиційного клімату).

Результати дослідження системи взаємозв'язків інвестиційних ресурсів, інвестиційного клімату та їх вплив на формування інвестиційного потенціалу агропродовольчої сфери регіону зображено на рис. 1.4.

Запропонована модель обумовлює, що номінально інвестиційний потенціал формують інвестиційні ресурси (земельні, фінансові, трудові, матеріальні, нематеріальні, інформаційні, соціальні тощо), ефективність використання яких визначає інвестиційну привабливість регіону. При цьому

функціональний контекст інвестиційного потенціалу регіону реалізується через систему управління інвестиційними можливостями.

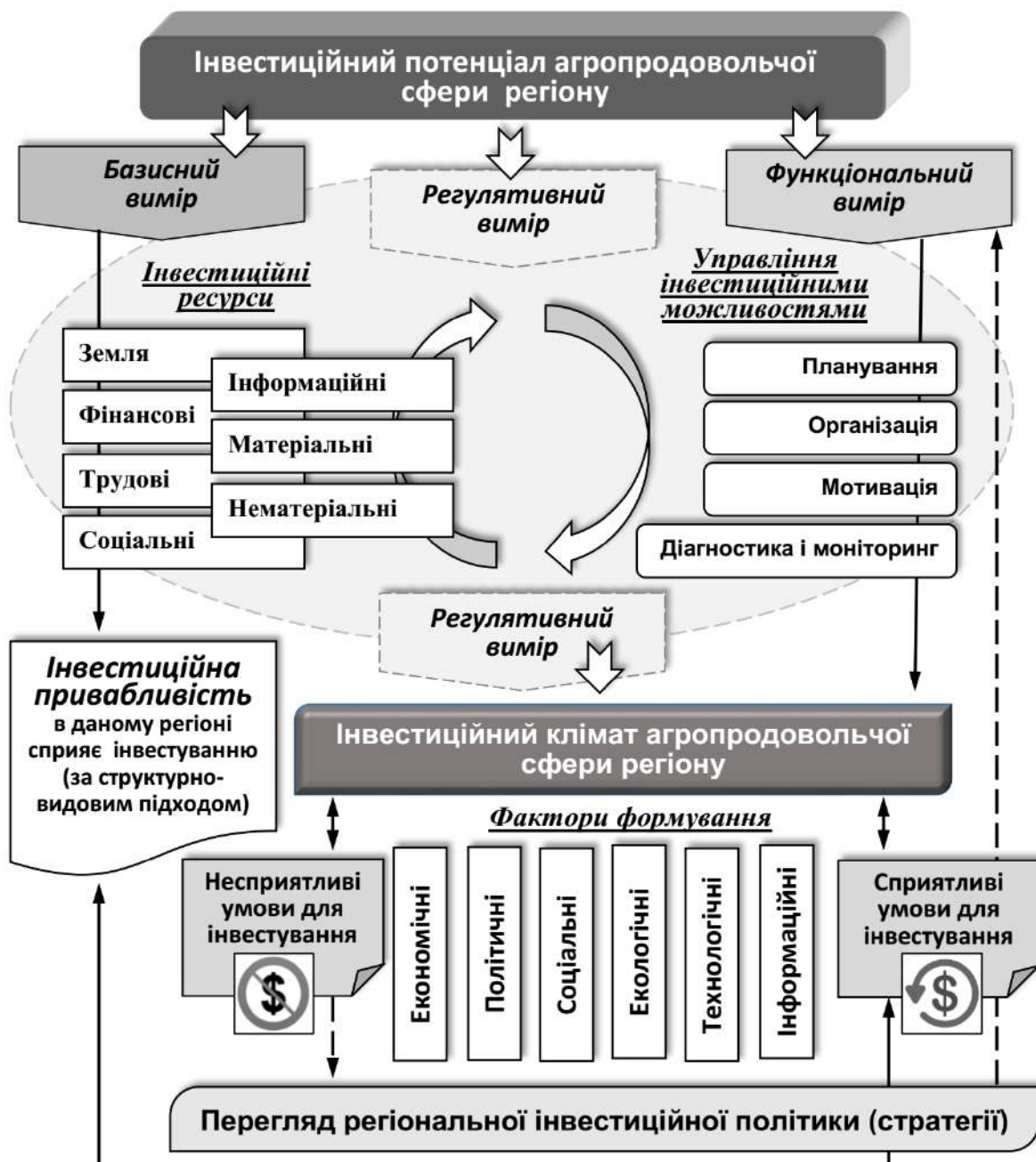

Рис. 1.4. Система взаємодії базових категорій інвестиційного процесу агропродовольчої сфери*

*Джерело: авторська розробка

На основі вище зазначено нами визначено категорію «*інвестиційний потенціал агропродовольчої сфери*» - це здатність досягти нормального відтворення і (чи) одержання очікуваного прибутку через реалізацію та

управління інвестиційними можливостями інвестиційних ресурсів, які визначають сприятливість інвестиційного клімату та забезпечують рівень інвестиційної привабливості агропродовольчого виробництва (як об'єкту, суб'єкту господарювання) регіону.

З огляду на це, трактування сутності поняття «інвестиційний потенціал економіки», на нашу думку, має базуватися на положеннях *витратного підходу*, згідно з яким інвестиційний потенціал - це здатність до фінансового забезпечення висхідного інвестиційного тренду шляхом нагромадження основного капіталу та збільшення доходності і прибутковості від його генерування у поточному та середньостроковому періодах.

В. Скриль, О. Дяченко для оцінювання інвестиційного потенціалу підприємства пропонують застосовувати показники ліквідності (ліквідність активів), показники оборотності (оборотність активів), показники структури капіталу (фінансова стійкість) та показники прибутковості (прибутковість капіталу) [109]. У свою чергу, М. Вознюк і Г. Дурицька пропонують наступні показники: 1) обсяг накопичених власних і залучених ресурсів (фінансових, матеріальних і нематеріальних); 2) здатність до ефективного інвестування; та інші [19]. Оцінювання за цими показниками здійснюється за ресурсним підходом.

На підставі узагальнення наведених показників та визначення категорії «інвестиційний потенціал» за ресурсним підходом пропонується уточнити перелік показників оцінювання інвестиційного потенціалу, доповнивши його такими, як: обсяг чистого прибутку, амортизації, інвестиційної нерухомості (сформованих у минулих роках та поточному періоді); сума тимчасово залучених і позикових ресурсів для цілей інвестування; обсяг ресурсів від державної підтримки (зокрема, від податкових пільг) тощо.

На противагу зазначеному підходу зарубіжні науковці та експерти Євростату, зокрема Д. Лейтне, Т. Смокова, застосовують *витратний підхід* до оцінювання рівня інвестування підприємств [123, 144, 146], досліджуючи

динаміку інвестиційної ставки (рівня нагромадження основного капіталу підприємствами). За методологією Євростату інвестиційна ставка визначається діленням обсягу валового нагромадження основного капіталу (The European System of National and Regional Accounts (ESA 2010), код: P.51g) на обсяг валової доданої вартості ((ESA 2010), код: Vig) та відображає частку інвестицій підприємств в основний капітал (будівлі, обладнання тощо) в обсязі створеної в процесі виробництва доданої вартості.

Про доцільність застосування витратного підходу до визначення та оцінювання інвестиційного потенціалу економіки також свідчать результати досліджень поведінки іноземних підприємств щодо їх участі в інвестиційних процесах, фінансуванні інновацій, проведені зарубіжними дослідниками [145, 147-151], зокрема:

- достатньо високий рівень операційного прибутку та загальні чисті збитки всієї господарської діяльності підприємств у будь-яких країнах стримують інвестування, зокрема в інноваційні проекти, які на початкових стадіях не мають високого рівня прибутковості і у більшості є ризикованими;
- підприємства, враховуючи наслідки кризи 2008-2009 рр., швидше вкладають кошти в надійні проекти розвитку енергетики, інші прибуткові підприємства, ніж у наукові дослідження та інновації;
- призупинення або уповільнення темпів фінансування інвестиційних проектів відбувається під впливом політичних (включаючи невизначеність щодо Brexit) та макроекономічних ризиків.

Нестабільність та ризикованість інвестиційних витрат впливає на інвестиційні тренди та тривалість циклів ділової активності підприємств. Інвестування підприємств у технологічні інновації виробництва та виробничої інфраструктури (зв'язку, транспорту тощо) сприяють утворенню мультиплікаційного ефекту та його поширенню на всю галузь або економіку тощо.

Оцінка вище зазначених теоретико-методологічних засад дослідження понятійно-категоріального апарату «інвестиційного потенціалу» дає підстави стверджувати, що:

- взаємодія та взаємозалежність інвестора та процесу інвестування капіталу відбувається в інвестиційному середовищі, що визначає стан інвестиційного клімату (негативний, позитивний), який у свою чергу залежить від комплексу чинників, що обумовлюють ефективність трансформації інвестиційних ресурсів у інвестиційний потенціал;

- інвестиційний потенціал є наслідком ефективної взаємодії упорядкованих та структурованих фінансових, трудових (у які також включаємо гуманітарні, духовно-моральні, інтелектуальні) матеріальних, нематеріальних, інформаційних, соціальних та інших інвестиційних ресурсів виробництва товарів та надання послуг з метою максимальної реалізації кожним суб'єктом економічних відносин власних інтересів;

- інвестиційні ресурси здійснюють трансформацію у інвестиційний потенціал лише за відповідних оптимальних умов, оскільки за несприятливих умов інвестування інвестиційні ресурси не використовуються;

- новітня інвестиційна парадигма господарювання, що будується на жорсткій конкурентній боротьбі, знижує інвестиційний потенціал галузі, інвестиційні ресурси регіону використовуються неефективно, що зумовлює необхідність активізації суб'єктів суспільного виробництва в пошуку нової моделі соціально-економічного розвитку;

- інвестиційний потенціал економіки (за витратним підходом) визначено як здатність реального сектору економіки до фінансового забезпечення висхідного інвестиційного тренду шляхом нагромадження основного капіталу та збільшення доходності і прибутковості від його генерування у поточному та середньостроковому періодах;

- для удосконалення формування системи показників статистики інвестицій пропонується запровадити в Україні такі показники: рівень

нагромадження основного капіталу (інвестиційну ставку) та рівень прибутковості (% від доданої вартості); рентабельність інвестиційної діяльності підприємств. Своєчасність, достовірність та порівнянність оцінок інвестиційного потенціалу забезпечуватиметься застосуванням статистичних даних системи національних рахунків. Це дозволить зіставляти національну статистичну інформацію про рівень інвестицій з міжнародною.

1.2. Теоретичний базис дослідження агропродовольчої сфери як об'єкту інвестування

Агропродовольчий сектор України з його продовольчим базисом - сільським господарством є «системоутворюючим у вітчизняній економіці, забезпечує збереження суверенності держави, визначає продовольчу та у значній мірі економічну безпеку держави, соціальний розвиток сільських територій тощо». «На сьогодні агропродовольчий сектор із значним потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього продовольчого ринку, є комплексом, що може стати локомотивом розвитку національної економіки, дати імпульс інвестиційному, технологічному та соціальному піднесенню держави» [27, с. 107]. Необхідною передумовою для цього є реалізація інвестиційних проектів з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки [105, с. 72-73].

Від стійкого функціонування аграрного сектора в значній мірі залежить рівень життя населення, але такий капіталомісткий сектор, яким є агропродовольча сфера, не може функціонувати без високих темпів і значних масштабів накопичення капіталу. Різке скорочення державного фінансування, відсутність ефективної та обґрунтованої кредитної системи в сільському господарстві, жорстка податкова політика, збільшення імпорту сільськогосподарської продукції сприяли тому, що вітчизняні

сільськогосподарські товаровиробники позбулися всіх джерел утворення та накопичення капіталу, що, в свою чергу, негативно відбилося на функціонуванні галузей, технологічно пов'язаних із сільським господарством.

В умовах посилення тенденцій глобалізації та інтернаціоналізації світових господарських відносин однією з найважливіших функцій є гарантування продовольчої безпеки країни. Вирішення цих питань є основною функцією світової агропродовольчої системи (САПС), яка формується в результаті розвитку міжнародної кооперації у сфері виробництва та продажу продовольства, причому її матеріальну основу складають національні агропродовольчі системи [139, с. 37; 140, с. 70].

Інвестиційну діяльність агропродовольчих підприємств значною мірою визначають роль та місце агропродовольчої сфери у системі національного виробництва. Особливо це стосується характеру економічних взаємовідносин вітчизняного сільського господарства та іншими галузями економіки, а також рівня їхньої взаємозалежності. Національна агропродовольча сфера України сформувалася, головним чином, у процесі розвитку спеціалізації й кооперації сільського господарства та переробної харчової промисловості і як міжгалузевий комплекс здійснює по-перше - виробництво продовольчих продуктів харчування та напоїв, з метою забезпечення ними населення країни, по-друге - виробництвом засобів виробництва для сільського господарства та його обслуговуванням. А тому її складовими компонентами виступають:

- сільське господарство (рослинництво, тваринництво), лісове та рибне господарство, які виробляють продовольчу сировину та продукти харчування;
- галузі та служби, що забезпечують сільське господарство засобами виробництва та іншими видами необхідних ресурсів (сільськогосподарське машинобудування, виробництво агрохімікатів тощо);
- переробну (харчову) промисловість, підприємства яких здійснюють зберігання, переробку та реалізацію продовольчої продукції;

- соціальну та виробничу інфраструктуру – підприємства, що займаються заготівлею сільськогосподарської сировини, транспортуванням, зберіганням, торгівлею, підготовка кадрів для сільського господарства, будівництво в галузях агросфери тощо.

Для дослідження та обґрунтування організаційно-економічних механізмів розвитку інвестиційних процесів агропродовольчої сфери особливої актуальності набуває визначення її організаційно-виробничих та економіко-управлінських ознак та особливостей, що безпосередньо впливають на інвестиційну діяльність. До переліку зазначених специфічних особливостей нами віднесено: 1) розширене відтворення в сільському господарстві протікає при взаємодії економічних, агроекологічних та біологічних процесів; 2) залежність галузі як споживача від розвитку II сфери агропромислового виробництва; 3) необхідність інтенсифікації інвестування III сфери; 4) зональна спеціалізація виробництва та районування за агрокліматичними зонами; 5) сезонність виробництва та підвищений ризик (залежність від природно-кліматичних умов); 6) великий період обігу капіталу через довготривалий строк виробництва продукції (вимагає значних вкладень у формі оборотних коштів на протязі тривалого періоду, а отримання результатів настає значно пізніше); 7) сільське господарство – галузь зі змінною технологією, де зміна технології має більш глибокий ефект, ніж поява нової продукції; 8) необхідність значної державної підтримки та регулювання; 9) потреба в інвестуванні соціальної сфери та сільської інфраструктури тощо [71].

Практика і досвід ринкових перетворень дозволяють зробити висновок, що «запуск інвестиційного процесу, що створює основу для стійкого зростання вітчизняного виробництва, може і повинен початися з галузей орієнтованих на кінцевий споживчий попит, і в першу чергу, як це не парадоксально, з сільськогосподарського виробництва, з тієї галузі, яка сьогодні відчуває найбільший спад» [86, с.110]. Особливе значення сільського господарства для

стимулювання інвестиційної діяльності зумовлено, «по-перше, низькою капіталоемністю і найменшими термінами окупності капітальних вкладень; по-друге, для продукції цієї галузі характерний масовий і стійкий попит на внутрішньому ринку. Крім того, сільське господарство має сильні міжгалузеві зв'язки, внаслідок чого інвестиції в його розвиток створюють найбільший кумулятивний ефект, стимулюючи попит на продукцію суміжних галузей і формуючи в них власний інвестиційний потенціал» [86, с.110].

«Дефіцит бюджетних асигнувань у загальному обсязі інвестицій в АПК породив масове банкрутство агропромислових товаровиробників» [40, с. 14-19]. Перехід до ринкової економіки, розвиток різноманітних форм власності, необхідність активізації товарно-грошових відносин, демократизація інвестиційної діяльності вимагають сьогодні вироблення нових, адекватних ринковим умовам підходів до інвестування та обслуговування аграрного сектора. В даний час в результаті аграрних перетворень радикально змінилися відносини інвесторів і сільськогосподарських товаровиробників [59, с. 26-37].

Проведені дослідження показують, що інвестиційні відносини у сфері сільського господарства не повною мірою відповідають вимогам ринкової економіки: недостатньо відпрацьований механізм інвестування; відсутня державна підтримка сільського господарства, забезпечує ефективне функціонування аграрного виробництва: збиткова діяльність агропродовольчих установ не дає можливості формувати повернення набутих залучених коштів.

До специфічних особливостей інвестиційних процесів агропродовольчої сфери також відносять наявність різноманітних форм господарювання сільської місцевості, зокрема особистих господарств населення, більша частина яких виробляє значні обсяги агропродукції, що обумовлює потребу їх врахування в державній інвестиційній політиці сталого розвитку галузі. При цьому, важливою компонентою регіональної інвестиційної діяльності агропродовольчих суб'єктів господарювання є необхідність інвестування ними

розвитку сільської інфраструктури та соціальної сфери. Досить тісні відносини в буденності сільських жителів створює потребу будівництва та подальшого розвитку дитячих садків, шкіл, установ обслуговуючого напрямку, торгівельного сектору, автошляхів, комунікацій.

З огляду на те, що у агропромисловому виробництві, діяльність якого пов'язана з використанням природно-кліматичних умов, біологічних властивостей живих організмів (рослин і тварин) і землі, як основного засобу виробництва та предмету праці, поряд з основними цілями інвестування (отримання прибутку, збереження капіталу, досягнення соціального ефекту) набувають особливої значущості специфічні інвестиційні напрямки - відтворення та збереження родючості ґрунту, меліорація земель, забезпечення життєздатності та відтворення біологічних організмів тощо.

Нижче наведено чинники, які приваблюють іноземних інвесторів в аграрний сектор [90]:

- Аграрний бізнес є основною галуззю економіки, де інвестиції та інноваційні проекти реалізуються в рамках програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні [8].

- Високий рівень родючості ґрунту та сприятливі кліматичні умови для вирощування сільськогосподарської продукції. Україна має найбільш придатну для вирощування територію в Європі (32,5 млн. га). Двадцять п'ять відсотків світових запасів чорнозему зосереджені в Україні. М'який клімат України дає фермерам значну конкурентну перевагу [51].

- Експортний потенціал. Сьогодні Україна є світовим лідером в експорті соняшникової олії та ячменю. В останні роки Україна здійснила експорт близько 40-50 млн. тон пшениці і таким чином зміцнила свої позиції в якості основного постачальника пшениці на світовому ринку [7].

- Висока прибутковість українських сільськогосподарських компаній. Українські аграрні холдинги порівняно з іншими світовими, з одного боку,

показали більш високу ефективність в основному за рахунок зниження виробничих витрат (дешева робоча сила, низька вартість оренди землі). З іншого боку, ця перевага досягається лише за високого рівня родючості ґрунтів, а не за допомогою нових технологій. Таким чином, існує потенціал для підвищення ефективності на основі залучення нових технологій.

У системі розширеного суспільного відтворення впровадження інвестицій здійснюється у складі інвестиційного процесу, зумовлюючи одночасно кількісну та якісну визначеність позитивного динамізму сукупного капіталу. Одна частина інвестиційних ресурсів загального фонду нагромадження, що утворює фонд заміщення (у складі коштів валових інвестицій та амортизаційних відрахувань) забезпечує розширене відтворення. Просте нарощування інвестицій забезпечує кількісне збільшення параметрів виробничої бази як основи екстенсивного зростання економіки. Ті самі інвестиції, які спрямовані на розширене відтворення (чисті інвестиції) є рушійним чинником інтенсивного зростання економіки, оскільки їх освоєння відбувається у сфері техніко-технологічної модернізації виробництва, що забезпечує поступальний якісний розвиток економіки [16].

Сезонність надходження сільськогосподарської продукції і, відповідно, доходів від її реалізації вимагає виділення галузям агропродовольчої сфери на пільгових умовах короткострокових і довгострокових кредитів [78, с. 27-29].

У свою чергу інвестиційний потенціал земель сільськогосподарського призначення можна розцінювати як можливість отримання максимального доходу у певний період часу від здійснення капіталовкладень у збереження та відтворення земель з метою підвищення їхньої родючості та забезпечення сталого й ефективного землекористування [21].

Водночас, залучення нових вигідних інвестицій спонукатиме до ряду позитивів, що сприятимуть розвитку аграрних підприємницьких структур (рис. 1.5).

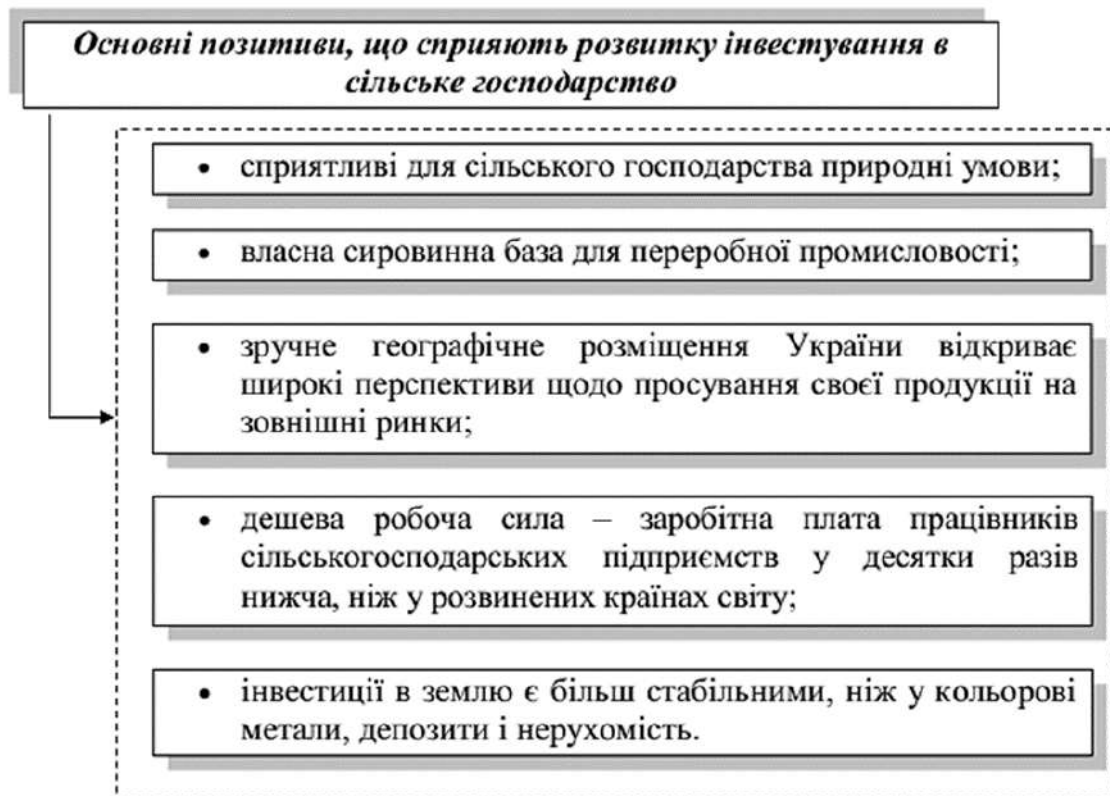

Рис. 1.5. Фактори, що сприяють розвитку інвестування в сільське господарство*

*Джерело: авторська розробка за даними [26]

За останніми науковими дослідженнями передумовами щодо зростання обсягів інвестування в сільське господарство виступають:

- потенціал українських чорноземів, який дозволяє збирати не менше 60-70 млн т зерна на рік [56];
- розвиток світової продовольчої кризи продовольства, що зумовлена приростом населення планети та інтенсифікації виробництва біопалива, і виражається у небувалому зростанні світових цін на продовольчі продукти харчування;
- прибутковість агропромислового виробництва [69];
- незабезпечений внутрішній попит, великий потенціал внутрішнього споживання [18];
- можливість швидко організувати великотоварне виробництво і відносно не висока ціна просування товару на ринок;

– реалізація конкурентних переваг України – при порівняно невеликих інвестиціях у найближчі 3-5 років є значні резерви підвищення урожайності сільськогосподарських культур за рахунок використання інноваційних технологій [25];

– зростання вартості земель сільськогосподарського призначення, яке слід чекати після зняття мораторію на продаж землі;

– відносно невеликі прямі витрати в розрахунку на один гектар земель в обробітку тощо.

Данкевич А.Є. наголошує, що при використанні земельних ресурсів потрібно враховувати поточну специфіку економічного середовища сформованого в аграрному секторі економіки (рис. 1.6) [26, с.39].

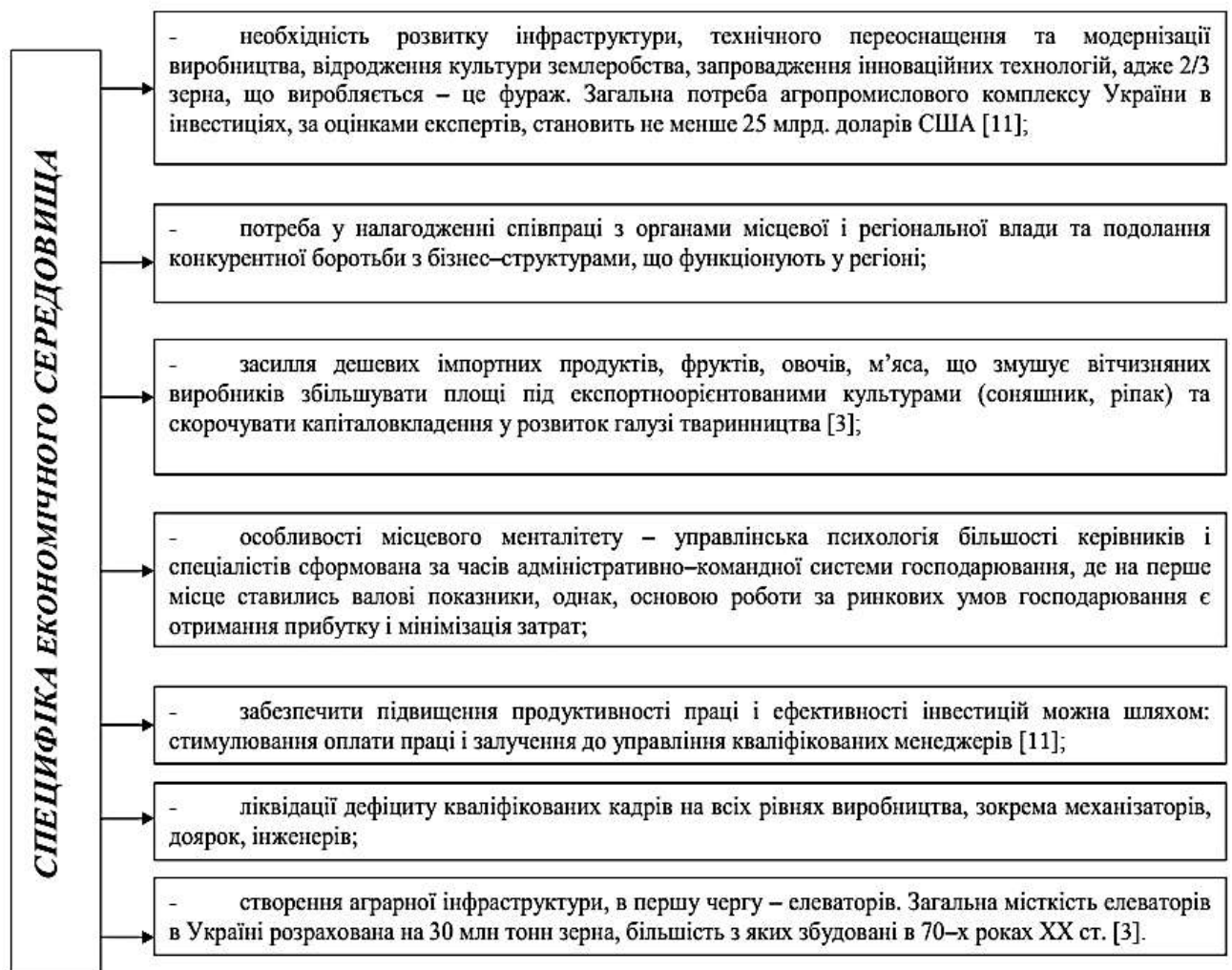

Рис. 1.6. Специфіка економічного середовища агропродовольчої сфери*

*Джерело: авторська розробка за даними [26]

До особливостей інвестування аграрних підприємств Крючко Л.С., Шимків В.П. відносять [60]:

1. Інвестування соціальної сфери села та інфраструктури.
2. Довгий період технологічного циклу виробництва.
3. Високий ризик неповернення коштів або ж запланованих прибутків.
4. Нестійкий фінансовий стан та низька платоспроможність.
5. Високий рівень залежності від погодніх та кліматичних особливостей регіону.
6. Низький рівень впровадження сучасних наукових розробок.
7. Низький рівень енергоозброєності.
8. Висока собівартість вирощеної продукції.
9. Низька конкурентоспроможність.

Для активізації інвестиційної діяльності, на переконання І. Траханова, особливе значення має розвиток інтеграційних процесів у сфері агропромислового виробництва. Створення агропродовольчих підприємств, характерною особливістю яких є замкнуте коло виробничого процесу, що органічно поєднує виробництво, переробку, зберігання і реалізацію готової продовольчої продукції, значно прискорює залучення капіталу за для максимізації прибутку, досягнення вищих показників як економічної, так і соціальної ефективності виробничої діяльності в агропродовольчій сфері [119].

Створення агропродовольчих підприємств з повним (замкненим) циклом виробництва є важливим аргументом підвищення інвестиційної привабливості галузі, регіону, оскільки суттєво зменшує ризики недоступності або ж значного подорожчання аграрної сировини для переробних підприємств, що виробляють значний обсяг продукції з високою доданою вартістю і виступають інноваційним ядром інтеграційних кластерних формувань.

Дослідження Л. Рибіної відзначаються комплексним підходом стосовно формування сучасної системи стимулювання інвестиційної діяльності, який розглядає потребу в наявності податкових, майнових, фінансово-кредитних та

інфраструктурних стимулів. Так, дослідниця переконана, що інвестиційну агропродовольчу політику слід спрямовувати на: стимулювання інвестиційної активності через введення пільгового оподаткування для суб'єктів агропідприємництва, які здійснюють інвестування з власних коштів; розвиток кредитно-іпотечних відносин; зацікавлення фінансово-кредитних установ щодо залучення їхніх ресурсів на виробничо-інвестиційні цілі; розвиток інвестиційно-інноваційної агропродовольчої інфраструктури; удосконалення нормативно-правової бази для залучення прямих іноземних інвестицій в основний капітал галузі; при цьому слід враховувати, що не тільки пільги виступають основним критерієм для прийняття рішення щодо інвестування, але й стабільність соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в країні [106].

До того ж, мають місце наукові підходи, що пов'язують перспективи інвестиційного приросту в аграрний сектор із структурною збалансованістю агропромислового виробництва, подолання невизначеності щодо функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення, а також з удосконаленням інфраструктурного забезпечення продовольчих ринків.

У свою чергу, О. Підвальна та Т. Колесник для стабільності залучення інвестицій в регіони, створення привабливих умов та підвищення рівня залучення інвестицій рекомендують: «вдосконалювати галузеву структуру аграрного сектору економіки, запроваджувати ринок землі та здійснювати іпотечне кредитування агропродовольчих підприємств, удосконалювати інфраструктуру агропродовольчого ринку та систему управління й мінімізації ризиків» [96].

З огляду на вище зазначені авторські підходи щодо формування системи стимулювання та активізації інвестиційної діяльності варто констатувати, що суттєвий приріст інвестування до агропродовольчої сфери, що комплексно поєднує сільськогосподарське виробництво та переробну харчову промисловість, стане можливим за умови ефективної реалізації

загальноєкономічних стимулів, зокрема, через підвищення загального виробничого та споживчого попиту на сільськогосподарську і продовольчу продукцію; розбудови інфраструктури фондового (інвестиційного) ринку, що прискорить процеси залучення в країну портфельних інвестицій; поглиблення агропромислової міжгалузевої інтеграції з метою раціонального використання сільськогосподарської сировини та збільшення виробництва продукції з високою доданою вартістю, що суттєво призведе до зростання капіталізації агробізнесу; диверсифікації форм та методів інвестиційного забезпечення проектів переробки відходів агропродовольчого виробництва на основі імплементації у вітчизняну практику господарювання нових енергетичних індикаторів ЄС, які передбачають збільшення обсягів виробництва енергії з відновних джерел тощо.

1.3. Теоретико-методологічні засади оцінки інвестиційної привабливості агропродовольчої сфери

На прийняття інвестиційного рішення суттєвий вплив виявляють насамперед інвестиційні очікування та фінансові ризики у своїй діалектичній залежності, яка уособлює маржинальну привабливість об'єкта інвестування та можливі негативні передумови макро- та мікросередовища. Протистояти зовнішнім чинникам впливу потенційний інвестор навряд чи зможе, а от мінімізувати інвестиційні ризики, що йдуть безпосередньо від об'єкта інвестування, цілком можливо. У цьому контексті особливого значення набуває використання відповідних методів інвестиційного менеджменту, які спроможні об'єктивно оцінити об'єкт інвестиційного інтересу з позиції привабливості, достовірності та надійності тощо.

У сучасній економічній літературі проблема інвестиційної привабливості досліджується досить широко, що підтверджується наявністю значної кількості публікацій. Методичні підходи стосовно даної теми відображаються в працях

таких вітчизняних і зарубіжних авторів, як Е. Хансен, Р. Хоутрі, В.Г. Андрійчук, С.І. Басалай, І.О. Бланк, Н.Ю. Захарова, М.Н. Крейніна, П.А. Фомін, Г.О. Харламова, Л.І. Хоружій, К.А. Щиборщ тощо.

Проте на сьогодні не існує єдиного методичного підходу до оцінки інвестиційної привабливості аграрних підприємств, оскільки більшість методів базується на використанні статистичної звітності, на визначені якісних характеристик об'єкту, застосуванні експертного та рейтингового методів оцінки, які на нашу думку мають високий рівень суб'єктивності та не охоплюють усіх факторів, що впливають на даний процес.

Стосовно аграрного сектору поняття інвестиційної привабливості серед авторів не має одностайного трактування і не повною мірою враховуються специфічні особливості агропродовольчої сфери як галузевого комплексу. Також мало уваги приділено використанню інтегральних методів оцінки, детермінованого моделювання, кореляційно-регресійного аналізу.

Оцінюючи інвестиційну привабливість господарського суб'єкта, як правило, до комплексу інтересів потенційного інвестора передусім включають вимоги, зокрема: 1) суб'єкт господарювання чи об'єкт інвестування має бути прибутковим; 2) наявність гарного продукту; 3) власна ринковий сегмент; 4) обґрунтовані перспективи зростання доходів, від середньострокових до довгострокових; 5) якісну фінансову стратегію розвитку; 6) суб'єкт господарювання очолює компетентна команда менеджерів-професіоналів; 7) достовірні ринкова ціна тощо.

З огляду на це, науковий інтерес до проблеми оцінки інвестиційної привабливості агропродовольчого суб'єкта чи об'єкту обумовлює здійснення ретельного дослідження існуючого теоретичного базису.

В результаті проведення наукового дослідження встановлено, що в економічній літературі існують різні підходи до визначення сутності категорії «інвестиційна привабливість», які можна поєднати у такі групи: 1) інвестиційна привабливість як умова розвитку підприємства; 2) інвестиційна

привабливість як умова інвестування; 3) інвестиційна привабливість як сукупність показників; 4) інвестиційна привабливість як показник ефективності; 5) інвестиційна діяльність як результат управлінської діяльності підприємства [79, 128].

З інших позицій поняття «інвестиційної привабливості» трактується: це може бути оціночне прогнозування потенційного інвестора; оцінка комерційним банком доцільності й умов кредитування, визначення надійності існуючих та перспективних контрагентів і, нарешті, самооцінка суб'єктом господарювання власних можливостей у плані фінансового стану і кредитоспроможності [110].

Вчені О.І. Кремень та В.І. Куберко пропонують «систематизувати всі підходи до трактування дефініції «інвестиційна привабливість» за прив'язкою до об'єктів, а саме: інвестиційна привабливість держави, регіону, галузі, суб'єкта господарювання» [58, с. 63]. З цим твердженням погоджується Н.А. Русак, адже пропонує «визначати інвестиційну привабливість як доцільність вкладання у них коштів» [107, с. 89]. Також, «інвестиційна привабливість – це сукупність об'єктивних та суб'єктивних умов, що сприяють або перешкоджають процесу інвестування національної економіки на макро-, мезо- та мікрорівнях» [68, с. 52].

Водночас Д.М. Стеченко у своїх дослідженнях зазначає, що «інвестиційна привабливість – це надійне і своєчасне досягнення цілей інвестора на основі економічних результатів діяльності об'єкта інвестування» [113, с. 249]. На думку вченого «інвестиційна привабливість визначається комплексом різноманітних чинників, перелік і вплив яких можуть розрізнятися і змінюватися залежно як від складу інвесторів, що мають на меті, так і від виробничо-технічних особливостей виробництва, що інвестується» [113, с. 249].

Інвестиційну привабливість, як сукупність економічних та фінансових показників інвестиційного об'єкту, що визначають можливість одержання

максимального прибутку в результаті вкладення капіталу при мінімальному ризику вкладання коштів розглядають А.П. Іванов, І.В. Сахарова і Е.Ю. Хрустальов [43, с. 32].

Професор І. О. Бланк інвестиційну привабливість підприємства пропонує оцінювати комплексно – від аналізу інвестиційного клімату країни, оцінювання інвестиційної привабливості регіонів, галузей (підгалузей) до оцінювання і перспектив розвитку галузі (підгалузі) в конкретному регіоні та аналізу інвестиційної привабливості підприємства – потенційного об'єкта інвестування [12]. При цьому, «інвестиційну привабливість як інтегральну характеристику окремих підприємств (потенційних об'єктів майбутнього інвестування) він розглядає, досліджуючи їх з позиції перспектив розвитку, збуту продукції, ефективності використання активів та їх ліквідності, стану платоспроможності та фінансової стійкості тощо» [13].

На думку М.М. Крейніної інвестиційна привабливість залежить від показників, які визначають фінансовий стан підприємства. Цим вона доводить, що інвесторів насамперед цікавлять показники, що впливають на прибутковість капіталу господарюючого суб'єкта, курс акцій, рівень виплачуваних дивідендів [57].

У свою чергу, інвестиційну привабливість господарського суб'єкта як сукупність компонент, що дозволяють інвестору визначити, наскільки той або інший об'єкт інвестицій більш привабливий від решти обґрунтовують С.І. Басалай та Л.І. Хоружий. У загальному вигляді дану категорію автори розглядають через призму оцінки кредитоспроможності позичальника комерційного банку, де інвестиційна привабливість постає як інструментарій градації позичальників на певні групи залежно від цілей кредитора [9].

Слід погодитися з К. Щиборщ, що «деякої абстрактної категорії «інвестиційна привабливість підприємств» в економіці не існує». Таку позицію автор аргументує наступним:

По-перше, для ймовірного інвестора та можливого партнера чи акціонера, тлумачення «інвестиційна привабливість» набуває різного змісту. Якщо для банку основним пріоритетом у розгляді привабливості підприємства є його платоспроможність з прицілом на повернення кредиту, то для інституціонального інвестора акцентом виступає ефективність господарської діяльності реципієнта (рентабельність активів (капіталу), рентабельність продажів тощо).

По-друге, особливе значення має передбачувана сума інвестування. Так, для оцінки привабливості різних підприємств на предмет розміщення фіксованого розміру інвестицій, основним показником виступатиме чиста поточна вартість (net present value, NPV). Якщо метою є диверсифіковані вкладення з можливістю варіювання суми фінансування, то пріоритетом стає показник внутрішньої норми рентабельності (internal rate of return, IRR).

По-третє, необхідно чітко розрізняти поняття абсолютної і відносної інвестиційної привабливості підприємств. «Поняття «абсолютна привабливість» відноситься до розгляду конкретного, чітко специфікованого інвестиційного проекту. У цьому випадку інвестиційна привабливість підприємства в абсолютному значенні позитивна в тому випадку, коли NPV за весь амортизаційний цикл вище 0. Поняття «відносна інвестиційна привабливість» завжди припускає базу порівняння» [142].

Узагальнюючи вищезазначене зауважимо, що здебільшого проблема оцінки інвестиційної привабливості господарського суб'єкта розглядається в ракурсі прогнозування віддачі інвестицій та попередження можливих фінансових ризиків, що безпосередньо відноситься до певного інвестиційного проекту і за основу береться сума інвестицій, платоспроможність об'єкта інвестування та очікувана віддача від грошових вкладень. Погоджуючись з аргументацією авторів, зазначимо, що стосовно агропродовольчого сектору не менш важливим буде оцінка об'єкта інвестицій у плані його потенціальних можливостей з урахуванням фінансової стійкості.

Виходячи з цього, можемо визначити поняття *«інвестиційна привабливість аграрного підприємства»* як сукупність індикаторів природно-ресурсного, виробничого та фінансового потенціалу підприємства до якого залучаються інвестиції, що досліджують можливість залучення інвестицій та ймовірність отримати найбільш можливий дохід за визначений період в результаті вкладення інвестиційного капіталу.

Стосовно оцінки і обґрунтування інвестиційної привабливості господарюючого суб'єкта в економічній літературі залежно від векторів дослідження найчастіше пропозиції традиційно зводяться до їх порівняльної оцінки, у процесі якої розглядаються: зовнішня діагностика фінансово-економічної діяльності і стратегії; порівняльний аналіз агрегованих балансів; динаміка і структура вартості майна; джерела формування майна; діагностика і прогнозування стратегії залучення позикових коштів; діагностика гнучкості стратегії розвитку виробництва і розподіл прибутку; діагностика і прогнозування фінансової стійкості; діагностика і прогнозування платоспроможності підприємства; аналіз фінансової міцності (беззбитковості); динаміка фінансово-економічних показників і рекомендації по забезпеченню стабільності підприємства; загальна оцінка інвестиційної привабливості підприємств тощо.

В агропродовольчому секторі, через його особливу специфіку, в контексті інвестиційної привабливості, у протигагу застосування підходів до визначення майбутніх доходів більшої актуальності набувають методології оцінки самого підприємства як об'єкта інвестицій. Серед численних методичних підходів однією з найбільш поширених є Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій, розроблена 1996 року [76]. Але, ми згодні з думкою Н. Захарової, що зазначена методика не враховує галузеву специфіку діяльності і не відповідає сучасним формам фінансової звітності суб'єктів господарювання; значний перелік показників, що пропонується для розрахунку знижує оперативність отримання кінцевого результату; відсутня

шкала інтегральних показників, що дозволяє зробити висновок про достовірний рівня інвестиційної привабливості [42].

Звідси виникає потреба в розробці рейтингового узагальнюючого показника, який би давав можливість оперативно та об'єктивно оцінити інвестиційну привабливість підприємства та відібрати з певної їх кількості найбільш надійний потенційний об'єкт інвестування.

Послідовність етапів розрахунку рівня інвестиційної привабливості аграрних підприємств запропоновано на рис. 1.7.

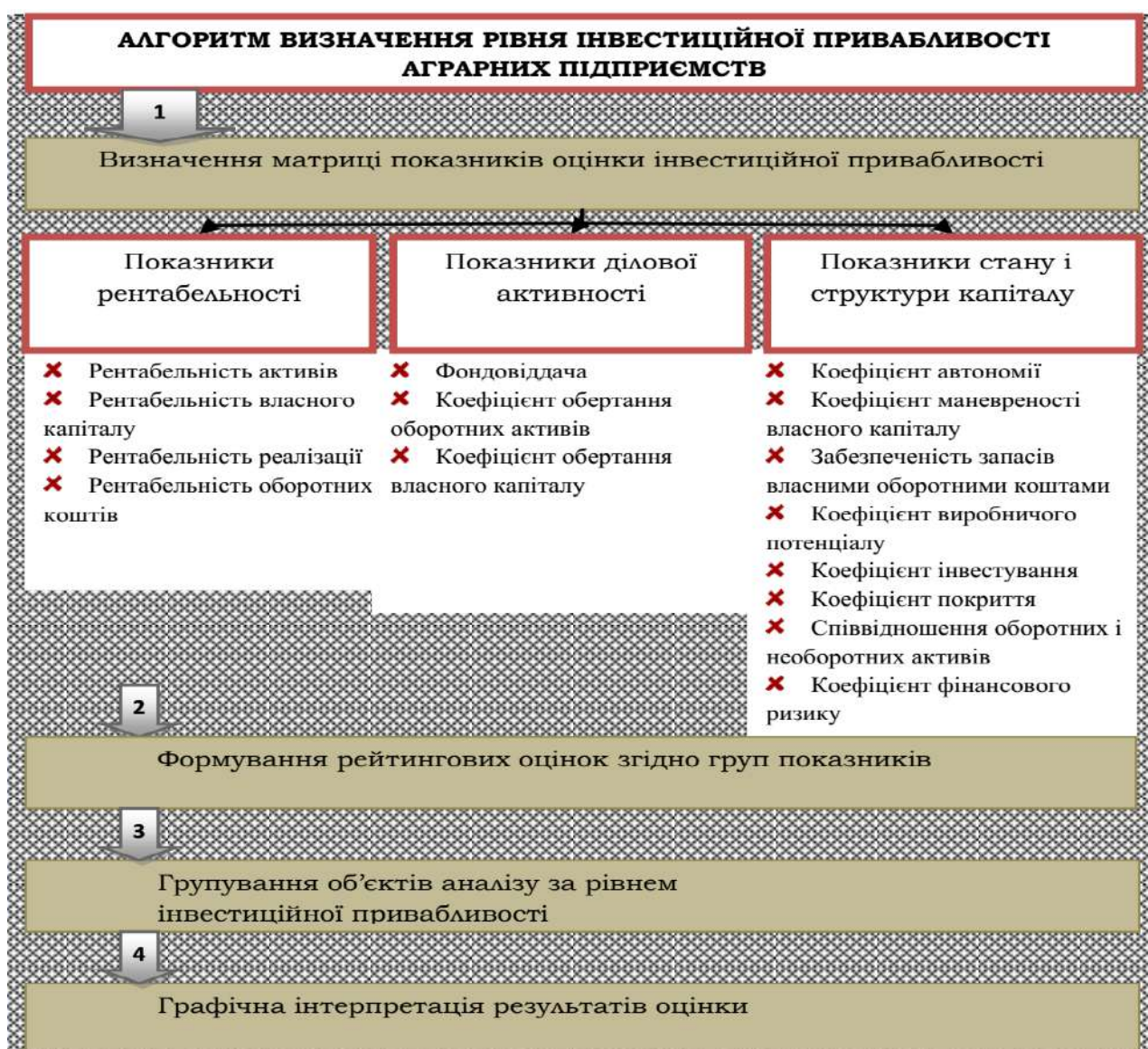

Рис. 1.7. Послідовність етапів розрахунку рівня інвестиційної привабливості аграрних підприємств*

*Джерело: сформовано автором

Діагностика рівня інвестиційної привабливості відповідно до зазначеної методики для аграрних підприємств здійснюється через аналіз системи показників, що представлено у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Порядок визначення показників інвестиційної привабливості аграрних підприємств*

Показники	Алгоритм визначення	Бальна оцінка(1 бал)
1	2	3
<i>Показники рентабельності</i>		
Рентабельність активів	$\frac{\text{Чистий прибуток} / \text{збиток}}{\text{Середньорічна вартість активів}}$	>0,14
Рентабельність власного капіталу	$\frac{\text{Чистий прибуток} / \text{збиток}}{\text{Середньорічна вартість власного капіталу}}$	>0,2
Рентабельність реалізації	$\frac{\text{Валовий прибуток}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}$	Збільшення
Рентабельність власних оборотних коштів	$\frac{\text{Чистий прибуток} / \text{збиток}}{\text{Середньорічна вартість оборотних активів}}$	Збільшення
<i>Показники ділової активності</i>		
Фондовіддача	$\frac{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}{\text{Середньорічна вартість основних засобів}}$	Збільшення
Коефіцієнт обертання оборотних активів	$\frac{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}{\text{Середньорічна вартість оборотних активів}}$	Збільшення
Коефіцієнт обертання власного капіталу	$\frac{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}{\text{Середньорічна вартість капіталу}}$	Збільшення
<i>Показники стану і структури капіталу</i>		
Коефіцієнт автономії	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу}}$	>0,5
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	$\frac{\text{Власні оборотні кошти}}{\text{Власний капітал}}$	Збільшення
Забезпеченість запасів власними оборотними коштами	$\frac{\text{Власні оборотні кошти}}{\text{Запаси}}$	Збільшення
Коефіцієнт виробничого потенціалу	$\frac{\text{Оборотні засоби} + \text{Оборотні виробничі фонди}}{\text{Валюта балансу}}$	Збільшення
Коефіцієнт інвестування	$\frac{\text{Необоротні активи}}{\text{Власний капітал} + \text{Довгострокові зобов'язання}}$	>1
Коефіцієнт покриття	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	>1

Продовження таблиці 1.4.

Коефіцієнт покриття	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	>1
Співвідношення оборотних і необоротних активів	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Необоротні активи}}$	>1
Коефіцієнт фінансового ризику	$\frac{\text{Зобов'язання}}{\text{Власний капітал}}$	<1

*Джерело: сформовано автором за даними [5]

Для дослідження та оцінки інвестиційної привабливості аграрного підприємства на основі рейтингової оцінки заслуговує на увагу метод, запропонований Ю.В. Скрипник, базисом якого є комплексний підхід щодо використання рейтингових обмежень в оцінці 4-х груп показників (таблиця 1.5).

Таблиця 1.5

Система показників та бальна оцінка інвестиційної привабливості аграрного підприємства*

Показники	Ваговий коефіцієнт	Інвестиційна ситуація та кількість, балів				
		Приваблива (4)	Задовільна (3)	Допустима (2)	Ризикова (1)	Абсолютно ризикова (0)
1. Виробничий потенціал						
Бонітет ґрунту	0,3	>70	60-70	50-60	40-50	<40
Приріст віддачі сільськогосподарських угідь	0,2	>20%	10-20%	5-10%	0-5%	<0
Приріст продуктивності праці	0,2	>20%	10-20%	5-10%	0-5%	<0
Процент зносу основних засобів	0,3	<20%	20-30%	30-45%	45-60%	>60%
2. Потенціал ділової активності						
Фондовіддача	0,3	>0,8	0,6-0,8	0,4-0,6	0,2-0,4	<0,2
Віддача власного капіталу	0,3	>0,4	0,3-0,4	0,15-0,3	0,1-0,15	<0,1
Оборотність оборотних активів	0,4	>2	1,8-2	1,4-1,8	1-1,4	<1
3. Фінансовий потенціал						

Продовження таблиці 1.5

Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2	>0,2	0,15-0,2	0,1-0,15	0,05-0,1	<0,05
Коефіцієнт покриття	0,1	>2	1,5-2	1-1,5	0,5-1	<0,5
Коефіцієнт автономії	0,4	>0,6	0,4-0,6	0,3-0,4	0,2-0,3	<0,2
Частка нагромадженого капіталу	0,3	>18%	13-18%	8-13%	3-8%	<3%
4. Ефективність господарської діяльності						
Рентабельність основної діяльності	0,4	>25%	10-25%	0-10%	-15%-0	<-15%
Рентабельність активів	0,2	>15%	5-15%	0-5%	-10%-0	<-10%
Рентабельність продажів	0,4	>20%	5-20%	0-5%	-20%-0	<-20%

*Джерело: сформовано автором за даними [110]

1. Виробничий потенціал підприємства (як відношення, максимально можливого виробничого результату за найбільш ефективного використання ресурсної бази [133]). У даному ракурсі потенційного інвестора буде цікавити якість ресурсів та ефективність їх використання.

Зважаючи на особливості сільського господарства як галузі, зауважимо, що поряд з якістю активів, що передусім цікавлять потенційного інвестора і виступають в ролі об'єкта купівлі- продажу, безпосередній інтерес викликає наявність земельних угідь, їх якість (бонітет ґрунту) та місцезнаходження.

Поряд з якістю земель інвестора буде цікавити позитивні темпи приросту віддачі сільськогосподарських угідь (виручка від реалізації продукції на 1 га площі) підвищують інвестиційну привабливість підприємства.

Показником, що характеризує якість робочої сили підприємства виступає приріст продуктивності праці (вихід виручки на 1-го працівника).

Показник зносу основних засобів залежить від прийнятої методики нарахування амортизаційних відрахувань і не відображає повною мірою фактичного зносу основних засобів, що відбувається через такі причини, як темпи інфляції, стан кон'юнктури і попиту, правильність визначення корисного

терміну експлуатації основних засобів і т. д. Однак за деякими оцінками, значення коефіцієнта зносу більше 50% вважається небажаним. Поряд із цим величина даного показника свідчить про наявність або відсутність проблем, пов'язаних із зносом основних виробничих фондів і визначається відношенням суми зносу основних фондів до їх початкової вартості.

2. Потенціал ділової активності підприємства традиційно характеризується показниками оборотності фінансових ресурсів, які визначаються відношенням виручки до певної їх частини: 1) віддача основних засобів (фондовіддача); 2) віддача власного капіталу; 3) оборотність оборотних активів тощо.

3. Фінансовий потенціал обумовлює можливості підприємства у плані фінансової стійкості та доступу до позикових фінансових джерел і визначається наступними коефіцієнтами:

- коефіцієнт абсолютної ліквідності характеризує, яку частину короткострокових зобов'язань зможе погасити підприємство в найближчій перспективі за рахунок коштів на різних рахунках (відношення найбільш ліквідних активів до короткострокових зобов'язань);
- коефіцієнт покриття показує, яку частину поточних зобов'язань підприємство зможе погасити, мобілізувавши всі оборотні кошти;
- коефіцієнт автономії (концентрації капіталу) показує частку власного капіталу в сумарних пасивах підприємства. Чим вище значення коефіцієнта (max. 1,0), тим більше підприємство є фінансово стійким, стабільним і незалежним від зовнішніх кредитів. Коефіцієнт автономії розраховується як відношення власного капіталу до загальної суми активів (валюти балансу);
- частка нагромадженого капіталу характеризує потенційні можливості економічного розвитку підприємства тощо.

4. Ефективність господарської діяльності визначається за допомогою показників рентабельності:

- рентабельність основної діяльності (відношення прибутку від реалізації (до оподаткування) до собівартості проданих товарів, продукції, робіт, послуг) обумовлює ефективність основної діяльності підприємства і робіт зі збуту продукції та дає змогу оцінити, який обсяг прибутку від реалізації отримують на 1 грн. витрат, пов'язаних із виробництвом і продажем продукції;
- рентабельність продажів (відношення прибутку до оподаткування до виручки від реалізації) визначає ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства в цілому;
- рентабельність активів (відношення прибутку до середнього за період розміру валюти балансу) дає змогу оцінити ефективність використання всього майна підприємства (прибутковість сумарних активів), свідчить, який об'єм прибутку приносить 1 грн. сумарних активів підприємства.

Таким чином, запропонована система показників дає змогу врахувати такі важливі складники інвестиційної привабливості аграрного підприємства, як якість земельних ресурсів, ресурсовіддача і ділова активність, якість робочої сили, фінансова стійкість, можливості економічного росту та ефективність господарської діяльності.

За допомогою регресійного аналізу з використанням пакету аналізу MS Excel була розроблена регресійна модель оцінки інвестиційної привабливості сільськогосподарського підприємства. Рівняння кореляційної залежності отримало вигляд:

$$Yx = 0,8951 + 0,2731x_1 + 0,1972x_2 + 0,2613x_3 + 0,8022x_4 + 0,0169x_5$$

де, Yx – рівень інвестиційної привабливості в балах; x_1 – віддача основних засобів, грн.; x_2 – віддача власного капіталу, грн.; x_3 – віддача оборотних активів, грн.; x_4 – коефіцієнт фінансової автономії; x_5 – рентабельність продажів, %.

Зважаючи на те, що важливим критерієм при оцінюванні інвестиційної привабливості є економічний інтерес інвестора. Капітал вкладається заради отримання доходу, тож раціональними очікуваннями інвестора є одержання максимального прибутку від розміщення інвестицій за мінімального ризику втратити, як вкладений капітал або його частину, так і отриманий дохід (прибуток). Тому цілком логічно, що економічна діяльність з позиції потенційного інвестора є привабливою, якщо забезпечується одержання максимального доходу (прибутку) за мінімального рівня ризику. Отже, оцінку інвестиційної привабливості, на думку Т.В. Мацибори, доцільно здійснювати насамперед за критеріями *дохідності та ризику* [73].

Інвестиційна діяльність завжди пов'язана з ризиком, який є ознакою непередбачуваності, непевності й нестабільності. Окрім фінансових ризиків, викликаних можливими втратами капіталу або зменшенням обсягів прибутків порівняно з очікуваними, має значення також галузевий ризик, зумовлений специфікою галузі (сезонність виробництва, час обороту капіталу, рівень доходів та платоспроможність населення тощо).

При оцінюванні ризику аграрних підприємств на регіональному рівні найприйнятнішим критерієм, на нашу думку, є β -коефіцієнт, який відображає мінливість дохідності аграрних підприємств окремих регіонів відносно середньої по Україні, а отже, характеризує ступінь галузевого ризику підприємств регіону. Він визначається відношенням коваріації дохідності аграрних підприємств у досліджуваному регіоні та середньої дохідності аграрного сектору до дисперсії середньої по Україні дохідності галузі загалом:

$$\beta_i = \frac{Cov(D_i, D_m)}{\sigma^2(D_m)} = \frac{\sum_{j=1}^n (D_{mj} - \bar{D}_m)(D_{ij} - \bar{D}_i)}{\sum_{j=1}^n (D_{mj} - \bar{D}_m)^2}, \quad (1.1)$$

де D_i , D_m – дохідність аграрних підприємств відповідно i -го регіону та середня дохідність сільського господарства по Україні; $Cov(D_i, D_m)$ – коваріація дохідності агропідприємств i -го регіону та середньої по Україні

дохідності сільського господарства; $\sigma^2(Dm)$ – дисперсія середньої по Україні дохідності сільського господарства; n – число років у досліджуваному періоді; D_{ij} , D_{mj} – дохідність агропідприємств відповідно i -го регіону та середньої дохідності сільського господарства за j -й період; D_i , D_m – середня дохідність агропідприємств відповідно i -го регіону та середня по Україні дохідність сільського господарства за досліджуваний період.

Стан підприємств галузі у відповідному регіоні вважається нормальним, коли ризик низький ($\beta < 0$) або помірний ($0 < \beta \leq 1$), отже і підприємства регіону привабливі для інвесторів. Коефіцієнт $\beta > 1$ вказує на високий рівень ризику, відповідно діяльність підприємств галузі у регіоні нестабільна, схильна до коливань, що негативно впливає на їхню інвестиційну привабливість.

Проте, незважаючи на низький або помірний рівень ризику, підприємства можуть бути непривабливими або малопривабливими через їхню невисоку дохідність чи навіть збитковість. І, навпаки, підприємства регіону з високим рівнем ризику, але які мають достатньо високий рівень дохідності, є дуже привабливими для інвесторів, оскільки навіть при значних коливаннях підприємства залишаються високорентабельними. Оцінювання рівня інвестиційної привабливості підприємств галузі регіону наведено в табл. 1.6.

Таблиця 1.6

Матриця інвестиційної привабливості агропродовольчої сфери в регіоні за критеріями оцінювання «дохідність - ризик»*

Дохідність	Рівень ризику		
	Низький $\beta < 0$	Помірний $0 < \beta \leq 1$	Високий $\beta > 1$
Низька	Малопривабливі	Малопривабливі	Непривабливі
Середня	Дуже привабливі	Привабливі	Привабливі
Висока	Дуже привабливі	Дуже привабливі	Дуже привабливі

*Джерело: сформовано автором за даними [73]

Отже, значна кількість існуючих методичних підходів щодо оцінки інвестиційної привабливості аграрних та переробних підприємств, на наш

погляд, недостатньо враховують їхній реальний стан та наявні можливості (наприклад, частку доданої вартості підприємства, кількість інвестиційно-активних підприємств галузі тощо). З огляду на це, нагальною є спроба розробки комплексного та системного підходу щодо визначення інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання, який би враховував переваги вже апробованих методів, максимум критеріїв та особливостей (територіальних, галузевих, ментальних тощо) регіонального розвитку агропродовольчого сектору тощо. При цьому, дуже важливим аспектом у даному контексті є визначення інвестиційної привабливості агропродовольчого виробництва, як цілісної регіональної системи з позицій конкретного інвестора тощо.

Висновки до розділу 1

1. Здійснений науковий пошук існуючих поглядів дослідників з приводу визначення сутності поняття «інвестиційний потенціал» вказує на категоріально-понятійну дискусійність, зокрема щодо його складових елементів, які представлено у якості комплексу різних ресурсів, сукупності виробничих можливостей, організації підсистем та якісного критерію, що ототожнюється з вартістю підприємства як товару.

2. На підставі узагальнення наведених показників та визначення категорії «інвестиційний потенціал» за ресурсним підходом пропонується уточнити перелік показників оцінювання інвестиційного потенціалу підприємства, доповнивши його такими, як: обсяг чистого прибутку, амортизації, інвестиційної нерухомості (сформованих у минулих роках та поточному періоді); сума тимчасово залучених і позикових ресурсів для цілей інвестування; обсяг ресурсів від державної підтримки (зокрема, від податкових пільг) тощо.

3. Дослідження показали, що «інвестиційний потенціал агропродовольчої сфери регіону» - це здатність досягти нормального відтворення і (чи)

одержання очікуваного прибутку через реалізацію та управління інвестиційними можливостями інвестиційних ресурсів, які визначають сприятливість інвестиційного клімату та забезпечують рівень інвестиційної привабливості агропродовольчого виробництва (як об'єкту, суб'єкту господарювання) регіону.

4. Дослідження ознак та особливостей інвестиційних процесів аграрних підприємств дозволили здійснити їхню структурну диференціацію, класифікаційне групування (специфічні фактори впливу на інвестиційний клімат; об'єкти залучення інвестицій; специфічні цілі інвестиційної діяльності; напрями інвестування; заходи інвестиційної діяльності) та визначити характер взаємодії зазначених підсистем при здійсненні інвестиційної діяльності.

5. Проведена діагностика теоретико-методологічних підходів до визначення сутності категорії «інвестиційна привабливість», дозволила з'ясувати, що остання розглядається: 1) як умова розвитку підприємства; 2) як умова інвестування; 3) як сукупність показників; 4) як показник ефективності; 5) як результат управлінської діяльності підприємства. На основі цього розвинуто тлумачення поняття «інвестиційна привабливість аграрного підприємства» як сукупності індикаторів природно-ресурсного, виробничого та фінансового виробничого та фінансового потенціалу підприємства до якого залучаються інвестиції, що досліджують можливість залучення інвестицій та ймовірність отримати найбільш можливий дохід за визначений період в результаті вкладення інвестиційного капіталу.

6. Розвинуто методичний інструментарій оцінки інвестиційного потенціалу підприємств агропродовольчої сфери регіону, специфіка якого полягає в оптимізації комплексу показників оцінювання, доповнивши його такими, як: обсяг чистого прибутку, амортизації, інвестиційної нерухомості (сформованих у минулих роках та поточному періоді); сума тимчасово залучених і позикових ресурсів для цілей інвестування; обсяг ресурсів від державної підтримки (зокрема, від податкових пільг).

7. Знайшли подальший розвиток організаційні засади оцінювання рівня інвестування підприємств агропродовольчої сфери регіону, а саме: встановлено значущість застосування витратного підходу до оцінювання рівня інвестування через діагностику динаміки інвестиційної ставки (рівня нагромадження основного капіталу підприємствами галузі). Визначено чинники, які мають вплив на створення інвестиційного потенціалу виробничих установ на агропродовольчому ринку регіонального значення: 1) конкуренція та організація; 2) вартісна та натурально-речовинна форми; 3) відокремлення та інтеграція; 4) пріоритет приватного та загальнодержавного інтересу.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

2.1. Стан та особливості розвитку інвестиційних процесів агропродовольчої сфери

Одним з основних питань, яке потребує вирішення на суспільному рівні є забезпечення потреб жителів продуктами харчової групи, вирішення яких, хз наукової точки зору, може гарантувати відтворення його життєдіяльності, енергійну усать в соціально-економічному розвитку груп людей. Наші природні та кліматичні умови, родючі землі формують можливість забезпечити людські потреби продовольчого напрямку, при цьому виготовити її в такій кількості, що забезпечить експортоорієнтовані зв'язки.

Агропродовольча сфера нашої країни, до складу структури якої входить рослинна та тваринна галузі, що в свою чергу вважаються головним сектором економіки держави, який згруповує в собі різноманітну кількість видів економічного функціонування стосовно виготовлення аграрних товарів, продукції харчової групи та реалізацію їх кінцевому споживачу. В непосредній залежності відносно його робочого стану, а саме сільського господарства, перебуває економічний розвиток, безпека продовольчого напрямку, стан ринків, що в кінцевому значенні об'єднується в життєвий рівень громадян. Комплекс АПК створює майже 17% ВВП держави, що вказує на те, що він вважається одним з головних бюджетних та експортних наповнювачів економіки нашої країни. Виготовлення агропромислових товарів закономірно посідає провідне місце в національному агропродовольчому комплексі [107].

Поряд з цим сектор аграрного виробництва постійно перебуває в зоні ризику, з точки зору підприємництва. Це виникає через недостатньо високу залежність не передбачуваних змін кліматичного напрямку, дестабілізації ринкової кон'юнктури

сировини сільськогосподарського призначення, достатньо тривалим, за часом, строком окупності залучених інвестицій, не великою ліквідністю активів підприємств сфери АПК.

Глобалізаційні процеси достатньо швидкими темпами піднімають проблему стосовно розвитку окремих галузей АПК на високий рівень, які в свою чергу можуть сформувавши продовольчу безпеку на світовому рівні. Після кризове відновлення нашої держави потребує розвитку сільськогосподарського виробництва досить потужними темпами, що в свою чергу відкриє двері для формування продовольчої безпеки України, цим самим гарантуючи всім громадянам повноцінне харчування, та мати достатньо конкурентну продукції на ринках інших держав.

З початку незалежності і до сьогодні, в нашій державі проходили різного роду перетворення, які відносяться до реформи земельних відносин. Саме завдяки ринковим перетворенням і змін в сфері АПК нашої держави був сформований цілий комплекс питань, які вимагають швидкого вирішення, а саме базових основ розвитку галузі рослинництва завдяки проведеному аналізу стану та можливостей розвитку, організаційних, технологічних та економічних проблем фого діяльності, доказовості шляхів розвитку та вдосконалення галузі в подальшому.

З огляду на це, за існуючих трендів розвитку вітчизняного аграрного сектору, особливого значення набуває розширення комплексу форм та методів інвестиційного забезпечення відтворення переробно-харчових виробництв, щоб на порядок збільшити обсяги виробництва продовольчої продукції з високою доданою вартістю та підвищити рівень соціальної ефективності використання агроресурсного потенціалу через збільшення рівня зайнятості населення і підвищення доходів домогосподарств [64].

Збільшення обсягу інвестування агропродовольчої сфери, як показує передовий світовий досвід, залежить від ефективності системи стимулювання інвестиційної діяльності, яка передбачає: 1) комплекс інституціональних, фіскальних та фінансово-кредитних важелів щодо збільшення зацікавленості

інвесторів до участі у інноваційних проєктах розширення виробничих потужностей в сировинному та переробному сегментах агропродовольчої сфери, зокрема через впровадження інноваційних енергозберігаючих та екологічнобезпечних технологій; 2) диверсифікацію інвестиційного інструментарію через формування національного фондового ринку з метою збільшення залучення портфельних інвестицій; 3) збільшення реалізації проєктів державно-приватного партнерства, зокрема у сфері утилізації відходів аграрного та переробно-харчових виробництв; 4) запровадження повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення з метою ідентифікації реальних власників земельного капіталу, реалізації механізмів здійснення іпотечно-заставних операцій, а також сек'юритизації земельних активів тощо.

Інвестиційна діяльність є важливою складовою розвитку національної економіки, через активізацію якої в контексті подолання сировинної спрямованості економіки можливе забезпечення диверсифікації та поглиблення спеціалізації країни на світовому продовольчому ринку, що позитивно вплине на зміцнення національної грошової одиниці та формування платіжного балансу країни, забезпечить розширене відтворення розвитку суміжних галузей та задоволення потреб населення в якісних продовольчих продуктах відповідно до раціональних норм харчування.

Концептуально доведено, що тільки за умов розвитку повноцінного інвестиційного процесу можливе створення конкурентоспроможного інноваційного агропродовольчого виробництва в регіоні/країні, яке в сучасних умовах потребує суттєвого техніко-технологічного переозброєння, що вимагає великомасштабних капіталовкладень з інноваційною спрямованістю.

З огляду на критичний стан матеріально-технічного забезпечення агропродовольчих підприємств у частині основних засобів, а саме: зносу машин та обладнання, транспортних засобів, руйнування виробничих будівель, скорочення поголів'я основного стада, існує велика необхідність капітального інвестування галузі. Варто зазначити, що ступінь зносу на початок 2018 року

склав 37,3 %, тобто третя частина існуючих основних засобів зношена. Це формує потребу швидкого та детального оновлення. Основним джерелом оновлення основних засобів вважається капітальні залучення.

Капітальні інвестиції формують розвиток як матеріальної так і технічної бази на виробництві, вони сформовані за для зростання рівня виробничих потужностей, збільшення швидкості модернізації, є чинником зростання рівня незалежності господарюючих суб'єктів в ринкових умовах. Роль капітальних інвестицій визначається наступними моментами: вони є головним фактором створення основних фондів, реконструкції та розширення підприємств; здійснюють регулювання пропорцій та темпів розвитку основних фондів.

За рахунок капітальних вкладень проводиться як відновлення списаних, що стали непридатними, основних фондів, так і придбання додаткових засобів праці, необхідних для розширеного відтворення .

Дослідження динаміки залучення інвестицій в основний капітал сільського господарства України у період 2001-2017 рр. (рис. 2.1) дозволили зробити наступні висновки та узагальнення:

- у період 2001-2008 рр. динаміка залучення інвестицій в основний капітал сільського господарства відзначалися позитивним трендом, причиною такого піднесення стали успішна макроекономічна стабілізація соціально-економічних процесів та відповідно підвищенням надійності інвестування капіталу;

- у 2009 р. проти 2008 р. обсяги інвестування в основний капітал галузі зменшилися на 7,5 млрд. грн. Така тенденційність, через залежність національної економіки від кон'юнктури на світових ринках стала результатом наслідком надто високого рівня її чутливості до наслідків глобальної фінансової кризи;

з 2009 року і до 2017 р. в цілому відмічається зростаюча динаміка інвестицій в основний капітал сільськогосподарського виробництва, що

обумовлено збільшенням зростанням обсягів інвестування за власні кошти суб'єктів агропідприємництва тощо.

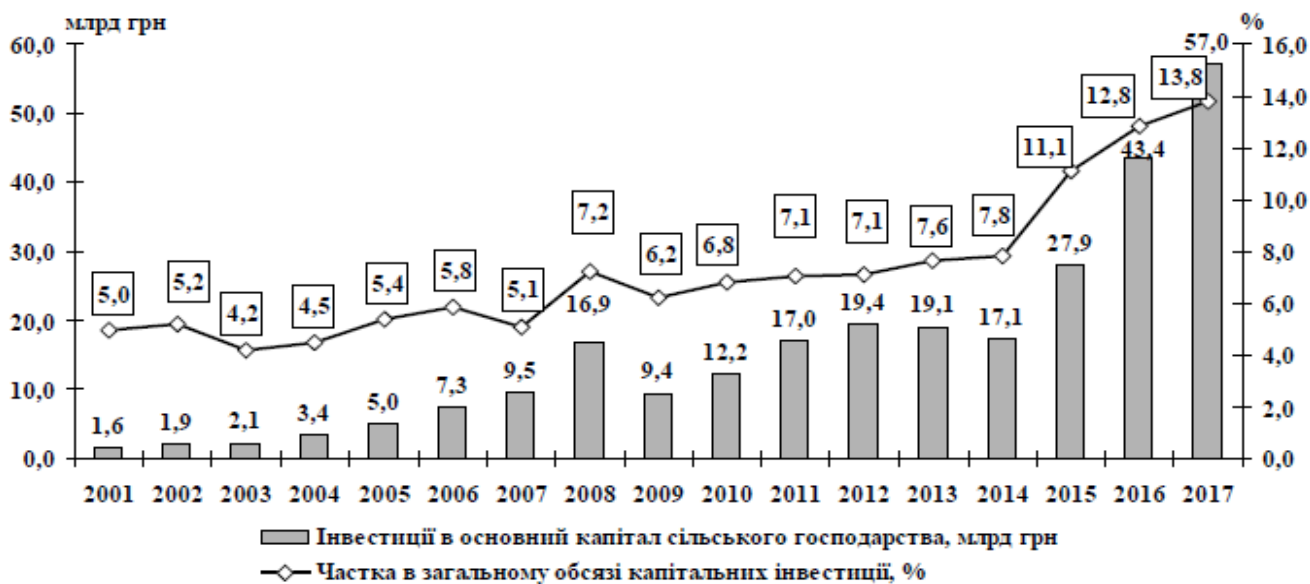

Рис. 2.1. Капітальні інвестиції у розвиток сільського господарства України та їх частка в загальному обсязі інвестування по рокам*

*Джерело: розраховано за даними [89]

Сприятлива кон'юнктура світових ринків продовольства та сировини для виробництва біопалива саме у зазначений період для вітчизняних аграріїв стала чи не основним імпульсом щодо нарощування обсягів інвестицій в основний капітал сільського господарства.

Дослідження стану залучення капітальних інвестицій у розвиток агропродовольчої сфери України за видами економічної діяльності станом за 2018 р. (табл. 2.1.) засвідчує:

- в розрізі галузевих підкомплексів та видів економічної діяльності переважне залучення інвестицій в основний капітал відмічалось у сільському господарстві, мисливстві та сфері надання пов'язаних із ними послуг – на рівні 98,4%, тоді як для розвитку лісового господарства (лісозаготівлі) та рибного господарства у поточному році цей показник становив – 1,4 та 0,2% відповідно;

- найбільша частка у % до загального обсягу капітальних інвестицій була спрямована на вирощування однорічних та дворічних культур - 9,1% (або ж 52504,2 млн. грн), тваринництво – 1,6% (9409,7 млн. грн.);
- мізерною, що відмічалася на рівні лише 0,2% до загального обсягу капітальних інвестицій (116,7 млн. грн) у цей період, спостерігалася частка освоєння (використання) капітальних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету тощо.

Таблиця 2.1

Капітальні інвестиції в Україні за видами економічної діяльності за 2018 рік*

Галузь	Код за КВЕД	Освоєно (використано) капітальних інвестицій			
		всього		у тому числі за рахунок коштів державного бюджету	
		тис. грн	у % до загального обсягу капітальних інвестицій	тис. грн	у % до загального обсягу капітальних інвестицій за видом економічної діяльності
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	А	66104075	11,4	116661	0,2
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	01	65059382	11,2	67909	0,1
Вирощування однорічних і дворічних культур	01.1	52504239	9,1	25993	0,0
Вирощування багаторічних культур	01.2	1393707	0,2	26532	1,9
Відтворення рослин	01.3	75808	0,0	-	-
Тваринництво	01.4	9409678	1,6	864	0,0
Змішане сільське господарство	01.5	402012	0,1	*	*
Допоміжна діяльність у сільському господарстві та післяурожайна діяльність	01.6	1213778	0,2	13507	1,1
Мисливство, відловлювання тварин і надання пов'язаних із ними послуг	01.7	60160	0,0	*	*

Продовження таблиці 2.1

Лісове господарство та лісозаготівлі	02	980291	0,2	40805	4,2
Лісівництво та інша діяльність у лісовому господарстві	02.1	235601	0,0	37854	16,1
Лісозаготівлі	02.2	657435	0,1	*	*
Рибне господарство	03	64402	0,0	7947	12,3
Рибальство	03.1	9782	0,0	*	*
Рибництво (аквакультура)	03.2	54620	0,0	*	*

*Джерело: сформовано за даними [89] (дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях)

В розрізі освоєння капітальних інвестицій за видами активів у період 2010-2018 рр. слід звернути увагу на їхній приріст у розрізі матеріальних активів, зокрема землі – на 41 в.п. до величини 1673,3 млн грн. та довгострокових біологічних активів рослинництва та тваринництва – у 2,52 рази до рівня у 4528,3 млн. грн. При цьому їх зростання проти значень кризового 2014 р. в розрізі зазначених показників у 2018 р. відмічалось на рівні 70 та 122% відповідно.

Так, за даними статистичних досліджень, обсяг залучених капітальних інвестицій в аграрний сектор економіки за січень-грудень 2018 року порівняно з попереднім роком (у цінах відповідних років) збільшився на 14,0% і склав 90 млрд. грн (або ж 3,3 млрд. \$), з них 25 млрд. грн – було спрямовано у переробну галузь [49]. Втім, з урахуванням інфляції їх реальний приріст становив лише 8,5%, що є найнижчим показником темпів приросту капітальних інвестицій за останні три роки: у 2016 році він становив 49,5%, а у 2017 році – 30,7% відповідно [129].

Зазначена тенденційність динаміки капітального інвестування аграрного виробництва останніх років, на переконання експертів, зумолена сукупністю чинників, у складі яких дія негативних посилюється, зокрема: 1) в умовах військового конфлікту бюджетні дотації на підтримку аграрного виробництва скорочуються; 2) за нестабільних ринкових процесів аграрії надають перевагу інвестуванню у приріст оборотних активів; 3) за умови підвищеного ризику

великі агроформування виводять власний інвестиційний капітал у більш безпечні економічні зони; 4) інвестиційна діяльність суб'єктів малого та середнього агропідприємництва, що виступають рушієм галузевого розвитку, уповільнена; 5) відсоткові ставки по отриманих кредитах перевищують за рентабельність більшості інвестиційних проєктів тощо.

За результатами досліджень, незважаючи на дієвість негативних факторів, виробництво сільськогосподарської продукції у порівнянні з переробною харчовою промисловістю на сьогодні є більш інвестиційно привабливим.

Дослідження структури капітального інвестування в аграрний сектор доводять, що головним джерелом інвестиційного фінансування, як і раніше, виступають власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких у 2018 році залучено 86,8% капіталовкладень (рис. 2.2), що складає 57378,1 млн. грн. При цьому, на частку банківського кредитування та інших позик у загальних обсягах капіталовкладень припадає 12,7 % (або ж 8400,8 млн. грн.), з яких лише 62,6 млн. грн. є кредитами іноземних банків.

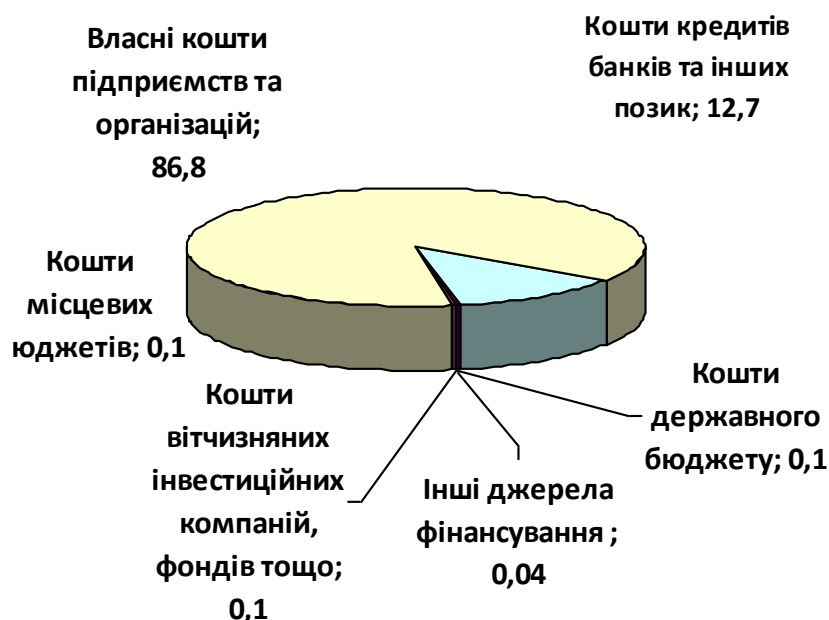

Рис. 2.2. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування сільського господарства, лісового та рибного господарств в цілому по Україні у 2018 р., частка у %*

*Джерело: авторська розробка за даними [89]

На сьогодні перед Україною постає актуальне питання залучення іноземних інвестицій внаслідок необхідності проведення ефективного економічного розвитку держави, реструктуризації підприємств в умовах недостатності національного капіталу.

Незважаючи на те, що в Україні існує ряд інвестиційних факторів, таких як: географічне розташування на перетині основних транспортних шляхів між Європою та Азією, розвинена інфраструктура, кваліфікована робоча сила, науковий потенціал, внутрішній ринок, західні інвестори з обережністю ставляться до України. Це відбулося внаслідок військової агресії Російської Федерації та загострення і поглиблення кризових явищ в економіці [131].

Зважаючи на той факт, що у сільське господарство, мисливство та лісове господарство за даними 2017 року залучено лише 1,3% від загальнодержавного обсягу прямих іноземних інвестицій (рис. 2.3), розвиток вітчизняного аграрного сектору відбувається в основному за рахунок внутрішнього ресурсного потенціалу.

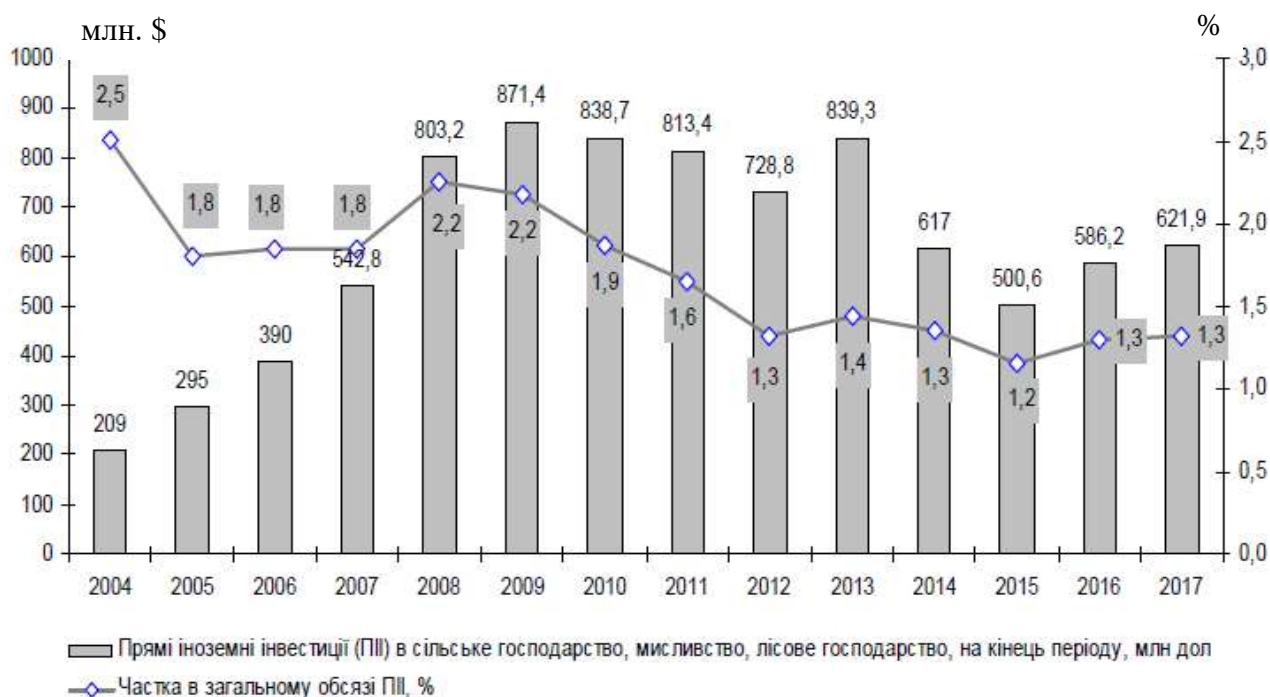

Рис. 2.3. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в сільське господарство, мисливство, лісове господарство на кінець року та їх питома вага у загальному обсязі іноземного інвестування*

*Джерело: розраховано за даними [89]

Дослідження динаміки надходження ПІІ в ретроспективі визначили, що у період 2004-2011 рр. іноземні інвестори активніше вкладали інвестиційний капітал у розвиток українського агробізнесу, ніж у період 2012-2017 років. На нашу думку, такий стан інвестиційної динаміки спричинений незадовільним інвестиційним кліматом, що став наслідком суспільно-політичної кризи в країні та відсутністю довгострокової макроекономічної стабільності, яка перетворює інвестиції з річною доходністю менше 30-40% у непривабливі та знецінює внутрішні активи тощо.

В результаті проведених досліджень, визначено, що основними видами прямих іноземних інвестицій є: 1) інвестування з нуля – створення за кордоном філіалу або підприємства, яке знаходиться в 100-відсотковій власності інвестора; 2) поглинання або покупка іноземного підприємства; 3) фінансування діяльності філіалів; 4) придбання майнових прав: прав користування землею, природними ресурсами тощо; 5) надання прав на використання ноу-хау, технологій та інше; 6) покупка акцій/паїв у статутному капіталі іноземної компанії, які надають право контролювати діяльність підприємства [108, 127].

З метою активізації інвестиційних процесів в країні у 2016 році в Україні була створена Національна інвестиційна рада при Президентові, основними завданнями якої стали: - розроблення пропозицій щодо стимулювання та розвитку інвестиційної діяльності в Україні; - формування привабливого інвестиційного іміджу України, у тому числі з урахуванням найкращої міжнародної практики; - сприяння формуванню основних напрямів державної політики щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні; - напрацювання пропозицій щодо стратегічних напрямів розвитку інвестиційного потенціалу України, стимулювання іноземних та національних інвестицій в розвиток економіки держави; - вивчення ініціатив та потенційних пропозицій щодо інвестиційних проектів, а також практики взаємодії суб'єктів інвестиційної діяльності з державними органами; - аналіз та узагальнення проблем, які перешкоджають інвестуванню в економіку України, підготовка пропозицій щодо шляхів їх вирішення, зокрема щодо заходів зі сприяння захисту прав

інвесторів; - участь в опрацюванні проектів актів законодавства з питань інвестиційної діяльності [98].

Відповідно до цих завдань було розроблено Проєкт «East Invest – 2», в якому визначено основні вимоги та рекомендації щодо покращення бізнес-клімату в країні в цілому та регіонах зокрема.

Для активізації залучення прямого іноземного інвестування в розбудову агропродовольчої сфери країни/регіону Україна пропонує великі інвестиційні проєкти, серед яких: сільськогосподарський комплекс з рибною спеціалізацією, комплекс з переробки та зберігання зерна, тваринницькі комплекси, комплекси зі зберігання овочевої продукції з газовим регульованим середовищем та багато інших.

Таблиця 2.2

Динаміка прямого іноземного інвестування основних видів економічної діяльності в Україні у період 2010-2018 рр., млн. дол. США*

Вид економічної діяльності	Обсяг прямого іноземного інвестування станом на 1 січня, по рокам				+/- 2018 р. порівняно з 2010 р.
	2010	2016	2017	2018	
Сільське, лісове та рибне господарство	669,2	502,2	586,2	621,9	-47,3
Промисловість	16473,7	9893,6	9667,6	10685,6	-5788,1
Будівництво	1082,2	1104,1	1043,3	1052,1	-30,1
Оптова роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4341,1	5247,4	5106,5	5140,8	+799,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	923,6	1088,0	1086,0	1164,4	+240,8
Операції з нерухомим майном	2371,3	3882,1	3764,4	3790,6	+1419,3
Телекомунікації	1572,3	2089,4	2075,7	2163,6	+591,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	1133,1	2222,6	2253,5	2303,6	+1170,5

*Джерело: сформовано та розраховано автором

В період 2009-2015 спостерігається негативна тенденція до зниження кількості ПІІ у агропродовольчу сферу країни до відмітки у 500,6 млн. дол.

США, при незначній стабілізації ситуації у 2013 році. До того ж у 2015 р. було зафіксовано найменшу частку ПІІ, які було спрямовано на відтворення сільського господарства, лісового та рибного господарств у цілому – на рівні 1,2%.

Оптимістичною виглядає стабілізації ситуації прямого іноземного інвестування у 2015 р. та його нарощування у подальші 2016-2018 рр. до рівня 621,9 млн. дол. США.

Дослідження наведених даних таблиці, встановили що, станом на 01.01.2018 р. та за I півріччя 2018 обсяги залучення ПІІ у модернізацію аграрного сектору порівняно з 2010 роком зменшилися на 47,3 млн дол. США та 88,9 млн дол. США відповідно, що є вкрай невтішною тенденцією. У порівнянні з іншими видами економічної діяльності в агросектор спрямовується найменша кількість іноземних інвестицій.

З метою визначення привабливих видів економічної діяльності в економіці України, до яких надходять найбільші обсяги ПІІ, здійснено аналіз структури їхнього залучення станом на початок 2016 та 2019 років (табл. 2.3.).

Таблиця 2.3

Структура прямих іноземних інвестицій в Україну за видами економічної діяльності, по рокам

Види економічної діяльності	Структура іноземних інвестицій на 1 січня, %	
	2016 рік	2019 рік
Промисловість	30,8	33,0
Сільське, лісове та рибне господарство	1,6	1,7
Будівництво	3,2	2,9
Фінансова та страхова діяльність	13,5	10,9
Інформація та телекомунікації	6,5	6,8
Оптова та роздрібна торгівля	15,9	16,7
Операції з нерухомим майном	11,7	12,4
Професійна, наукова та технічна діяльність	7,0	6,3
Інші види економічної діяльності	9,8	9,3
Всього	100,0	100,0

Джерело: розраховано автором за даними [102]

Критичний аналіз структури залучення іноземних івестицій до економіки нашої держави, по видах економічної діяльності за 2016 і 2019 роки, дав можливість встановити:

- за досліджуваний період у структурі прямого іноземного інвестування за видами економічної діяльності відбулися певні зміни. Пріоритетними для іноземних інвесторів залишаються галузі промисловості, питома вага яких в інвестуванні зросла на +2,8 в.п. до рівня у 33,0%, що безумовно є позитивним фактом;

- привабливими для іноземних інвесторів залишаються оптова та роздрібна торгівля, операції з нерухомим майном та сфера інформації та телекомунікації, частка інвестицій в які (станом на 01.01.2019 року) становила відповідно 16,7, 12,4 та 6,8% загального обсягу ПІІ;

- при цьому, для розвитку сільського господарства, де держава пропонує найбільші стратегічні інвестиційні проекти, було спрямовано лише 1,7% іноземних інвестицій (рис. 2.4.).

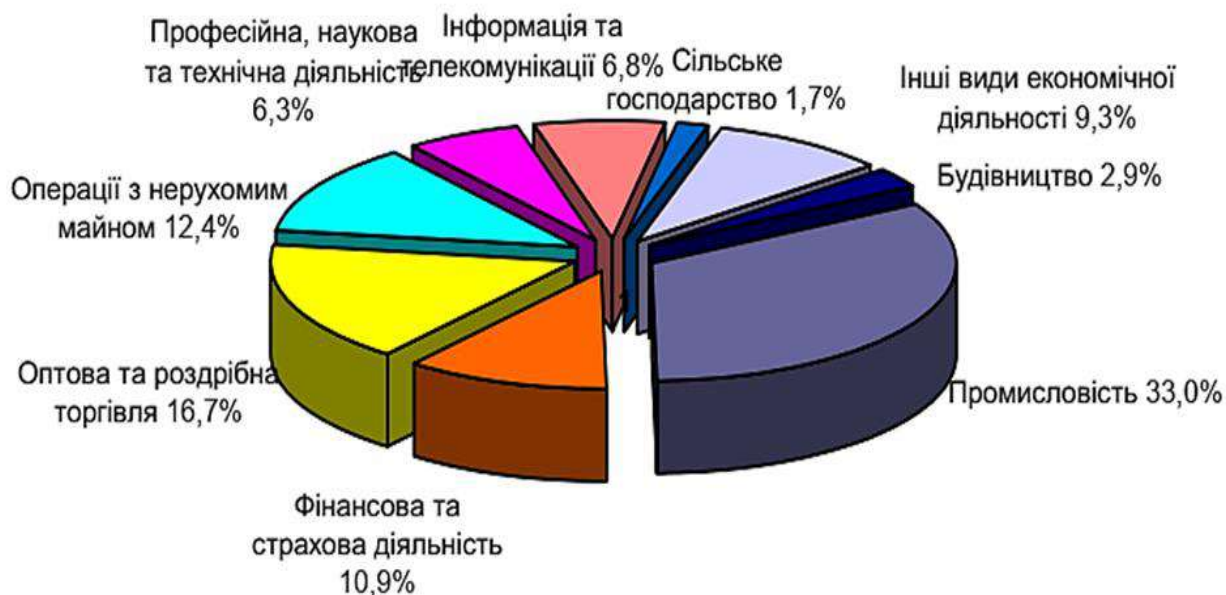

Рис. 2.4. Структура прямих іноземних інвестицій в економіку

України за видами економічної діяльності станом на 1 січня 2019 року, %*

*Джерело: авторська розробка за даними [102]

Детальніше розглянемо іноземні інвестиції в агросектор за внутрішнім поділом Секції А "Сільське, лісове та рибне господарство" згідно з КВЕД-2010 (рис. 2.5). Отже, найбільше обсягів прямих інвестицій спрямовується у рослинництво — 55,4%, зокрема у підрозділ "Вирощування однорічних і дворічних культур". На тваринництво припадає 30,4% інвестицій. Найменше іноземних інвестицій припадає на підрозділ «Відтворення рослин» та «Мисливство, відловлювання тварин і надання пов'язаних із ними послуг».

Рис. 2.5. Структура залучення прямих іноземних інвестицій в аграрну сферу України в 2017 році*

*Джерело: складено на основі даних джерела [36].

Дослідження обсягу ПІІ в аграрний сектор з країн світу станом на 01.01.2018 р. в розрізі країн-інвесторів доводить, що найбільше іноземних інвестицій в агросектор української економіки надходить з Кіпру — близько 28,6% від загальної кількості інвестицій. Але, якщо аналізувати частку інвестицій в агросектор окремої країни до загальної кількості інвестицій із цієї

країни, то лідируючу позицію займає Данія. Майже третина данських інвестицій спрямована в саме в аграрний сектор економіки України. Також вагомими інвесторами є Віргінські острови, Німеччина та Велика Британія тощо.

На основі вище зазначеного нами визначено як впливає залучення іноземних інвестицій на розвиток аграрного сектору економіки України:

1) разом із припливом коштів залучаються також нові передові технології, певні інновації у виробництві та управлінні, які місцеві підприємства можуть взяти за приклад для впровадження нововведень на своїх підприємствах. Більшість українських виробників вивчають іноземний досвід своїх колег для підвищення ефективності власної господарської діяльності, що несе за собою приплив коштів у національну економіку. Також збільшується ефективність використання ресурсів, які, як відомо, є вичерпними;

2) за допомогою залучення іноземних інвестицій підвищується конкурентоспроможність національної продукції. Відомо, що українська аграрна продукція в основному не є конкурентоспроможною на міжнародному ринку. На це впливають такі фактори як: застаріле обладнання, за допомогою якого не можливо підвищити продуктивність праці; застаріла технологія виробництва продукції, що робить її не такою якісною, як, наприклад у країнах Європи; низький рівень зацікавлення та вмотивованості працівників тощо. Залучення інвестицій дасть змогу вирішити дані проблеми, що посприє підвищенню конкурентоспроможності продукції та створенню позитивного інвестиційного іміджу України;

3) створення іноземних підприємств спричинить посилення конкуренції на місцевих ринках, а це в свою чергу спонукатиме національних виробників працювати ефективніше, щоб бути конкурентоспроможними;

4) залучення іноземних інвестицій посприє підвищенню продуктивності праці, оскільки іноземні компанії вкладають більше капіталу на одиницю праці, що має безпосередній зв'язок з її підвищенням. Саме від наявності інвестицій,

їх адекватності потребі розвитку та ефективності використання, залежить економічний розвиток аграрних підприємств та продуктивність аграрного сектора економіки України в цілому [75, с. 6];

5) прями іноземні інвестиції безпосередньо впливають на формування інвестиційних фондів приймаючої країни. Можливо, іноземні капіталовкладення зможуть стати додатковим джерелом поповнення національних капіталів, що сприятиме розширенню капітальних ресурсів приймаючої країни;

6) прихід іноземних фірм на національний ринок призводить до заміщення чи витіснення менш ефективних національних компаній, що спричинює перерозподіл внутрішніх ресурсів між більш і менш рентабельними компаніями і сприяє зростанню середнього рівня продуктивності праці і середніх доходів на душу населення у приймаючій країні [50];

7) залучення іноземних інвестицій забезпечить збільшення дохідної частини бюджету за допомогою сплати податків та підвищить рівень зростання економіки в цілому;

8) створення нових робочих місць для населення країни.

Дослідження кількості капітальних інвестицій, які надійшли у харчову галузь, та тютюнових виробів і їхньої частки в загальному обсязі інвестування у переробну промисловість за 2001-2017 рр. дозволили обґрунтувати наступні висновки, узагальнення та особливості розвитку:

- в процесі залучення капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за досліджуваний період відмічалось 3 етапи зростаючих трендів: 1) 2001-2008 рр., тоді як подальший спад викликано загостренням світової економічної кризи 2008 року та її суспільно-економічними наслідками; 2) 2011-2013 рр. – спад спричинила невдала посткризова макроекономічна стабілізація, яка до того ж була порушена новою економічною та суспільно-політичною кризою в Україні в кінці 2013 – початок 2014 років; 3) 2015-2017 рр. – спостерігається відновлення виробничих потужностей

вітчизняних підприємств харчової промисловості після кризових явищ, відбувається трансформація ринків збуту продовольчої продукції) (рис. 2.6).

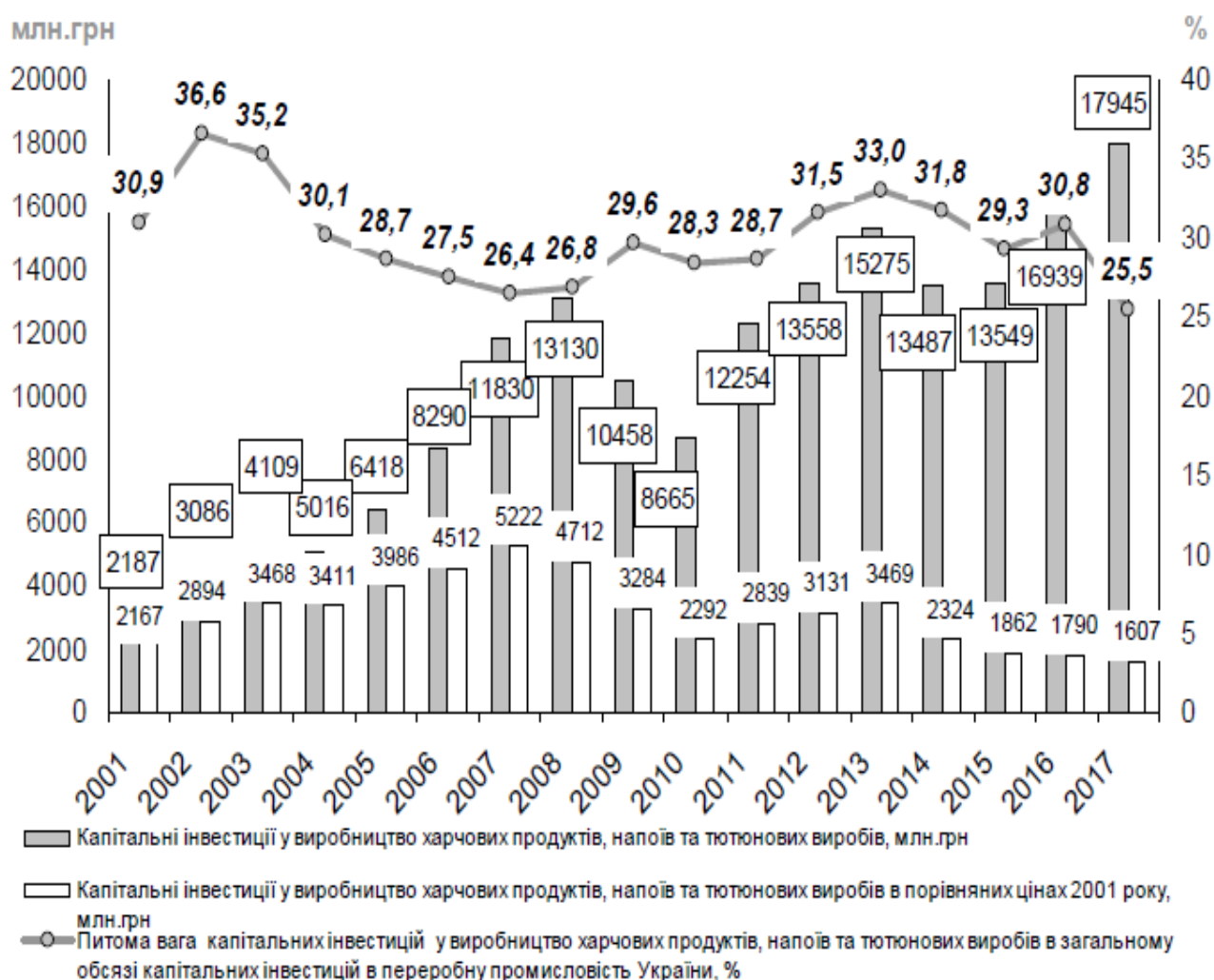

Рис. 2.6. Капітальні інвестиції у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів і їх питома вага в загальному обсязі інвестицій у переробну промисловість у цілому по Україні*

*Джерело: розраховано за даними [89]

До показників, що характеризують рівень інвестиційного розвитку регіонів України, відносять (табл. 2.4.) обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) та обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на одну особу відповідно.

Аналіз даних таблиці 2.4 вказує на те, що у 2017 році продовжено позитивну тенденцію 2016 року щодо залучення інвестиційних ресурсів.

Активізація інвестиційної діяльності впродовж 2016-2017 рр. в умовах позитивних тенденцій у фінансовій сфері підприємств майже усіх видів економічної діяльності, збільшення капітальних видатків зведеного бюджету на тлі збереження макрофінансової стабільності, продовження процесів реформування економіки забезпечили формування високої позитивної динаміки капітальних інвестицій у 2017 році.

Таблиця 2.4

Рівень інвестиційного розвитку регіонів України в 2017 р.*

Регіон	Обсяг капітальних інвестицій на одну особу		Обсяг ПІІ (акціонерного капіталу) на одну особу	
	грн.	рейтинг	грн.	рейтинг
Вінницька	6746,5	10	129,1	22
Волинська	6120,6	16	255,9	13
Дніпропетровська	12345,0	3	1182,2	2
Донецька	3606,9	23	288,9	10
Житомирська	5345,9	20	186,0	17
Закарпатська	4052,7	22	261,5	12
Запорізька	8480,9	6	529,2	7
Івано-Франківська	6264,8	15	660,3	5
Київська	17764,0	2	900,2	3
Кіровоградська	6691,0	11	71,6	23
Луганська	1251,3	25	202,8	16
Львівська	8345,7	7	472,5	8
Миколаївська	8644,1	5	182,8	18
Одеська	7984,4	8	574,3	6
Полтавська	10331,2	4	742,7	4
Рівненська	4737,7	21	145,9	20
Сумська	5468,1	19	170,2	19
Тернопільська	5934,1	17	42,8	25
Харківська	6364,2	13	245,4	14
Херсонська	6347,0	14	206,6	15
Хмельницька	7558,1	9	134,7	21
Черкаська	5868,3	18	276,4	11
Чернівецька	2837,1	24	63,8	24
Чернігівська	6426,9	12	422,0	9
м. Київ	41228,7	1	7997,5	1

*Джерело: сформовано автором за даними [100]

Як видно з таблиці 2.4 у 2017 р. було збільшено обсяги інвестицій, які залучаються в регіони України, зокрема: ПІІ зросли у 21 регіоні та в цілому по Україні - на 4,3% (у 2016 році — на 3,8%) або на 1630,4 млн дол. США, і станом

на 31.12.2017 р. з початку інвестування їх загальний обсяг склав понад 39,1 млрд дол. США. У 2017 році позитивна динаміка спостерігалася у 21 регіоні (у 2016 р. — у 10 регіонах). Варіація приросту серед регіонів склала від +1,0% у Чернівецькій та Черкаській до у 1,8 рази у Чернігівській областях. Скорочення обсягу ПІІ у січні — грудні 2017 року зафіксовано у Тернопільській (-6,5%), Донецькій (-2,7%), Миколаївській (-2,0%) та Сумській (-1,7%) областях. Станом на 31.12.2017 р. на одну особу в середньому по Україні припадало 925,0 дол. США ПІІ. При цьому територіальна диспропорція за цим показником збільшилася, порівняно із значенням станом на 01.01.2017 (171,4 рази), і склала 186,9 рази тощо.

За розрахунками науковців Інституту аграрної економіки, у період 2015-2018 років 1 грн інвестицій в основний і оборотний капітал аграрних підприємств принесла в середньому 0,295 грн приросту прибутку до оподаткування на рік. Тобто, нині інвестиції в аграрний сектор економіки окупаються доволі швидко - за 3-4 роки. Встановлено, що в умовах підвищених ризиків національні інвестори надають перевагу коротким інвестиціям. На 1 грн капітальних інвестицій останні три роки припадає 2,64 грн коротких [91].

Дослідженнями кореляційної залежності показників інвестування на 1 га земель сільськогосподарського призначення та валового регіонального продукту доведено, що уповільнення інвестиційних процесів в агропродовольчій сфері обумовлює відповідні дестабілізуючі зміни у динаміці розвитку національної економіки. З огляд на це, навіть за несприятливих кризових умов на макрорівні, доцільно здійснювати додаткові заходи щодо активізації інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання агропродовольчої сфери, що спричинить позитивні мультиплікативні ефекти в інших секторах економіки. До того ж варто пам'ятати, що належна підтримка розвитку аграрного сектору економіки і сільських територій була стратегічним пріоритетом економічної політики усіх країн з розвинутою економікою.

2.2. Динаміка залучення інвестицій в економіку агропродовольчої сфери регіону

В новітніх умовах ринкових трансформацій пріоритетність розвитку вітчизняного агропродовольчого сектору обумовлена як значущістю виробленої сільськогосподарської продукції для забезпечення якісної життєдіяльності українського суспільства, так і для забезпечення продовольчої безпеки національної економіки України, розвитку зовнішньої торгівлі, міжнародних економічних відносин та транскордонного співробітництва зокрема [33].

У свою чергу інвестиційна діяльність агропродовольчої сфери є однією з основних умов нарощування виробничих потужностей, подолання спаду виробництва в сільському господарстві, досягнення фінансової стабільності галузі, а відтак сприятливі умови для її здійснення визначаються ефективною інвестиційною політикою держави [3,22].

Україна є потужною аграрною державою і володіючи третиною світових чорноземів, вона має високий потенціал розвитку сільського господарства який повинна реалізувати. Згідно аналітичних розрахунків, тільки за умови підвищення врожайності до середньоєвропейської, АПК України може більш ніж вдвічі збільшити валове виробництво зернових, довівши його до 100 млн. т на рік тощо.

З огляду на це, необхідність інвестиційного забезпечення реалізації цілей сталого розвитку на період до 2030 року, що передбачають інноваційні перетворення у агропродовольчому секторі як національної, так і регіональної економіки та нагальну потребу визначення механізмів його ефективного державного регулювання.

На думку значної кількості науковців в галузі аграрної економіки агропродовольча сфера є однією з найвагоміших в економіці України, яка забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни, формує 17% валового внутрішнього продукту та близько 60 % фонду споживання

населення, є одним з основних бюджетоутворювальних секторів національної економіки, займає 2-ге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту тощо [28, 127].

При цьому, Дятлова В.В. та Дятлова Ю.В. [33] зауважують, що внаслідок багатьох чинників (кризи економіки загалом та галузі зокрема, диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, відсутність ліквідної застави в агропідприємствах для отримання кредитів, політична ситуація й ін.), агропродовольчий сектор став непривабливим для кредиторів та інвесторів, що обумовило уповільнення інвестиційних процесів і зменшення обсягу інвестиційних ресурсів протягом тривалого періоду. Очевидно, автори мали на увазі конкретний регіон (регіони), де прояви визначених чинників дійсно мали негативний вплив на розвиток інвестиційної діяльності в галузі, але такий висновок не є достовірним відносно усіх регіонів країни.

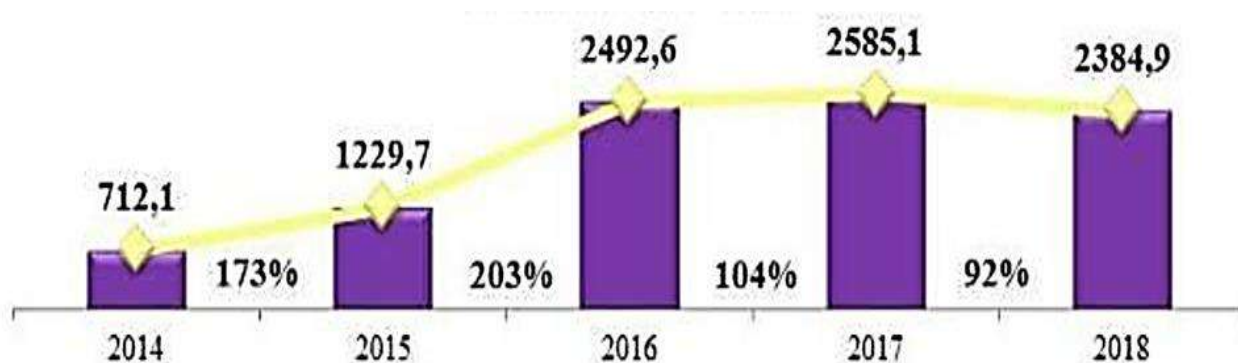

Рис. 2.7. Капітальні інвестиції у розвиток сільського господарства, лісового та рибного господарств Миколаївської області у період 2014-2018 рр., млн. грн.

*Джерело: авторська розробка за даними [24, 115]

У Миколаївській області впродовж 2013-2018 років поспіль спостерігалась позитивна, але нестабільна динаміка зростання капітальних інвестицій, її індекси коливались з 67,4 % у 2014 році (по Україні – 75,9%) до 147,6 % у 2016 році (по Україні – 118%). За цим показником Миколаївська область декілька років поспіль займала лідируючі позиції серед регіонів країни,

випереджаючи показники регіонів однієї типології (Київську, Харківську, Львівську та Одеську області).

«У 2018 році у розвиток сільського, лісового та рибного господарства спрямовано 2,4 млрд. грн капітальних інвестицій (23,6% від загального обсягу інвестицій), що на 7,7% менше, ніж у попередньому році та водночас у 3,3 рази більше, ніж у 2014 р. (рис. 2.8, табл. 2.5)» [24, 115].

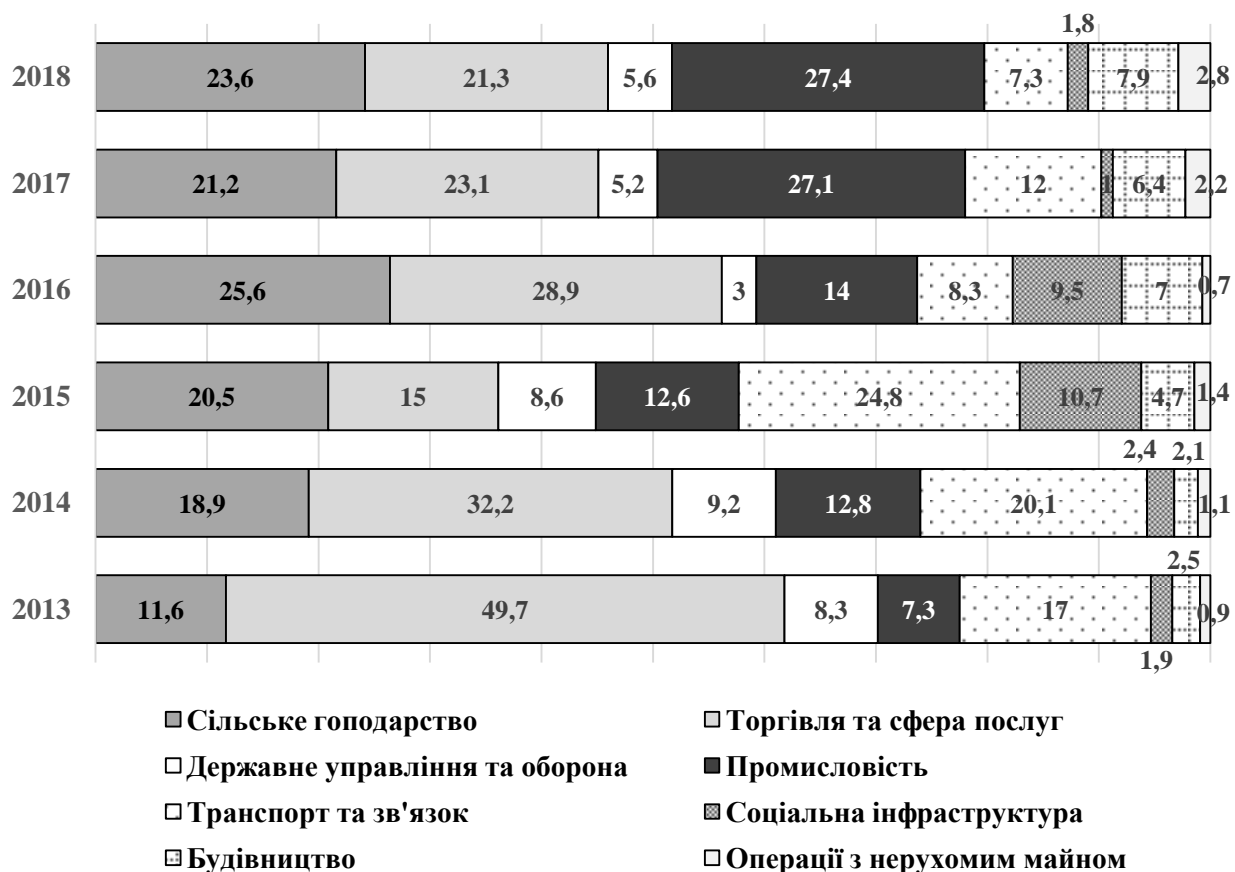

Рис. 2.8. Структура капітальних інвестицій за видами економічної діяльності у період 2013-2018 рр., у % до загального обсягу

Джерело: авторська розробка за даними [24]

У загальнодержавному обсязі інвестицій у аграрну галузь питома вага Миколаївської області становила 3,6%. Питома вага регіонів, що межують з областю, у загальному обсязі освоєних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство становила від 4,1% у Херсонській до 5,0% у Дніпропетровській та Одеській областях. Майже всі вкладення (99,9% загального обсягу) спрямовані

на розвиток сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних з ними послуг.

Інвестування в основний капітал виробництв харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів становило 1117,1 млн. грн., що складає 51,9% у загальному обсязі промислових капітальних інвестицій регіону та 3,7% в загальному обсязі капітального інвестування виробництва продовольчої продукції. За розміром капітальних інвестицій, які надійшли в харчову галузь, та виготовлення тютюнових виробів Миколаївщина займає вищі позиції відносно Херсонщини (0,7%), Кіровоградщини (1,2%) та Одещини (2,0%).

В результаті дослідження встановлено, що капітальні інвестиції у сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство Миколаївщини в середньому за 2016-2018 рр. 2487,5 млн. грн, питома вага яких в загальному обсязі інвестування становили 24,1%. При цьому на розвиток сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних із ними послуг було спрямовано 99,9%, тоді як на підтримку лісового господарства та лісозаготівлі, рибного господарства була виділено – 0,01 та 0,06% відповідно.

Певні відмінності у динаміці спостерігаються, але відхилення є настільки незначними, що не можуть свідчити про зміни тенденції розвитку в цілому.

У свою чергу, питома вага капітального інвестування у розвиток переробної промисловості з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів в середньому за 2016-2018 рр. спостерігалася на рівні 57,6% від загального капітального інвестиційного забезпечення промисловості області (1405,9 млн. грн). До того ж приріст його зростання до відмітки у 1117,1 млн. грн у 2018 р. порівняно з показниками 2014 р. склав +2,2 рази, а проти 2010 р. – 48,5 в.п. тощо.

Капітальні інвестиції, що здійснюються в економіку області, мають чітке галузеве забарвлення, співставне із структурою вартості основних засобів.

Таблиця 2.5

Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності в Миколаївській області за 2010-2018 роки, млн. грн.

	Код за КВЕД-2010	Роки						+/- показників 2018 р. від 2014 р., %	Середнє значення за 2016-2018 рр.	Питома вага видів економічної діяльності в середньому за 2016-2018 рр., %
		2010	2013	2014	2016	2017	2018			
Капітальні інвестиції (усього)	-	4422,2	5008,7	3771,3	9730,2	11177,9	10099,2	+167,8	10335,7	100,0
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	A	429,8	580,8	712,1	2492,6	2585,1	2384,9	+3,3 рази	2487,5	24,1
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	01	429,3	580,3	709,6	2491,1	2581,9	2384,2	+3,4 рази	2485,7	99,9
Лісове господарство та лісозаготівлі	02	0,482	к	0,781	0,097	0,604	0,302	-61,3	0,0334	0,01
Рибне господарство	03	0,011	к	1,7	1,5	2,5	0,467	-72,6	1,489	0,06
Промисловість	B+C+D+E	1342,2	2487,3	1214,7	2808,4	2364,7	2152,3	+77,2	2441,8	23,6
Переробна промисловість - виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	C (10-12)	752,2	480,9	500,3	1637,8	1462,8	1117,1	+2,2 рази	1405,9	57,6

Примітка: к – дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності статистичної інформації.

Джерело: розраховано автором за даними [24]

Таблиця 2.6

Капітальні інвестиції в Миколаївську область за видами активів за 2010-2018 роки, млн. грн.

Види активів	Роки						+/- показників 2018 р. від 2014 р., %	Середнє значення за 2016- 2018 рр.
	2010	2013	2014	2016	2017	2018		
Капітальні інвестиції (усього)	4422,2	5008,7	3771,4	9730,2	11177,9	10099,2	+167,8	10335,7
• інвестиції у матеріальні активи	4386,6	4980,7	3734,8	9625,1	11100,8	9992,8	+167,6	10239,5
в т.ч. - земля	45,5	27,2	21,4	4,8	32,6	19,6	-8,5	19,0
- довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	80,3	64,4	80,9	46,9	75,9	118,1	+45,9	80,3
• інвестиції у нематеріальні активи	35,6	28,0	36,6	105,1	77,1	106,4	+190,7	96,2

Джерело: розраховано автором за даними [24]

Дослідження структури капітальних інвестицій в Миколаївську область за видами економічної діяльності у період 2013-2018 рр. свідчать про суттєві відмінності у динаміці, при цьому відхилення є настільки значними, що визначають характерні зміни тенденції розвитку в цілому (рис. 2.9). Так, заслуговують на увагу в першу чергу збільшення питомої ваги сільського господарства та промисловості у структурі інвестування видів бізнесової діяльності з 2013 до 2018 року у 2,03 та 3,75 рази до частки 23,6 та 27,4% відповідно.

На чітке зростання частки освоєних інвестицій у сільське господарство до 2018 року позитивно вплинула успішна реалізація низки інвестиційних проектів вітчизняних аграріїв, зокрема: ТОВ СП «Нібулон», ФГ «Органік Системс», СГ ТОВ «Промінь», ТОВ «С-Росток», ФГ «Владам», ПСП «Агрофірма «Роднічок», ТОВ «Агро Торгівельна Фірма «Арго-Діло» та інших підприємств.

Натомість частка освоєних інвестицій у промисловість у структурі загальнообласних капітальних інвестицій зменшилась в два рази: з 49,7 % у 2013 році до 21,3 % у 2018 році.

Значну частку капітальних інвестицій у промисловість складає переробна галузь. Так, 2018 року у порівнянні з 2013 роком її показники зросли в 1,8 рази, що обумовлено придбанням необхідної кількості обладнання для впровадження виробничої діяльності та реалізацією великих інвестиційних проектів, зокрема: будівництва заводу з виробництва томатної пасты ФГ "Органік Системс", перевантажувальних комплексів ТОВ "Баловнянська виробнича база", ТОВ "ЕВЕРІ", ТОВ "Грінтур-ЕКС", нових виробничих потужностей ПАТ "Коблево", ПП "АП "Благодатненський птахопром", ПАТ «Миколаївський комбінат хлібопродуктів», ПАТ "Первомайський молочноконсервний комбінат" та ін.

Аналіз статистичних даних щодо освоєння капітальних інвестицій в економіці Миколаївської області за видами активів у період 2010-2018 років дозволив зробити висновок про позитивні тенденції щодо їх залучення. Так,

загальний приріст капітального інвестування (всього) на період 2018 р. проти 2014 р. становить 167,8%, при цьому приріст інвестицій у матеріальні активи відмічався на рівні 167,6% проти 190,7% - збільшення обсягу у нематеріальні. В даному контексті середній обсяг капітального інвестування у землю, як основний засіб виробництва, за 2016-2018 рр. становив 19,0 млн. грн при незначній регресії у -8,5% 2018 р. проти 2014 р., тоді як інвестування у довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва становило 80,3 млн. грн та відзначалося тенденцією до зростання за досліджуваний період у 45,9% тощо.

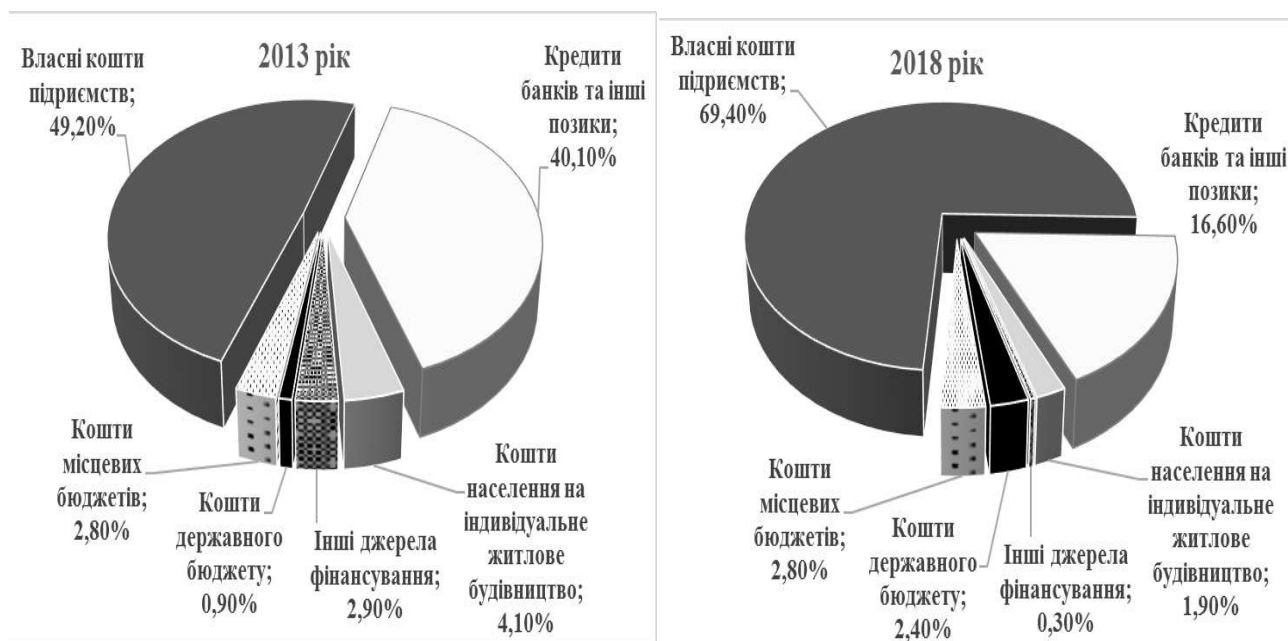

Рис. 2.9. Джерела фінансування капітальних інвестицій в економіку Миколаївської області, % до загального обсягу*

*Джерело: авторська розробка за даними [24, 115]

Слід зазначити, що зростання частки освоєних інвестицій у сільське господарство, при незначному коливанні кількості зайнятих працівників у галузі, спричинило ріст середньомісячної заробітної плати у цій галузі, але залишається значно нижчою порівняно з іншими регіонами та Україною в цілому. Так, 2017 року середньомісячна заробітна плата штатних працівників у

сільському господарстві в Миколаївській області становила 5140 грн, тоді як по Україні – 6057 грн.

Аналіз структури капітальних інвестицій, залучених у розвиток економіки та на оновлення основних фондів підприємств за рахунок усіх джерел фінансування, свідчить, що основна частина капіталовкладень це власні кошти підприємств і організацій, які становлять у різні роки від 49,2 % до 76,4 % обсягу загальнообласних інвестицій

Діагностика структури капітальних інвестицій, залучених у розвиток економіки Миколаївської області та на оновлення основних фондів підприємств у т. ч. і розвиток агропродовольчої сфери в розрізі джерел у % до загального обсягу за 2013 та 2018 роки дозволила зробити наступні висновки:

- суттєвим за досліджуваний період є зростання питомої ваги капітального інвестування на розвиток виробничої діяльності за «Власні кошти підприємств» на +20,2% до частки у 69,4%. Зазначене свідчить про суттєве покращення фінансового стану підприємств регіону та їх спроможність вкладати власні кошти у розвиток виробництва;

- завдяки процесам децентралізації відчутно збільшились вкладення місцевих бюджетів у соціально-економічний розвиток територій. Так, у 2018 році громадами освоєно капітальних інвестицій майже в 4 рази більше ніж у 2013 році. При цьому варто відзначити позитивні тенденції щодо збільшення залучення у якості капітальних інвестицій «Коштів з державного бюджету» до рівня на період 2018 р. у 2,4% проти 0,9% у 2013 р.;

- негативною динамікою відзначалося залучення капітальних інвестицій в економіку області за рахунок «Кредитів банків та інших позик» у -23,5 в.п. до відмітки у 16,6% та «Коштів іноземних інвесторів» з 13,65 млн. грн у 2013 р. до повної їх відсутності у структурі 2018 р. (додаток А).

В розрізі адміністративних районів Миколаївської області станом на 31.12.2018 р. найбільший обсяг освоєння капітальних інвестицій був характерним для Вітовського, Березанського, Новоодеського, Первомайського

та Очаківського районів, де обсяги залучених інвестицій відмічалися в межах 146,6 – 807,6 млн. грн., частка яких від загального фінансування коливалася в межах 1,5-7,9%. При цьому найменший обсяг освоєння капітального інвестування спостерігався в економіці Єланецького та Врадіївського районів на рівні 88,3-81,2 млн. грн (або ж 0,9-0,8%) (додаток Б).

У розрахунку на одну особу постійного населення в області у період 2013-2018 років освоєно капітальних інвестицій від 4280,2 грн 2013 року до 8894,1 грн у 2018 році (приріст +107,8%). Слід зазначити, що за цим показником Миколаївська область завжди займає лідируючі позиції серед інших регіонів країни. Так, 2017 року Миколаївщина була п'ятою серед регіонів країни – 9762,3 грн. (в Україні – 10598 грн). Разом з тим, середньоукраїнський рівень обсягів капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу свідчить, що Миколаївська область знаходиться на середньому рівні зазначеного показника разом з Харківською, Запорізькою, Хмельницькою областями.

В розрізі ж адміністративних районів регіону найбільшим обсягом такого виду інвестиційного забезпечення вирізнялися Березанський та Вітовський райони – на рівні 18121,2 та 16106,9 грн на 1 особу відповідно (додаток В).

До переліку аутсайдерів інвестиційного розподілу відносяться Снігурівський район та м. Очаків. Така ситуація пояснюється малою щільністю населення і населених пунктів та уповільненим розвитком більшості середніх і малих міст, селищ та сіл, недостатнім рівнем розвитку соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури, що призводить до надмірної концентрації населення і виробництва в обласному центрі та близько розташованих до нього районів.

Залучення іноземних інвестицій до суспільного виробництва України, зокрема агропродовольчої сфери, є одним з найважливіших напрямків зовнішньоекономічної діяльності, що обумовлено міжнародним розподілом праці, розвитком міжнародних відносин, інтегруванням національної економіки у світове господарство.

У 2014-2018 роках іноземними інвесторами залучено майже 1082 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій до економіки Миколаївської області. Однак, внаслідок курсової різниці валют внесення у 2014-2015 роках, продажу іноземними інвесторами корпоративних прав резидентам та незначного вилучення іноземного капіталу загальний обсяг прямих іноземних інвестицій скоротився на 3,6% (рис. 2.10).

* За станом на 31.12.2018 р.

Рис. 2.10. Динаміка обсягу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіку Миколаївської області по рокам, млн. дол. США*

*Джерело: авторська розробка за даними [24, 115]

Статистичні дані не відображають реального стану справ в інвестиційній сфері. Протягом 5 років міжнародними компаніями реалізовано проектів на суму майже 400 млн дол. США. Поряд із існуючими інвесторами, які продовжили інвестувати у розвиток бізнесу на території Миколаївщини (Bunge, PepsiCo), в області реалізують проекти нові інвестори – китайська Sofco та литовська BT Invest.

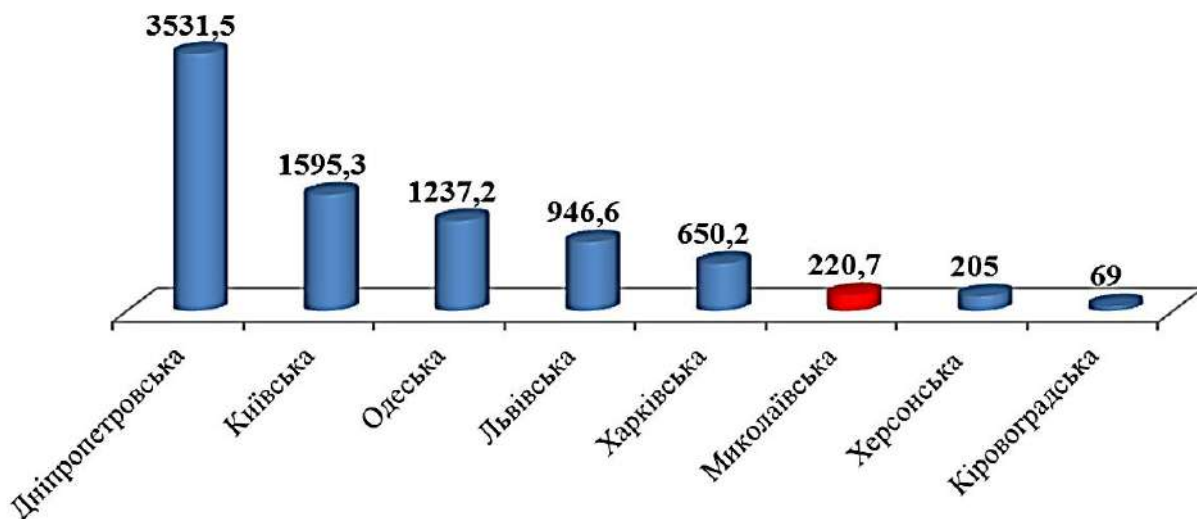

Рис. 2.11. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій серед регіонів України у 2018 р., млн. дол. США*

*Джерело: авторська розробка за даними [24, 115]

Відповідно до статистичної звітності за станом на 01 січня 2019 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в економіку області із 46 країн світу, становив 220,7 млн дол. США. За цим показником Миколаївщина поступається промислово потужним регіонам: Дніпропетровщині, Київщині, Одещині, Львівщині та Харківщині; але випереджає своїх найближчих сусідів – Кіровоградську та Херсонську області.

Структура залученого іноземного капіталу протягом 2014-2018 років суттєвих змін не зазнала. Понад 80% інвестицій формують промисловість та складське господарство, які наростили свої частки (додаток Г).

Основними інвесторами є країни ЄС та Сінгапур, які забезпечують 91% притоку іноземних інвестицій. За адміністративно-територіальним розподілом існує суттєва диспропорція у залученні іноземного капіталу: 95% інвестицій сконцентровано на підприємствах обласного центру, Вітовського та Вознесенського районів. Загалом, інвестиції надійшли до 4 міст обласного значення та 14 районів регіону.

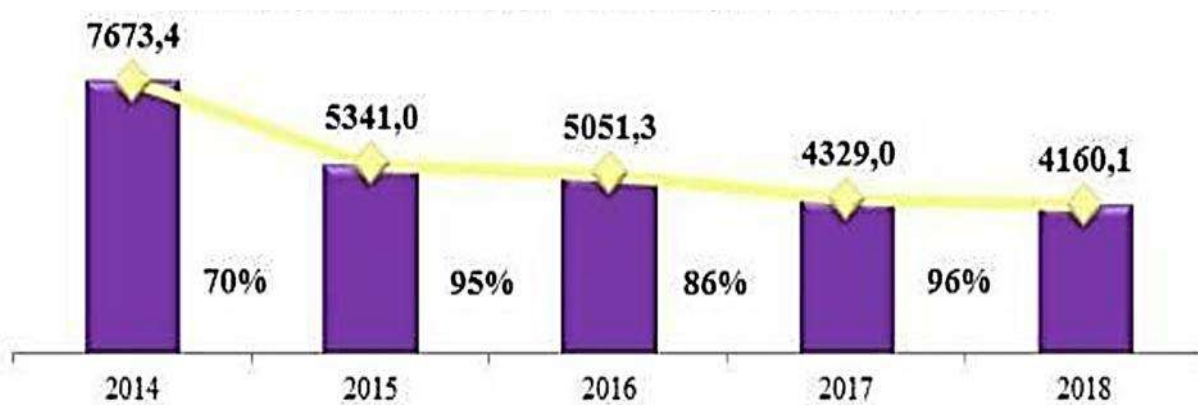

Рис. 2.12. Динаміка прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) у розвиток сільського господарства, лісового та рибного господарств Миколаївської області по рокам, тис. дол. США*

*Джерело: авторська розробка за даними [24, 115]

Залучення іноземних інвестицій до суспільного виробництва України, зокрема сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону, є одним з найважливіших напрямків зовнішньоекономічної діяльності, що обумовлено міжнародним розподілом праці, розвитком міжнародних відносин, інтегруванням національної економіки у світове господарство.

На відміну від внутрішніх, обсяги зовнішніх інвестицій в економіку регіону до 2014 року зростали, а з 2015 до сьогодні відзначаються негативною тенденцією до скорочення. Так за даними табл. 2.7. обсяги недоотримання загальних ПІІ станом на 01.01.2018 р. відзначаються на рівні -27,2 в.п. проти аналогічних показників 2014 р. (282,84 млн. дол. США).

З початку минулого року обсяги забезпечення інвестиційними ресурсами підприємств сільського, лісового та рибного господарства Миколаївщини становило 4,3 млн дол. США прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу), або 2,1% загальнообласного обсягу. Обсяги іноземного капіталу, залученого у аграрне виробництво станом на 31.12.2018 у порівнянні з початком року зменшилися на 168,9 тис. дол. США, або на 3,9%. Тоді як загальний показник області збільшився – на 21,3 млн дол. США, або на 10,3% тощо.

Таблиця 2.7

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці області за видами економічної діяльності, млн. дол. США

	Код за КВЕД-2010	Обсяги на 1 січня						На 31 грудня 2018 ¹	+/- показників 2018 р. від 2014 р., %	Середнє значення за 2016-2018 рр.
		2010	2013	2014	2016	2017	2018			
Прямі інвестиції в економіці області (усього)	-	162,67	244,69	282,84	212,83	213,54	206,10	227,42	-27,2	210,82
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	A	3,08	1,38	7,10	5,34	5,05	4,33	4,16	-39,1	4,91
Питома вага ПП в сільське господарство, лісове та рибне господарство від загального обсягу прямих інвестицій	-	1,89	0,56	2,51	2,51	2,36	2,1	1,83	-16,4	2,32
Переробна промисловість - виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	C (10-12)	65,33	41,68	47,32	34,65	49,94	52,32	66,60	+10,6	45,64
Питома вага ПП у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів від загального обсягу прямих інвестицій	-	4,02	17,03	16,75	16,28	23,38	25,38	29,28	+51,5	21,68

Джерело: розраховано автором за даними [24]

У свою чергу прямі іноземні інвестиції у сільське господарство, лісове та рибне господарство Миколаївської області у фактичних цінах у 2018 року склали 4,33 млн. дол. США, що становить 2,1 % від загальної суми ПІІ в економіку області. При цьому вони відзначаються негативною динамікою у -39,1 в.п. проти показників 2014 р. та позитивним трендом (+35,1%) проти рівня інвестування у 2010 р. – 3,08 млн дол. США. З огляду на це, необхідно відзначити зниження рівня надходжень прямих іноземних інвестицій до сільського господарства відносно загального залучення ПІІ (-16,4 в.п.) за досліджуваний період до частки у 2,1%. Середні значення показників за 2016-2018 рр. спостерігалися на рівні 4,91 млн. дол. США та 2,32% відповідно.

Дослідження ретроспективи залучення ПІІ (акціонерного капіталу) у переробна промисловість Миколаївщини з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів за досліджуваний період вказує на протилежну динаміку порівняно з інвестиційними процесами у сільському господарстві та суміжними для нього галузями виробництва (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Прямі іноземні інвестиції у розвиток агропродовольчої сфери областей
Причорноморського регіону 2009-2018 рр.

Рік	Прямі іноземні інвестиції, тис. дол. США			Частка ПІІ, %		
	Миколаївська область	Херсонська область	Одеська область	Миколаївська область	Херсонська область	Одеська область
2010	20949,9	60877,96	88360,73	12,31	35,77	51,92
2011	42741,6	64264,24	92548,96	21,42	32,20	46,38
2012	43063,9	102560,8	107593,4	17,01	40,50	42,49
2013	54423,1	111978,2	111870,5	19,56	40,24	40,20
2014	47989,5	103338,8	95404,68	19,45	41,88	38,67
2015	39994,6	91810,42	92644,99	17,82	40,90	41,28
2016	54989,3	90363,04	89024,86	23,46	38,55	37,98
2017	56650,2	98676,57	88283,89	23,25	40,51	36,24
2018	70757,7	91336,31	88970,81	28,18	36,38	35,44

Джерело: розраховано автором за даними [24, 115]

Так, станом на початок 2018 р. обсяги ПІІ у сферу харчової переробки становили 52,32 млн. дол. США, що відповідає приросту у +10,6% проти 2014 р. (47,32 млн. дол. США), а станом на кінець року – рівню 2010 р. (65,33 млн. дол. США) тощо. До того ж, питома вага ПІІ у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів від обсягу прямих інвестицій загалом за досліджуваний період зросла на +51,5 в.п. до частки у 25,4%, а порівняно з даними 2010 р. аж у +7,3 разів.

Більшість іноземних інвестицій (63,0%) у 2018 р. одержано підприємствами обласного центру (129,9 млн. дол. США), решта (за даними Головного управління статистики Миколаївської області) – підприємствами Вітовського (40,5), Вознесенського (27,9), Кривоозерського (2,5) та Миколаївського районів (1,96 млн. дол. США відповідно)[24] (додаток Д).

Обсяг залучення ПІІ (акціонерного капіталу) на 1 особу населення області на початок 2018 р. відмічався на рівні 180,0 дол. США, що поступається на -25,5% значенням 2014 р., але на +31,8% перевищує аналогічні показники 2010 року тощо (додаток Е, Ж).

Діагностика сукупного залучення ПІІ у розвиток агропродовольчого виробництва Миколаївської області з урахуванням виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів у період 2010-2018 рр. (табл. 2.1.) вказує на приріст у +3,4 рази порівняно з 2010 р. та у +1,5 рази відповідно 2014 р. до обсягу 70, 76 млн. дол. США.

В розрізі міжрегіонального порівняння стану прямого інвестування в агропродовольчий сектор областей Причорноморського регіону у 2018 р. Миколаївщина поступалася у надходженні ПІІ на -22,5% Херсонській та -20,5% Одеській областям відповідно, при цьому її питома вага у структурі загального регіонального обсягу інвестицій складала 28,2% (максимальне значення показника з 2010 р. (12,31%)) (рис. 2.13.).

Рис. 2.13. Структура прямих іноземних інвестицій в розвиток агропродовольчої сфери Причорноморського регіону за окремими областями у період 2009-2018 р.р., % від загального обсягу*

*Джерело: авторська розробка за даними [24, 115]

На кінець 2018 р. основними іноземними інвесторами галузі сільського господарства, лісового та рибного господарств (у т.ч. пов'язаними з ними послугами) були Кіпр (106395,8 тис. дол. США), Об'єднані Арабські Емірати (4203,1 тис. дол. США) та Російська Федерація (2834,7 тис. дол. США), тоді як у переробну промисловість Миколаївщини з виробництва харчових продуктів та напоїв спрямовували інвестиційні ресурси – Нідерланди (58275,8), Сінгапур (26609,0) та Бельгія (10947,4 тис. дол. США відповідно).

В результаті проведених досліджень динаміки інвестиційних процесів розвитку агропродовольчої сфери Миколаївської області нами обґрунтовані основні особливості, які їй притаманні, та зроблені висновки. зокрема:

- у структурі ПІ у розвиток агропродовольчої сфери регіону переважають інвестиції у розбудову переробної промисловості з виробництва харчових продуктів та напоїв, частка яких станом на 2018 р. становила 93,9%, проти 95,5% у 2010 році. Така ситуація не підтверджує загальну по Причорноморському регіону тенденцію, де питома вага ПІ у переробну

харчову промисловість з 2010 р. до 2018 р. додала з позначки у 72,49 до 94,27%, тоді як, у сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство зменшилася з 27,51 до 5,73% відповідно [38];

- сільське господарство регіону вимагає кардинальної модернізації, проте власних коштів та державних вливань для цього не достатньо, саме тому залучення іноземного та вітчизняного інвестування у сільське господарство набуває вирішального значення;
- визначені тенденції щодо динаміки інвестиційних процесів в аграрному секторі економіки, зокрема зменшення обсягів іноземного інвестування, підтверджують значимість державного регулювання, необхідність розвитку його механізмів тощо;
- необхідною умовою є здійснення активної державної та регіональної політики залучення іноземних інвестицій у Миколаївську область, яка має значний ресурсний та виробничий потенціал [55,123].

2.3. Комплексна оцінка інвестиційної привабливості розвитку регіональної агропродовольчої сфери

Трансформація аграрної економіки до сучасних умов господарювання докорінно змінює підходи до вирішення багатьох економічних проблем і насамперед тих, що зв'язані з проблемами кредитування та інвестиційного забезпечення агропродовольчого виробництва. Запроваджена в державі модель ринкових відносин в сфері АПК не може в повній мірі забезпечити створення дієвих економічних відносин, що в свою чергу спровокувало зниження рівня виробництва, стрімкого зниження соціальних умов виробників сільськогосподарської продукції всіх рівнів.

Низький рівень кредитоспроможності та інвестиційної привабливості аграрних формувань негативно впливає на їх можливості в плані доступу до кредитних та інвестиційних ресурсів [110].

У контексті наведеного визначення слід зазначити, що «на інвестиційну привабливість аграрних підприємств впливають зовнішні і внутрішні фактори, які слід розглядати як рушійні сили, що забезпечують створення конкурентних переваг для конкретного підприємства у боротьбі за обмежені інвестиційні ресурси» [117, с. 381].

При створенні та управлінні інвестиційною привабливістю сільськогосподарського виробництва необхідно приймати до уваги цілу низку факторів зовнішнього середовища, які мають можливість як схвально так і несприятливо мати вплив на інвестиційне заохочення як підприємств так і цілого сектору АПК.

Використання оцінювання рейтинговим способом інвестиційної привабливості сектору АПК нашої держави відкриває можливості до групування їх у різні зони привабливості. За для подальшого дослідження відносно даної категорії, нами було визначено кілька показників, а саме: виготовлення продукції сільського господарства в 2017 році, рівень збільшення її виробництва у відсотках, рівень рентабельності при виробництві продукції АПК.

Дослідження сучасних вітчизняних тенденцій пріоритетності розвитку агропродовольчої сфери регіонів дозволив виокремити наступні вектори реформаторських заходів:

- 1) «розбудовувати сільські території одночасно у всіх регіонах;
- 2) вкладати кошти спочатку в основному у розвиток соціальної інфраструктури, спрямовуючи певну частину на відновлення та розвиток виробничої (з урахуванням специфічних ознак та особливостей кожного регіону);
- 3) спочатку розбудовувати агропродовольчу сферу виробництва лише у відносно благополучних та спеціалізованих регіонах, що забезпечують продовольчу безпеку країни в цілому» [70,125].

На базі розрахунків стандартизованих відхилень згідно всіх визначників нами було визначено бали, які і взяті за основу групування (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Ранжування та класифікація регіонів України за сумою балів показників інвестиційної привабливості аграрного сектору*

Адміністративна область	Сума балів	Зона привабливості
Дніпропетровська	16,5	Стратегічна інвестиційна привабливість
<i>Миколаївська</i>	15,8	
Одеська	15,8	
Вінницька	15,7	
Кіровоградська	15,1	
Львівська	14,8	Середня інвестиційна привабливість
Полтавська	14,8	
Харківська	14,8	
Запорізька	14,0	
Херсонська	13,9	
Київська	13,8	
Черкаська	13,6	
Хмельницька	13,1	
Івано-Франківська	12,8	
Сумська	12,3	
Тернопільська	11,2	Низька інвестиційна привабливість
Житомирська	11,2	
Волинська	11,1	
Рівненська	10,5	
Чернігівська	10,2	
Закарпатська	9,8	
Чернівецька	9,5	
Донецька	3,1	
Луганська	2,9	
АР Крим	-	

*Джерело: розраховано автором за даними [70]

З даних таблиці 2.9. можна спостерігати, що до максимально привабливих, за інвестиційними показниками, в сферу АПК відноситься Миколаївщина, яка перебуває майже на рівні з Вінницької, Кіровоградської, Дніпропетровської та Одеської областей.

Нами прогнозується сценарій пріоритетності розбудувати агропродовольчого сектору лише у відносно благополучних та спеціалізованих

регіонах, що обумовлено: по-перше – конкурентоспроможність регіонів, що забезпечують продовольчу безпеку країни, доцільно підвищити через залучення державних інвестиційних ресурсів та удосконалення інвестиційної політики держави/регіону, а не приватних інвесторів, інтерес яких зосереджено більше на дохідній, а не соціальній частині розвитку; по-друге, регіони, що забезпечують продовольством регіон/країну, можуть стати базисом апробованого інструментарію розвитку агропродовольчого виробництва в інших регіонах, на засадах кластеризації.

При обґрунтуванні потреби аграрного сектору Причорноморського регіону в інвестиціях ми зважали на методичні аспекти про те, що для даного регіонального виробництва характерним є той асортимент агропродовольчої продукції (на своїй території), що забезпечує продовольчу самодостатність регіону.

Для реалізації цих завдань заслуговує на увагу підхід до визначення інвестиційної привабливості на основі системи основних показників, що характеризують інвестиційну привабливість з позицій агробізнесу, зорієнтованого на виробництво сільгосппродукції і диверсифікаційних напрямів агробізнесу, можна віднести наступні: 1) питома вага повністю зношених основних фондів (*Чзоф*); 2) ступінь зношування основних фондів (*Взоф*); 3) наявність земель сільськогосподарського призначення (посівна площа), скоректована на рівень техногенного забруднення (*Птз*); 4) урожайність зернових культур, в межах коливання максимальних і мінімальних значень (*Уз*); 5) доза внесених добрив для збереження родючості ґрунтів (*Дд*); 6) кредиторська заборгованість аграрних підприємств (*Кз*); 7) частка у % збиткових підприємств (*Чзн*); 8) частка сільського населення в загальній чисельності громадян, що проживають на території регіону України (*Чснр*); 9) рівень економічно активного сільського населення (*Ран*); 10) доходи населення в середньому на 1 особу (*Дос*).

З метою більш об'єктивної оцінки не лише природно-кліматичних умов регіону, але й системи ведення сільського господарства, рівню господарювання запроваджено коефіцієнт U_z , яким оцінюються рівень урожайності зернових культур, як одного з основних показників продовольчої безпеки регіону та ступінь її коливання за певний період.

Зазначена методика дає змогу визначити точну оцінку інвестиційної привабливості регіону на рівні держави. Таким чином кінцеві підсумки дослідження по областях Причорноморського регіону наведено в таблиці 2.10, де за обраними критеріями найбільше інвестиційно-привабливими є агропродовольчі сфери Одеської та Миколаївської областей.

Таблиця 2.10.

Коефіцієнти інвестиційної привабливості аграрного сектору
областей Причорноморського регіону України*

Показник	Коефіцієнт	Адміністративні області Причорноморського регіону		
		Одеська область	Херсонська область	Миколаївська область
Знос основних фондів	<i>Чзоф</i>	1,76	0,90	1,19
	<i>Взоф</i>	1,18	0,94	1,08
Стан сільгоспугідь	<i>Птз</i>	0,485	0,031	0,032
Рівень стабільності врожайності	<i>Uz</i>	0,81	0,91	1,12
Збереження якості земель (добрива)	<i>Дд</i>	1,640	0,924	3,864
Кредиторська заборгованість	<i>Кз</i>	0,469	1,970	0,631
Частка збиткових господарств	<i>Чзп</i>	0,975	0,769	0,800
Частка сільського населення	<i>Чснр</i>	0,849	0,839	0,715
Частка економічно-активного населення на селі	<i>Ран</i>	0,973	0,709	1,000
Середньодушові доходи сільського населення	<i>Дос</i>	1,178	1,321	0,782
Узагальнюючий коефіцієнт на регіональному рівні	<i>Кзаг</i>	13,319	9,313	12,217
	Рейтинг	1	3	2

*Джерело: розраховано автором за методикою [94]

При цьому на формування наведених показників особливо вплинули наступні чинники: низький рівень фізичного зносу основних фондів сільського

господарства (7,9% проти 13,9% у середньому по регіону і 14,1% у середньому по Україні); низький, у порівнянні з іншими регіонами України, зносом основних фондів сільського господарства (36,6%); висока врожайність зернових культур за останні 7 років; дещо вищі дози внесення мінеральних добрив в регіоні тощо [94].

З огляду на те, що інвесторів передусім приваблює високий рівень прибутковості пріоритетним напрямом інвестування сільського господарства України залишається рослинництво, як більш прибуткова та експортоорієнтована галузь, продукція якої конкурентоспроможна на внутрішньому і зовнішньому ринках (рис. 2.14).

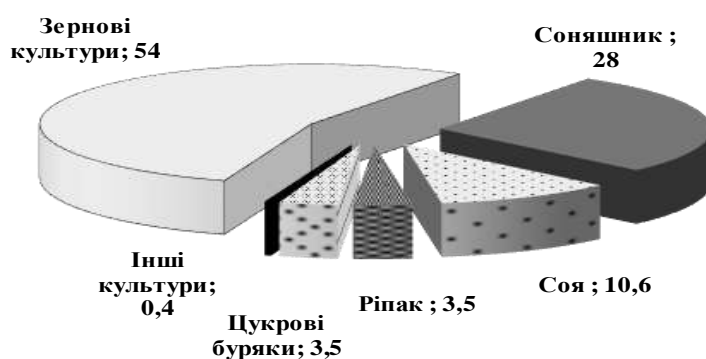

Рис. 2.14. Структура інвестицій в основний капітал за видами продукції рослинництва у аграрних підприємствах станом на 01.01.2017 р., % від загального обсягу*

*Джерело: побудовано автором за даними [73]

Намагання отримати більші прибутки вплинуло на структуру виробництва сільськогосподарської продукції, зумовило диспропорції у розвитку тваринницьких і рослинницьких галузей. Так, у 2016 р. виробництво продукції рослинництва було рентабельним у аграрних підприємствах у всіх без винятку регіонах, а середній по Україні рівень рентабельності становив 44,4 %. Водночас виробництво тваринницької продукції було збитковим у 7 регіонах, а середній рівень рентабельності її по Україні склав 7,7 %.

У структурі посівних площ зернові і зернобобові культури займають 53 %, технічні культури – 33 %, у тому числі соняшник – 23 %. На кормові культури припадає тільки 7 % (у 1990 р. було 37 %). За останні двадцять років відбулися кардинальні зміни у спеціалізації господарств. Недотримання сівозмін також негативно впливає на загальну продуктивність землі, стан кормової бази та розвиток тваринництва. Як наслідок, у структурі експорту продукції агропродовольчого виробництва України переважає зерно та продукція олієжирового підкомплексу.

У розвиток птахівництва у 2016 р. спрямовано 36 % загального обсягу інвестицій у тваринництво, у тому числі на виробництво яєць – 21,6 %, м'яса птиці – 14,4 %. У свинарство надійшло 30,6 %, молочне скотарство – 26 % капітальних інвестицій в розвиток тваринництва (рис. 2.15).

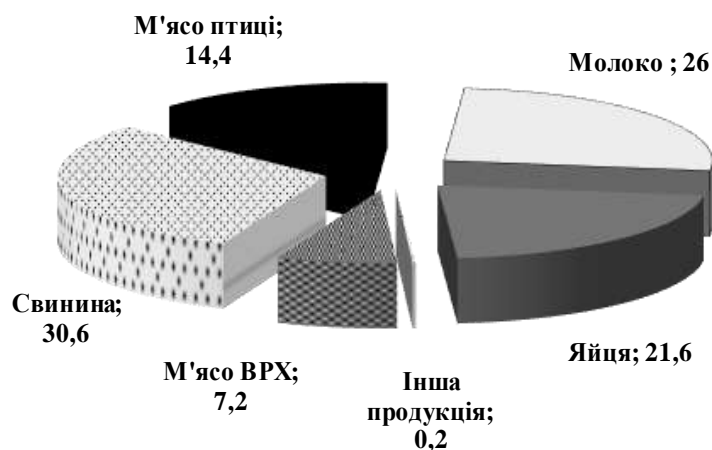

Рис. 2.15. Структура інвестицій в основний капітал за видами продукції тваринництва в аграрних підприємствах станом на 01.01.2017 р., % від загального обсягу*

*Джерело: побудовано автором за даними [73]

В Україні також поки що не досягнуто раціональних норм споживання багатьох важливих продуктів харчування, тому, зокрема, є потреба у збільшенні насамперед виробництва м'ясо-молочної продукції, плодів, ягід та винограду.

Обсяг інвестицій у виробництво тваринницької продукції у 4 рази менший порівняно з інвестиціями у рослинництво. Серед галузей тваринництва більш привабливими для інвесторів є птахівництво і свинарство.

Оцінка рівня доходності та ризиків розвитку аграрних підприємств в регіонах країни у період 2010-2016 рр. дозволила визначити рівень інвестиційної привабливості аграрного сектору в загальнодержавному вимірі (табл. 2.11). Так, розвиток аграрного сектору Миколаївської області діагностовано як дуже привабливий з помірним рівнем ризику (0,82).

Таблиця 2.11

Матриця рівнів інвестиційної привабливості аграрного сектору регіонів України за критерієм доходність-ризик*

Доходність	Рівень ризику		
	Низький $\beta < 0$	Помірний $0 < \beta \leq 1$	Високий $\beta > 1$
	Малопривабливі	Малопривабливі	Непривабливі
<i>Низька</i>	-	Житомирська Закарпатська Рівненська Чернівецька Чернігівська	-
	Привабливі	Привабливі	Привабливі
<i>Середня</i>	Львівська	Вінницька Волинська Донецька Київська Одеська Тернопільська Харківська Хмельницька Черкаська	Сумська Херсонська
	Дуже привабливі	Дуже привабливі	Дуже привабливі
<i>Висока</i>	-	Дніпропетровська Івано-Франківська <i>Миколаївська</i>	Запорізька Кіровоградська Луганська Полтавська

*Джерело: сформовано автором за даними [73]

Оцінити інвестиційну привабливість агропродовольчого виробництва Миколаївської області в розрізі адміністративних районів можна за допомогою матричного підходу. В якості вихідних даних для формування матриці спостережень, яка містить в собі характеристику досліджуваних територій, пропонуємо використовувати наступні макроекономічні показники: X_1 - чисельність населення на 01.01.2018 (тис. осіб); X_2 - зростання сільськогосподарського виробництва (%); X_3 – кількість капітальних інвестицій залучених в розвиток виробництва продукції сільського господарства (млн. грн.); X_4 – швидкість зростання чистого прибутку підприємств сільськогосподарського сектору (%); X_5 – кількість ПІІ в сферу сільського господарства (млн. грн.).

Миколаївська область нараховує 19 районів. Кожен район носить вагому частку в розвиток агропродовольчого сектору досліджуваного регіону. Тому доцільно буде оцінити інвестиційну привабливість районів області за обсягами ПІІ, інвестування в основний капітал та економічної ефективності від виробничої діяльності підприємств. Визначення інтегрального показника інвестиційної привабливості аграрного сектора регіональної економіки дозволив отримати узагальнюючі показники (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Ранжування адміністративних районів Миколаївської області за інвестиційною привабливістю аграрного виробництва

(станом на 31.12.2018 р.)*

Райони	Сума балів	Рейтинг
Арбузинський	33100,4	8
Баштанський	44117,6	5
Березанський	41476,3	6
Березнегуватський	6214,2	19
Братський	12222,6	16
Веселинівський	17336,4	11
Вознесенський	32079,6	9
Врадіївський	15496,9	13

Продовження таблиці 2.12

Доманівський	17605,6	10
Сланецький	7333,0	18
Вітовський	253602,4	1
Казанківський	15750,6	12
Кривоозерський	38769,8	7
Миколаївський	184068,1	2
Новобузький	12654,0	15
Новоодеський	9822,3	17
Очаківський	62084,2	3
Первомайський	50885,2	4
Снігурівський	14073,5	14

Джерело: розраховано автором за даними [24]

Оцінюючи рейтинг районів Миколаївської області можна сказати, що найбільш привабливими районами є Вітовський, який знаходиться на першому місці, на другому – Миколаївський, на третьому - Очаківський. Менш привабливими є Первомайський, Баштанський, Березанський, Кривоозерський, Арбузинський та Вознесенський райони. Найменш привабливим є Березнегуватський район, який знаходиться на останньому місці.

За обсягами вкладання прямих іноземних інвестицій в економіку Миколаївської області нами визначено три групи районів:

— *райони стратегічної інвестиційної привабливості* - Миколаївський, Жовтневий, Первомайський, Очаківський, Кривоозерський та Вознесенський райони. Це пов'язано з їх кращим порівняно з іншими розвиток всіх галузей агропродовольчої сфери;

— *райони з середньої інвестиційної привабливості* - Арбузинський, Веселинівський, Новоодеський та Березанський райони;

— *райони низької інвестиційної привабливості* - Врадіївський, Доманівський, Братський, Сланецький, Новобузький, Казанський, Баштанський, Березнегуватський та Снігурівський райони. В цих районах розвивається лише сільське господарство, яке представлене в основному фермерськими господарствами тощо.

Миколаївщина має значні можливості для розвитку агропродовольчої сфери, перетворення її на високоефективний експортоспроможний сектор економіки (додаток И). Так, «за даними Миколаївської ОДА у січні – грудні 2019 року індекс сільськогосподарського виробництва у порівнянні з відповідним періодом 2018 року склав 104,1% (6 місце), у тому числі: продукції рослинництва – 105,8%, продукції тваринництва – 95,7%» [88].

За цей період «обсяг виробництва продукції сільського господарства на одну особу становив 8582 грн. (12 місце серед регіонів). У відповідності зі статистичною звітністю станом на 01.01.2020, господарствами всіх категорій зернові і зернобобові культури зібрано на площі 888,3 тис. га. В цілому по області одержано 3131,0 тис. т зерна (у заліковій вазі), що на 17,1% більше, ніж 2018 року. Середня урожайність зернових культур по області становила 35,2 ц з 1 га (на 14,3% більше минулорічної)» [88].

Господарствами всіх категорій отримано 1062,3 тис. т насіння соняшнику (у заліковій вазі), що на 2,3% менше минулорічного рівня. Середня урожайність цієї культури склала 21,3 ц/га, що на 9,8% більше, ніж 2018 року (додаток К).

«Ріпак і кользу зібрано на площі 86,0 тис. га, що на 115,6% більше, ніж 2018 року. Їх валовий збір становив 194,0 тис. т (у 2 рази більше), а середня урожайність – 22,5 ц/га (на 2,6% менше, ніж 2018 року)» [88].

«Виробництво овочів в усіх категоріях господарств зменшилося проти 2018 року на 7,2% (склало 478,3 тис. т), що відбулося внаслідок як скорочення площ збирання (на 1,4%), так і зниження урожайності на 5,9%. Картоплі накопано 176,8 тис. т (по 94,1 ц з 1 га), що на 2,8% більше, ніж 2018 року» [88].

Загальне виробництво плодоягідної продукції склало 28,0 тис. т, або на 34,1% менше рівня 2018 року, винограду – 30,6 тис. т (- 50,7%) [88].

Привабливість рослинництва. «У 2018 р. виробництво зерна та олійного насіння залишалось одним із більш інвестиційно-привабливих напрямів діяльності, що було обумовлено низкою факторів:

- невисокий рівень інвестицій. На початку діяльності достатньо інвестувати в галузь у середньому від 1 до 2 тис. дол. США на 1 га. При цьому середній термін окупності інвестицій становить 2-4 роки» [44].

Привабливість тваринництва. М'ясне тваринництво, що складається із птахівництва, вирощування свиней та ВРХ, також може стати альтернативою інвестиціям у рослинництво. На інвестиції у тваринництво впливатимуть наступні фактори, зокрема:

- потенціал до зростання внутрішнього ринку шляхом збільшення споживання населенням продукції тваринництва. Так, за підсумками 2018 р., становило в середньому 54 кг м'яса на одну особу в рік. Для порівняння: рекомендована Міністерством охорони здоров'я норма споживання м'яса становить 80 кг/рік, а у країнах Євросоюзу цей показник досягає 86 кг. Тому український ринок далекий до повного насичення м'ясом та м'ясопродукцією;

- можливість отримання більш низької собівартості, порівняно з європейськими виробниками, завдяки доступу до дешевшої сировини для виробництва кормів. Адже кормова складова становить від 60 до 80% у структурі витрат з виробництва м'яса.

У структурі регіональної економіки в розрізі основних галузей сільське господарство, лісове та рибне господарство за останні роки в середньому коливається на рівні 25,0% та забезпечує робочими місцями 28,0% населення області. Частка Миколаївщини в загальнодержавному обсязі виробництва сільськогосподарської продукції за видами продукції становить для: соняшнику 8,5%, зернових та зернобобових культур – 4,1%, овочів – 5,3%, винограду – 15,0%, плодоягідних культур – 1,5%, м'яса у живій вазі – 1,5%, яєць – 1,8%, молока – 3,3% тощо. Обсяг реалізованої с/г продукції великими та середніми підприємствами за 2018 р. – 13,3 млрд. грн. (рослинництво – 12,5, тваринництво – 0,8 млрд. грн. відповідно).

У свою чергу харчова промисловість Миколаївщини станом на 01.01.2018 р. у структурі реалізованої промислової продукції становить 31,2% від

загального обсягу. Для України Миколаївська обл. забезпечує 40,3% фруктових та овочевих соків та їх сумішей, 28,8% консервованих натуральних овочів, 24,4% згущеного молока та вершків, 21,4% свіжого неферментованого та кисломолочного сиру, 10,6% соняшникової нерафінованої олії тощо.

Відсутність відповідності досить стрімкого потенціалу підприємств сектору АПК нашої держави та не великої кількості іноземних інвестицій в нього потребують встановлення конкурентних переваг галузі сільського господарства та створення на їх базі подальших стратегій зростання інвестиційного заохочення. Для Миколаївської області вказані привілеї ми можемо встановити завдяки здійсненні SWOT-аналізу (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

**SWOT – аналіз інвестиційної привабливості аграрного сектору
Миколаївської області для іноземних інвесторів**

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - вдале географічне розташування та сприятливі природно-кліматичні умови; - потужний природно-ресурсний потенціал; - родючі землі для розвитку агробізнесу; - порівняно невисока вартість робочої сили; - функціонування агроформувань різних форм власності; - можливість вільно орендувати землю; - прибутковість галузі рослинництва; - невисока ціна входження на ринки збуту продукції; - наявність інформаційних матеріалів щодо інвестиційного і економічного потенціалу області; - розвинена транспортна інфраструктура; - наявність потужної наукової бази для підготовки фахівців; - активна ЗЕД; - успішний досвід співробітництва з іноземними компаніями; - розвинений морегосподарський комплекс 	<ul style="list-style-type: none"> - недосконалість інвестиційної нормативно-законодавчої бази; - високий рівень втручання влади у бізнес; - низький рівень правового захисту інвесторів; - низький рівень капіталізації прибутків; - відсутність кваліфікованого персоналу для роботи у сфері інвестицій; - відсутність механізму страхування інвестиційних ризиків; - низький рівень ділової активності регіону; - незадовільний технічний стан доріг; - використання застарілих технологій; - низький рівень інноваційності сільського господарства; - високий рівень зносу технічних засобів та інших основних фондів; - залежність аграрних підприємств від зовнішніх джерел фінансування; - низький рівень інформаційного забезпечення з питань інвестиційної політики; - поширена корупція в органах державної влади та монополізація ринків; - військовий конфлікт на сході країни; - депопуляція сільського населення; - проблема утилізації відходів

Продовження таблиці 2.13

Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - підвищення прибутковості аграрної галузі при умові застосування інновацій; - великий потенціал внутрішнього споживання аграрної продукції; - формування позитивного інвест. іміджу; - підвищення інноваційності аграрного виробництва та запровадження енергозберігаючих агротехнологій; - збільшення обсягів виробництва агропродовольчої продукції; - підвищення попиту на якісну агропродовольчу продукцію; - розширення ринків збуту виробленої сільськогосподарської продукції; - розвиток сільської інфраструктури; - розвиток транскордонного співробітництва; - розвиток органічного землеробства; - розбудова регіональної інноваційної системи; - впровадження ІТ технологій та ГІС в агросекторі; - удосконалення асортименту агропродовольчої продукції 	<ul style="list-style-type: none"> - низька платоспроможність споживачів; - важка прогнозованість валютного курсу, рівня інфляції; - особливості місцевого менталітету; - обмеженість в інвестуванні на внутрішньому ринку; - зниження родючості земель; - скорочення чисельності сільського населення; - низький рівень державної підтримки аграрних виробників; - недосконала фіскальна політика (надмірне податкове навантаження); - політична та економічна нестабільність країни; - незахищеність права власності; - зростання цін на енергоносії; - міграція працездатного населення за кордон; - деградація та зниження родючості ґрунтів.

*Складено автором на основі [44, 88]

Сприятливий інвестиційний клімат Миколаївщини, як регіону для залучення інвестицій у розвиток агропродовольчої сфери обумовлюють наступні конкурентні переваги (рис. 2.16):

1. **Вигідне економіко-географічне розташування.** Через територію області проходять 3 міжнародні транспортні коридори: Євро-Азійський, Балтійське море – Чорне море, Причорноморські країни (додаток Л).

2. **Сприятливі природно-кліматичні умови та родючі ґрунти для розвитку аграрного виробництва.** Сільськогосподарські землі Миколаївщини становлять понад 2 млн. га та відзначаються родючими чорноземами, наявністю зрошувальних систем (190,3 тис. га або 10% с/г угідь) та агропромислової інфраструктури. А наявність розвиненої власної сировинної бази дозволяє ефективно працювати підприємствам харчової та переробної промисловості.

Рис. 2.16. Інвестиційна привабливість агропродовольчої сфери регіону*

*Джерело: авторська розробка

Аграрні підприємства області спеціалізуються на вирощуванні зернових і технічних культур. При цьому валовий збір зернових і зернобобових сягає майже 3,0 млн. т. щороку. За виробництвом винограду Миколаївщина входить в трійку лідерів по Україні. В промисловому овочівництві декілька районів півдня області входять до складу так званого «томатного поясу», оскільки майже половина валового збору овочів забезпечують помідори.

Миколаївщина володіє значним ресурсним потенціалом для розвитку м'ясного, молочного тваринництва, свинарства і птахівництва тощо.

3. Розвинута транспортна інфраструктура. Економічно-вигідні схеми транспортних потоків. Географічне положення на узбережжі Чорного моря, розгалужена транспортна система (залізничний, морський, річковий, авіаційний, автомобільний транспорт) та сучасний морегосподарський комплекс обумовлюють значний транспортний потенціал області (додаток Л).

Миколаївську область можливо охарактеризувати як абсолютно розвинено, згідно інфраструктурних показників, з поміж яких необхідно виокремити транспортну систему, яка володіє всіма видами транспорту. Область необхідно віднести до визначного центру міжнародного сполучення. Досить важливим в даному сполученні є світові транспортні коридори, які частково проходять через даний регіон.

Миколаїв пов'язаний автодорогою Р-06 з автомагістраллю М-05 у районі м. Умань, що має вихід на Люблін - Варшаву - Гданьськ (Польща). Через Миколаїв проходить автомагістраль М-14 (Рені - Ростов-на-Дону), яка пов'язана з автомагістраллю М-05 (Одеса - Київ - Гомель) і має вихід на автомагістраль М-18 (Сімферополь - Харків - Москва).

Завдяки наявності розгалуженої залізничної мережі, що має підходи до портів, терміналів та великих промислових підприємств, регіон має великі можливості для приймання, переробки, доставки вантажів, організації транзитних перевезень.

За попередній рік залізничним транспортом було перевезено 5,4 млн. т, а автомобільним – 21,9 млн. т. вантажів. Це позитивно впливає на інвестиційну привабливість агропродовольчої сфери, оскільки дає змогу інвесторові без перешкод максимально використовувати логістичний потенціал для розвитку свого бізнесу [92].

4. Розвинений морегосподарський комплекс, цілорічна навігація. Морегосподарський комплекс, який охоплює 3 морські, 1 річковий порти, морські термінали, здатний переробляти близько 60 млн. т вантажів на рік

(додаток М). В області реалізуються масштабні інвестиційні проекти спрямовані на відродження річкового судноплавства.

Основні переваги портів Миколаївської області:

- економічно обґрунтована логістика, яка є оптимальною для вантажів, що прямують за кордон зі східних, північних та центральних регіонів;
- вільні території для розширення та розвитку портового господарства;
- мультимодальність перевезень: технічна можливість перевантаження з/на всі види транспорту - залізничного, автомобільного та річкового;
- лідируючі позиції в перевалці зерна, руди та чорних металів;
- успішна робота стивідорних компаній (входять до ТОП-5 в Україні за обсягами вантажопотоків);
- наявність кваліфікованих спеціалістів та робітників портової галузі, вищих навчальних закладів для їх підготовки тощо.

5. Багатогалузева економіка та потужний виробничий потенціал.

Економічний потенціал регіону обумовлений багатогалузевою промисловістю, розвиненими агропродовольчою сферою і морегосподарським комплексом. Базова бюджетоутворююча галузь економіки регіону – промисловий комплекс, що забезпечує 1/3 грошових надходжень до бюджету та складає майже 1/4 валового регіонального продукту.

До складу промислового комплексу Миколаївщини входять підприємства машинобудування (ТОВ «Торговий Дім МТЗ-Беларус-Україна», ТОВ «Техноторг-Дон», ПАТ «Завод «Фрегат»), харчової галузі (ТОВ «Сандора», ТОВ «Юкрейніан Шугар Компані», ПАТ «Коблево», ТОВ «Евері», група компаній «Agrofusion», ТОВ «Бандурський олійноекстракційний завод», ПАТ «Баштанський сирзавод»), зерноперевантажувальний термінал ТОВ СП «Нібулон», ЗАТ «Миколаївський калійний термінал «Ніка-Тера» тощо.

На теренах України та в інших країнах світу завдяки своїй високоякісній продукції широко відомі підприємства Миколаївщини - ДП НВКГ «Зоря-Машпроект», ТОВ «МГЗ», ВП «Южно-Українська АЕС» ДП НАЕК

«Енергоатом», ТДВ «Первомайськдизельмаш», ВАТ «Завод Фрегат», ТОВ СП «Нібулон», ТОВ «Сандора», ПАТ «Лакталіс-Миколаїв», ФГ «Владам» тощо.

7. **Активна зовнішньоекономічна діяльність та досвід роботи іноземними компаніями.** З огляду на зовнішньоекономічний потенціал регіонального розвитку, Миколаївщина – експортно-орієнтований регіон, який за обсягом експорту товарів та послуг посідає 6-7 місце серед регіонів України. Агропродовольча сфера, переробна промисловість, транзитний та морегосподарський комплекси обумовлюють спеціалізацію регіону у зовнішній торгівлі зерновими культурами, глиноземом та олійними культурами (рис. 2.17).

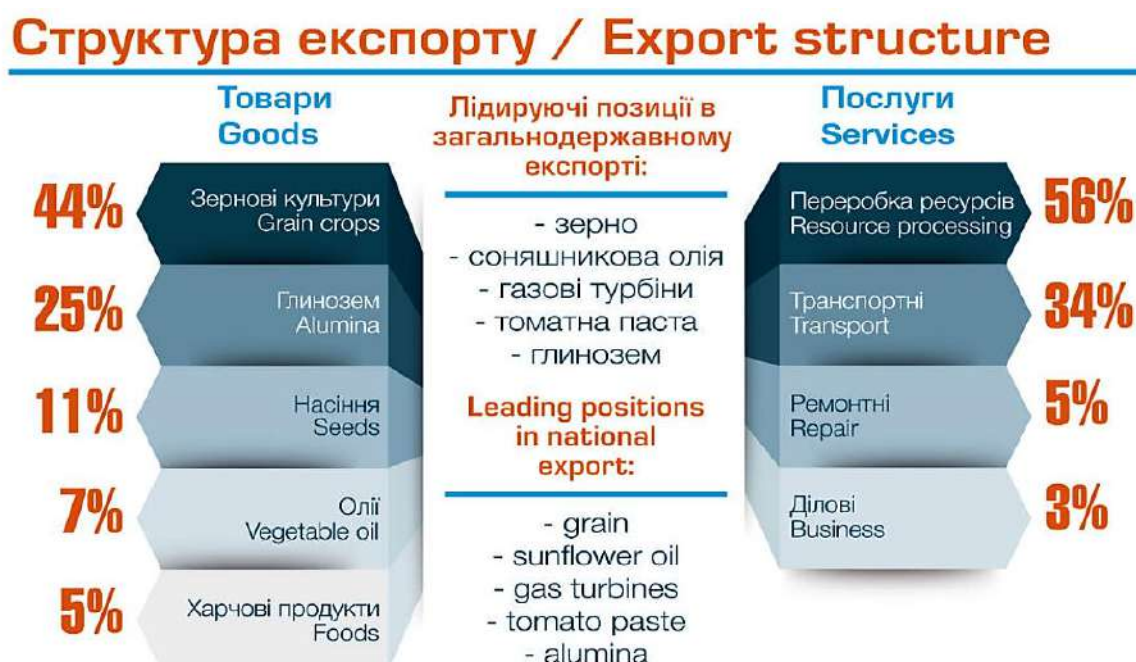

Рис. 2.17. Структура експорту Миколаївської області станом на кінець 2018 р.*

*Джерело: розроблено за даними [77]

На сьогодні понад 500 регіональних суб'єктів ЗЕД здійснюють торгівлю з партнерами у 150 країнах, при цьому експортні поставки товарів та послуг у 2,5 рази перевищують їхній імпорт і становлять понад 2,1 млрд. дол. США.

В останні роки всесвітньо відомі компанії, зокрема: американські Bunge і PepsiCo, британська ED & F Man Limited, французька Groupe Lactalis, китайська Cofco Agri та інші - успішно реалізують інвестиційні проекти в

морегосподарському комплексі, переробній промисловості, у сфері виробництва продовольчих харчових продуктів тощо (додаток Н).

8. Сприятливі умови для інвестиційної діяльності. «Місцевими органами влади надається підтримка розвитку інвестиційної діяльності та здійснюються заходи з поліпшення інвестиційного клімату області. Реалізується Програма розвитку малого і середнього підприємництва у Миколаївській області на 2017-2018 роки, затверджена рішенням Миколаївської обласної ради від 22 грудня 2016 року №2. Програма спрямована на створення сприятливих умов для ведення бізнесу, відкриття нових робочих місць, залучення кредитів, підтримку інноваційної сфери розвитку підприємництва» [115].

З метою формування сталого сприйняття реальними і потенційними інвесторами можливостей успішного інвестування в українську економіку, облдержадміністрацією здійснюються заходи щодо популяризації інвестиційних можливостей і переваг Миколаївщини, прикладів успішних інвестицій на території регіону та формування позитивного міжнародного іміджу області і залучення іноземних інвестицій до реалізації проектів.

У 2017 році облдержадміністрацією започатковано роботу інформаційного он-лайн проекту "*Розумний регіон*" (<http://eiip.mk.gov.ua/uk>), який враховує конкурентні переваги Миколаївської області і передбачає тісну взаємодію з місцевими органами влади, громадськістю та представниками бізнесу.

«*Розумний регіон*» став інструментом, який покликаний наочно розкривати та просувати можливості регіону, демонструвати його ключові переваги, доносити до інвестора конкретні інвестиційні пропозиції, явив собою комплекс взаємопов'язаних веб-сервісів та інформаційних систем. Ця інтелектуальна система стала своєрідним фундаментом для впровадження подальшої автоматизації різних галузей життєдіяльності громади, міст та області.

Інвестиційний портал Миколаївської ОДА - це механізм взаємодії з потенційними і діючими інвесторами, він містить функцію зворотного зв'язку,

оцінку стану інвестиційного клімату, збір та оперативний розгляд звернень інвестора. Важливим елементом порталу є інтерактивна інвестиційна карта регіону з відображенням пропозицій для інвестування та наявної інфраструктури.

Для створення сприятливого інвестиційного клімату, позитивного іміджу області, інформування потенційних інвесторів про можливості вкладання коштів також функціонує сайт облдержадміністрації *«Інвестиційні можливості Миколаївщини»* (<http://invest.mk.gov.ua/uk/>).

Облдержадміністрацією спільно з районними державними адміністраціями та виконавчими органами міст обласного значення розроблено інвестиційні паспорти міст і районів Миколаївської області, які розміщено на веб-сайті *«Інвестиційні можливості Миколаївщини»*.

Для визначення реальної інвестиційної привабливості аграрного підприємства необхідна комплексна його оцінка з урахуванням виробничого та фінансового потенціалу, а також потенціалу ділової активності та ефективності виробництва. Такий підхід може бути цілком здійсненим в умовах як інфляційної, так і стабільної економіки.

Для сталого розвитку агропродовольчого сектору та сільських територій регіону насамперед необхідно створити умови для підвищення рівня інвестиційної привабливості окремих його територій. Так, важливим у загальнодержавному вимірі є кардинальне і якісне реформування економіки, правоохоронної та судочинної системи, демонополізація та детінізація економіки, подолання корупції, забезпечення захисту прав власності та припинення аграрного рейдерства; забезпечення стабільності та прозорості законодавства, оптимальний рівень податкового навантаження; розвиток ринкової інфраструктури; державна інвестиційна підтримка фермерства, особливо на депресивних сільських територіях тощо.

Разом із тим нагальною умовою покращення інвестиційної привабливості виробничих підприємств сфери АПК та збільшення рівня надійності їх

фінансового стану вважається вирішення земельного питання та організація новітнього регульованого ринку земель сільськогосподарського призначення. Без ринку землі інвестиційна привабливість аграрних підприємств буде неповною і залишиться низькою, що не сприятиме надходженню інвестицій у галузь.

Дуже важливим є також удосконалення структури виробництва продукції, формування ефективної економічної спеціалізації з урахуванням зональних та регіональних особливостей для підвищення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу, збільшення виробництва агропродовольчої продукції та поліпшення її якості тощо.

Висновки до розділу 2

1. Аналіз структури капітальних інвестицій в Україні за видами економічної діяльності в період 2013-2018 рр. показує, що частка сільського господарства в продовж досліджуваного періоду є стабільною із тенденцією до зростання і входить в трійку найбільш інвестиційно привабливих галузей, де разом із переробною харчовою промисловістю формують сферу з найбільшим інвестиційним потенціалом. У загальнодержавному обсязі інвестицій у аграрну галузь питома вага Миколаївської області становила 3,6%. Питома вага регіонів, що межують з об-ластю, у загальному обсязі освоєних інвестицій у сільське, лісове та рибне гос-подарство становила від 4,1% у Херсонській до 5,0% у Дніпропетровській та Одеській областях. Майже всі вкладення (99,9% загального обсягу) спрямовані на розвиток сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних з ними послуг. За інвестуванням в основний капітал у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів вклад Миколаївської області вищий, ніж у Херсонській (0,7%), Кіровоградській (1,2%) та Одеській (2,0%) областях.

2. Прямі іноземні інвестиції у сільське господарство, лісове та рибне

господарство Миколаївської області у фактичних цінах в 2018 році склали 4,33 млн. дол. США, що становить 2,1 % від загальної суми ПІІ в економіку області. При цьому вони відзначаються негативною динамікою у -39,1 в.п. проти показників 2014 р. та позитивним трендом (+35,1%) проти рівня інвестування у 2010 р. – 3,08 млн дол. США. Дослідження ретроспективи залучення ПІІ у переробну промисловість Миколаївщини з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів за досліджуваний період вказує на протилежну динаміку порівняно з інвестиційними процесами у сільському господарстві та суміжними для нього галузями виробництва. Так, станом на початок 2018 р. обсяги ПІІ у сферу харчової переробки становили 52,32 млн. дол. США, що відповідає приросту у +10,6% проти 2014 р. (47,32 млн. дол. США), а станом на кінець року – рівню 2010 р. (65,33 млн. дол. США) тощо. Отже, дослідження ретроспективи залучення ПІІ у переробну промисловість Миколаївщини з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів за досліджуваний період вказує на протилежну динаміку порівняно з інвестиційними процесами у сільському господарстві та суміжними для нього галузями виробництва.

3. В розрізі міжрегіонального порівняння стану прямого інвестування в агропродовольчий сектор областей Причорноморського регіону у 2018 р. Миколаївщина поступалася у надходженні ПІІ на -22,5% Херсонській та -20,5% Одеській областям відповідно, при цьому її питома вага у структурі загального регіонального обсягу інвестицій складала 28,2% (максимальне значення показника з 2010 р. (12,31%)).

На кінець 2018 р. основними іноземними інвесторами галузі сільського господарства, лісового та рибного господарств (у т.ч. пов'язаними з ними послугами) були Кіпр (106395,8 тис. дол. США), Об'єднані Арабські Емірати (4203,1 тис. дол. США) та Російська Федерація (2834,7 тис. дол. США), тоді як у переробну промисловість Миколаївщини з виробництва харчових продуктів та напоїв спрямовували інвестиційні ресурси – Нідерланди (58275,8), Сінгапур (26609,0) та Бельгія (10947,4 тис. дол. США відповідно).

4. Для реалізації основних завдань розвитку агропродовольчої сфери заслуговує на увагу підхід до визначення інвестиційної привабливості на основі системи основних показників, що характеризують інвестиційну привабливість з позицій агробізнесу. До них можна віднести наступні: 1) питома вага повністю зношених основних засобів (Чзоз); 2) ступінь зношування основних засобів (Взоз); 3) наявність земель сільськогосподарського призначення (посівна площа), скоректована на рівень техногенного забруднення (Птз); 4) урожайність зернових культур, в межах коливання максимальних і мінімальних значень (Уз); 5) доза внесених добрив для збереження родючості ґрунтів (Дд); 6) кредиторська заборгованість аграрних підприємств (Кз); 7) частка у % збиткових підприємств (Чзп); 8) частка сільського населення в загальній чисельності громадян, що проживають на території регіону України (Чснр); 9) рівень економічно активного сільського населення (Ран); 10) доходи населення в середньому на 1 особу (Дос). Встановлено, що за умов даного підходу відносно визначення коефіцієнтів виникає можливість встановлення загального визначника інвестиційної привабливості сфери аграрного напрямку завдяки поєднанню загальної кількості коефіцієнтів. Максимально привабливим для інвесторів буде сектор АПК такого регіону, де масимальне значення його коефіцієнтів буде найбільшим.

5. За результатами дослідження Причорноморського регіону за обраними критеріями найбільше інвестиційно-привабливими є агропродовольчі сфери Одеської та Миколаївської областей. За результатами проведеного аналізу інвестиційної привабливості агропродовольчої сфери регіонів України Миколаївська область серед областей Причорноморського економічного регіону є найбільш інвестиційно привабливою.

6. Провести оцінювання привабливості агропродовольчого виробництва Миколаївського регіону згідно адміністративних районів можливо завдяки матричному підходу. Базою даних для створення матриці спостережень, до складу якої входить характеристика досліджуваних територій, нами

запропоновано застосовувати такі макроекономічні визначники: X_1 - чисельність населення на 01.01.2018 (тис. осіб); X_2 - зростання сільськогосподарського виробництва (%); X_3 - обсяг інвестицій в основний капітал сільського господарства (млн. грн.); X_4 - темп зростання чистого прибутку сільськогосподарських підприємств (%); X_5 - обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор (млн. грн.). Оцінюючи рейтинг районів Миколаївської області можна сказати, що найбільш привабливими районами є Вітовський, який знаходиться на першому місці, на другому – Миколаївський, на третьому - Очаківський. Менш привабливими є Первомайський, Баштанський, Березанський, Кривоозерський, Арбузинський та Вознесенський райони. Найменш привабливим є Березнегуватський район, який знаходиться на останньому місці.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

3.1. Пріоритети та перспективи розвитку інвестиційних процесів в умовах реформування агропродовольчої сфери регіону

Інтенсивний розвиток агропродовольчого виробництва передбачає технологічну модернізацію, реконструкцію, оновлення активної частини основних засобів виробництва, а також нове будівництво потужностей, особливо тваринницьких комплексів, об'єктів розподільчої та збутової інфраструктури тощо. Однак реалізація перелічених напрямів реалізації інвестицій для аграрних товаровиробників залежить від фінансового стану, розміру підприємства, ефективності господарської діяльності і інших критеріїв, які впливають на можливість формування власних інвестиційних ресурсів і доступності позичкових.

«Роль інвестиційної діяльності як вирішального фактора підвищення ефективності виробництва, забезпечення стабільного економічного зростання постійно збільшується і в сучасних умовах для аграрних підприємств є пріоритетним напрямком. Необхідною умовою розвитку будь-якої галузі сільського господарства є цілеспрямована інвестиційна діяльність» [3, 79].

Ефективність господарської діяльності передбачає достатній рівень її інвестиційного забезпечення. Інвестиції сприяють поширенню інновацій, стимулюють зростання обсягів виробництва, економічний та соціальний розвиток. Розглядаючи регіональний розподіл інвестицій в аграрний сектор національної економіки, слід відмітити значні диспропорції, які посилюють негативні тенденції і деформації у розміщенні продуктивних сил, розвитку не

лише окремих регіонів і власне сільського господарства та пов'язаних з ним галузей агропромислового комплексу.

Ще більше вражаючими є регіональні диспропорції в обсягах залучення іноземного капіталу, що зумовлено передусім рівнем розвитку регіонів та їхньою інвестиційною привабливістю.

Станом на початок 2018 р. за інформацією департаментів агропромислового розвитку облдержадміністрацій «в агропродовольчому секторі реалізується 474 інвестиційних проектів загальною вартістю майже 41,3 млрд. грн., соціальний ефект при цьому орієнтовно становить понад 16 тис. робочих місць. Найбільша кількість інвестиційних проектів впроваджується у Полтавській — 69 од., Львівській — 64 од., Вінницькій — 48 од., Чернівецькій — 43 од., Черкаській — 41 од., Херсонській — 38 од. та Миколаївській областях — 27 од. відповідно. Вартість інвестиційних проектів, що реалізуються в регіонах, варіюється від 0,1 млн грн до 9,6 млрд гривень» [47].

Найбільшу кількість становлять проекти кошторисною вартістю до 10,0 млн. грн - 277 од. (або 58,4% до загальної кількості) та від 10,0 до 50,0 млн. грн — 112 од. (23,6%), загальною вартістю майже 780,0 млн. грн та понад 2,6 млрд. грн відповідно.

За оперативною інформацією структурних підрозділів з питань агропромислового розвитку облдержадміністрацій станом на 01.07.2019 у регіонах країни в агропромисловому комплексі реалізовано та триває підготовка та впровадження 444 інвестиційних проектів загальною вартістю понад 40,6 млрд грн, що на 51 інвестпроект та 0,5 млрд грн більше відповідного періоду попереднього року. Основним джерелом фінансування залишаються власні кошти підприємств АПК – 72,8%.

Агропромисловий комплекс залишається одним з найбільш інвестиційно привабливих та безпечних секторів капіталовкладень в Україні. При цьому він критично недокапіталізований. З огляду на таку ситуацію, на думку експертів

конкретними інвестиційними напрямками, які дадуть швидкий економічний результат нещодавно вважали види діяльності представлені на рис. 3.1.

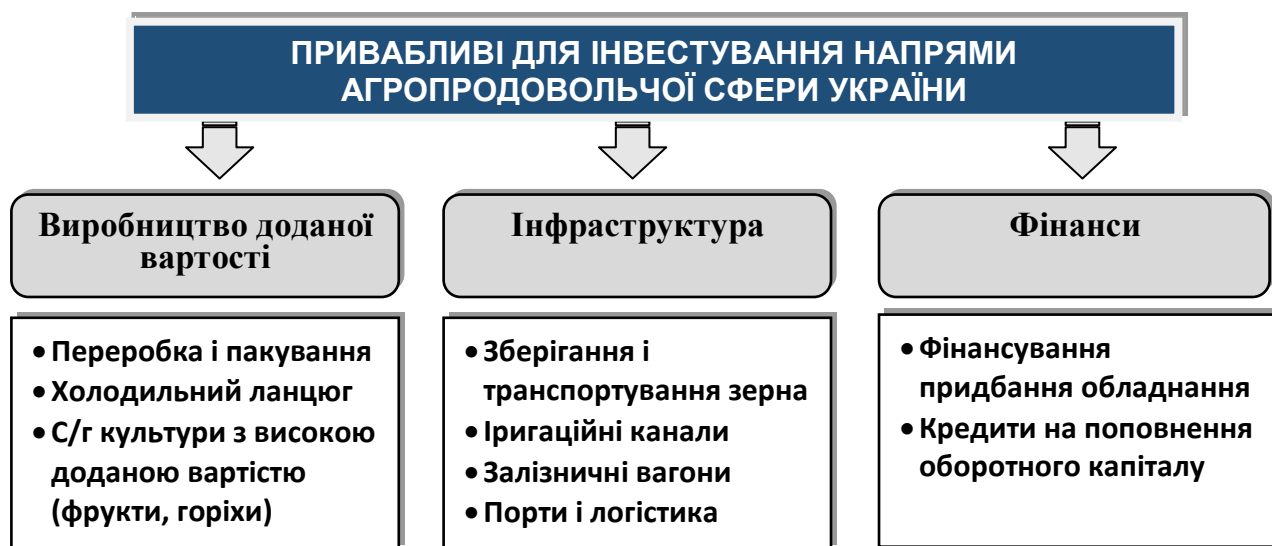

Рис. 3.1. Привабливі для іноземних інвесторів напрями інвестування в агропродовольчу сферу України (станом на початок 2015 р.)*

*Джерело: авторська розробка за даними [30]

На думку фахівців групи «Сільське господарство» компанії Deloitte «в Україні повернення інвестицій в агросектор перевищує 15%, в такий високий показник — рідкість. Головними перевагами тут виступають високі внутрішні ціни на агропродовольчу продукцію, відносно сприятливий податковий режим, низькі ціни на оренду землі, наявність великих земельних масивів і хороші кліматичні умови» [118].

У вітчизняному комплексі АПК, станом на сьогодні, всі напрямки його розвитку потребують залучення інвестицій, так як через брак фінансування в усіх його ланках виникає можливий потенціал до зростання. На думку М. Ю. Кожем'якіної, «інвестиційне відродження аграрного сектора економіки може бути прискорене за умови обґрунтованого підходу до визначення пріоритетних напрямів використання коштів інвестиційного призначення. В умовах обмеженості джерел фінансування інвестиційні ресурси слід першочергово спрямовувати на розвиток тих галузей та виробництв, від яких на сучасному

етапі можна одержати більший ефект із коротшим строком окупності, а також які спрямовані на розв'язання гострих проблем сільського господарства» [52].

Як свідчать результати досліджень, найбільш актуальними завданнями, які прагнуть вирішити у процесі інвестування, є: заміна зношеної техніки та обладнання (36,8%) та зниження собівартості продукції (21,8%). Інколи серед завдань інвестиційної діяльності ставилися такі, як збільшення виробничої потужності із розширенням номенклатури продукції (4,7%) та охорона навколишнього середовища (2,6%) (Рис. 3.2) [53]. При цьому 15,4% не мають чіткої уяви про найближчі цілі інвестування, що свідчить про невисокий рівень планування інвестиційної діяльності.

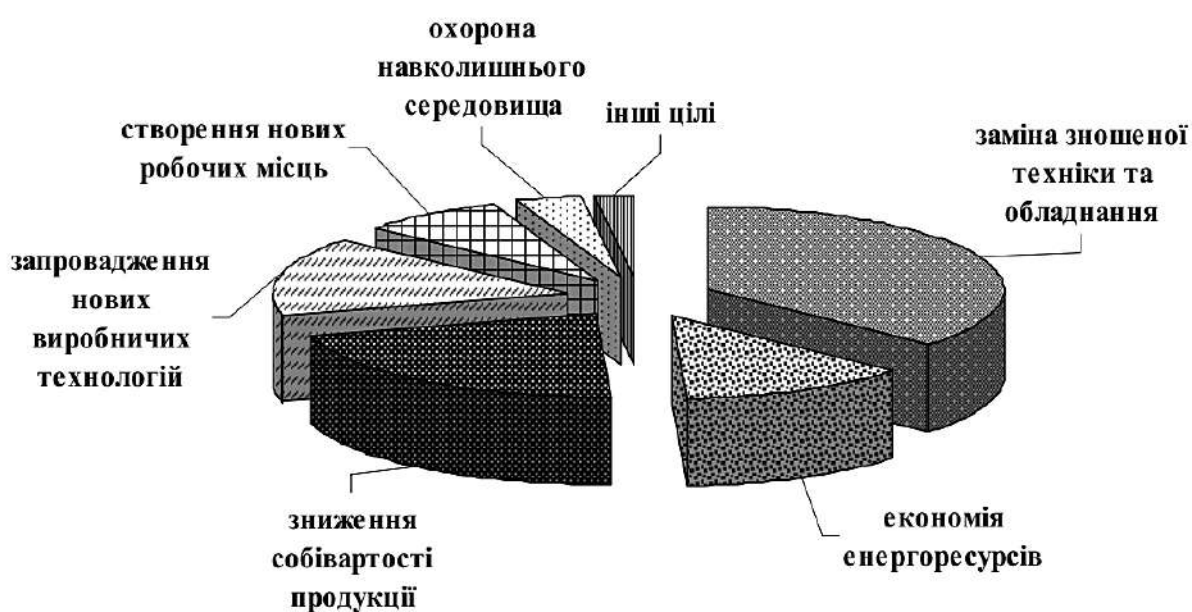

Рис. 3.2. Основні цілі інвестування діяльності аграрних підприємств, %*

*Джерело: складено та побудовано автором за даними [53]

Дослідження структури потреб аграрних підприємств в інвестиційних ресурсах, яка може різнитися від фактичних внаслідок різних факторів (рис. 3.3), виявили значну необхідність інвестування в придбання машин та обладнання (28,9%), модернізацію та реконструкцію існуючих основних засобів (24,9%). Практично ігноруються потреби молодих фахівців у житлі (1,4%) та

наявність на ринку агроінновацій, здатних підвищити ефективність агропродовольчого виробництва (1,8%).

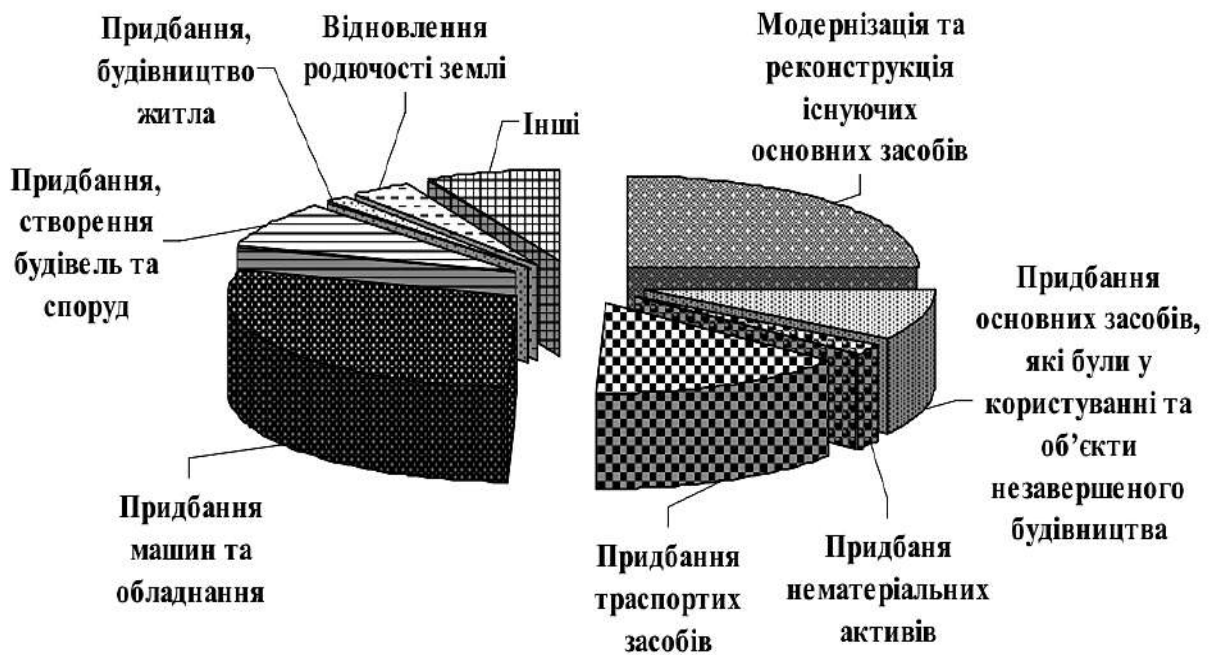

Рис. 3.3. Напрями інвестування діяльності аграрних підприємств, %*

*Джерело: складено та побудовано автором за даними [53]

Інтенсивний розвиток агропродовольчого виробництва передбачає технологічну модернізацію, реконструкцію, оновлення активної частини основних засобів виробництва, а також нове будівництво потужностей, особливо тваринницьких комплексів, об'єктів розподільчої та збутової інфраструктури тощо. Однак реалізація перелічених напрямів реалізації інвестицій для агротоваровиробників залежить від фінансового стану, розміру підприємства, ефективності господарської діяльності і інших критеріїв, які впливають на можливості формування власних інвестиційних ресурсів і доступності позичкових.

До переліку перспективних напрямків залучення інвестиційних ресурсів у сталий розвиток вітчизняного аграрного виробництва, на нашу думку варто віднести:

1. *Насінництво сільськогосподарських культур.* «З метою скоротити залежність українських аграріїв від імпорту посівного матеріалу. У вітчизняне

виробництво насіннєвого матеріалу за останні 5-6 років було вкладено близько 100 млн. дол. США. Ці інвестиції виявилися одними з найбільш корисних для галузі, оскільки дозволили скоротити залежність українських аграріїв від імпорту посівного матеріалу. Так, ще 2-3 роки тому частка імпортного насіння кукурудзи становила 40-50 %, але торік вона скоротилася до 24 %. Строк окупності подібних проектів невеликий – 3 роки» [71];

2. *Оновлення парку сільськогосподарської техніки та модернізація зрошувальних систем.* Так, за оцінками фахівців, «фізичне зношення тракторів у господарствах перевищує 70 %, комбайнів – 80-90 %, що приводить до перевитрати паливно-мастильних матеріалів у середньому на 30 %, а втрат врожаю – до 10-15 % відповідно та забезпечений лише на 60-65 % до технологічної потреби. Термін окупності таких інвестицій – 2-3 роки» [71].

За даними Департаменту інженерно-технічного забезпечення та сільськогосподарського машинобудування Міністерства аграрної політики України, мінімальне науковообґрунтоване щорічне оновлення машинно-тракторного парку до агротехнологічної потреби в кінці 2014 р. оцінювалося у 35 млрд. грн, зокрема на придбання близько 40 тис. тракторів (15 млрд. грн) та 7 тис. зернозбиральних комбайнів (10,5 млрд. грн) тощо [111].

Зрошувані землі Миколаївської області займають 190,3 тис. га, що складає 11% від загальної площі зрошуваних угідь в Україні (1700,7 тис. га) та відносяться до складу Інгулецької, Південно-Бузької, Явкинської, Спаської та Білоусівської зрошувальних (гідро-меліоративних) систем, які на сьогодні терміново потребують проведення реконструкції та модернізації. Стан зрошувальної інфраструктури характеризує фізична зношеність насосних станцій, каналів і трубопроводних мереж до рівня 82%.

Протягом останніх років в області впроваджуються сучасні методи та способи поливу с/г культур, у тому числі краплинного зрошення, площі якого досягли 8,6 тис. га, що становить 27% від загальної политої площі у 2018 році і порівняно з 2003 роком (184 га) зросли у 47 разів тощо [115].

3. *Виробнича інфраструктура для зберігання, внутрішньої логістики та портової перевалки зерна.* Для нашої держави в минулі роки всі логістичні затрати на транспортування зернових до Чорного моря та тарифна сітка на портових елеваторах суттєво є більшими від тотожних послуг в країнах Європи та США. Поряд з цим визначено, що середня дистанція від поля до порту в нашій державі становить 300 км, що у 2,6 разів нижча від сусідньої Росії, в 3,0 – ніж у США та у 5 разів ніж у Бразилії, що обумовлює значні переплати вітчизняних аграріїв за доставку власного ж зерна, які за різними оцінками коливаються від 600 млн. до 1,6 млрд. дол. США щорічно.

Завищені логістичні витрати у 1,4-1,6 разів проти США та Німеччини стимулюють великих агровиробників здійснювати інвестування в удосконалення логістичного забезпечення. Прикладом цього є намір агрохолдингу *Ukrlandfarming* залучити 280-300 млн. дол. США у найближчі 2 роки в будівництво перевалочного комплексу порту Південний [137].

Існуюча в Україні система перевезень використовується максимально, тому одним із завдань є пошук альтернативних маршрутів транспортування та створення відповідної інфраструктури, що також збільшить експортні можливості держави. Річкова логістика у цьому контексті є ідеальною. У Франції, наприклад, річки використовуються на 25%, тоді як в Україні - всього на 5% [30].

4. *Вирощування зернових та олійних культур.* Виробництво зерна та насіння олійних культур тривалий час залишається одним із найбільш інвестиційно-привабливих видів агропромислового виробництва. До причин, що обумовлюють даний факт варто віднести: 1) відносно прийнятний рівень рентабельності – у 25-60% залежно від культури, погодних умов, технологічного рівня виробництва; 2) порівняно невисокий обсяг необхідних інвестицій. Так, на початку діяльності достатньо інвестувати в галузь у середньому від 1-2 тис. дол. США/ га, при цьому середній термін окупності

інвестицій складе 2-4 роки; 3) більш стабільний рівень цін порівняно з іншими видами сільськогосподарської продукції та продовольства [71].

У свою чергу, перспективним напрямом активізації залучення вітчизняного та іноземного інвестиційного капіталу в сферу переробно-харчової промисловості є *виробництво біопалива*, зокрема біоетанолу, на основі незадіяних потужностей підприємств спиртової промисловості. Сьогодні органічне паливо успішно використовується по всьому світі, адже має 100% згорання, викиди від якого не є шкідливими [65, 66].

Енергозберігаючі технології вирощування сільськогосподарських культур є одним із перспективних напрямів інвестиційної діяльності у аграрних підприємствах. Вони спрямовані на економію ресурсів, підтримання і поліпшення родючості ґрунтів у разі достатнього рівня прибутковості [90, с.146].

Завдяки інвестиційному потенціалу та природно-кліматичним умовам Миколаївщина може нарощувати агропродовольче виробництво, забезпечуючи тим самим власну потребу та потребу держав ЄС у продовольчій продукції.

Здійснений аналіз наукових поглядів щодо пріоритетності напрямів інвестування сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону, діагностика стану та тенденцій прояву інвестиційних процесів у період 2010-2018 рр. дозволили нам визначити стратегічні пріоритети інвестування (рис. 3.4), які віднесено до певних груп, зокрема: агропромислова інфраструктура; с/г техніка та машини; агротехнології; логістика; зберігання та переробка тощо.

Особливе занепокоєння викликає відсутність економічного інтересу до фінансування заходів, пов'язаних із природоохоронною діяльністю щодо використання земельних ресурсів, а це є свідченням відсутності довгострокових перспектив виробничої діяльності у сфері агробізнесу, а також державницького підходу до вирішення цієї проблеми.

Рис. 3.4. Стратегічні пріоритети інвестування сталого розвитку агропродовольчої сфери Миколаївської області*

*Джерело: авторська розробка

У свою чергу, заслуговують на увагу погляди науковців, що виділяють економічні, інвестиційні та галузеві пріоритети, які визначають масштаби, темпи та обсяги інвестиційних впливань в аграрний сектор:

1) **економічні пріоритети**: стимулювання внутрішнього споживчого попиту населення, зокрема на продовольчу продукцію, підвищення його життєвого рівня; пріоритетність вітчизняного товаровиробництва на внутрішньому продовольчому ринку через запровадження податкових пільг, дотацій, компенсацій, митної політики; легалізація та розвиток земельного

ринку; подолання монополізму переробних і агросервісних підприємств через удосконалення форм кооперації та агропромислової інтеграції;

2) *інвестиційні пріоритети*: проведення структурної реструктуризації галузей АПК завдяки технічному переоснащенню; створення інвестиційної ринкової інфраструктури завдяки формуванню новітніх, інвестиційних фондів, які будуть обслуговувати дане виробництво, створення привабливих умов, які забезпечать приток кредиторів для різних виробничих установ аграрного напрямку;

3) *галузеві пріоритети*: забезпечення державної підтримки розвитку стратегічних галузей сільського господарства як селекція, насінництво і племінна справа, розвиток яких багато в чому визначає конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції; здійснення виробничої діяльності, всіх економічних та соціальних процесів у інтересах всього суспільства і кожного громадянина окремо [112].

Протягом останніх років у реальному секторі економіки Миколаївської області реалізовано, або знаходяться у стадії реалізації низка вагомих інвестиційних проектів, зокрема:

У сфері розвитку морегосподарського комплексу:

ПрАТ «Миколаївський комбінат хлібопродуктів» у вересні 2019 року відбулося відкриття нового зернового терміналу корейської корпорації Posco International і української групи Orehim. В рамках реалізації проекту збільшено потужності зберігання зернових до 140 тис. т на рік. Крім того, споруджено п'ять автомобіле-розвантажувачів, замінено залізничне полотно під'їзних шляхів (що надає можливість одночасної перевалки до 14 вагонів на двох незалежних пунктах), введено в експлуатацію нову лабораторію із контролю за якістю. В результаті реалізації проекту пропускна спроможність терміналу складатиме до 3 млн. т на рік, у тому числі 1,5 млн. т – зернові культури, 0,2 млн. т – соя та кукурудза, 0,3 млн. т – продукти переробки та ін.

Великим іноземним інвестором - транснаціональною компанією **«Bunge»** на території **ДП «Миколаївський морський торговельний порт»** у 2016 року введено в експлуатацію II чергу виробничо-перевантажувального комплексу – олійно-екстракційний завод та олійний термінал. Загальний обсяг інвестицій становив понад 180 млн. дол. США, кількість новостворених робочих місць – 180.

ТОВ «Евері» введено в дію термінал по перевантажуванню рослинних олій та меляси бурякової. Загальний тоннаж одноразового зберігання складає 93 тис. т, з них 28 тис. т - зберігання меляси бурякової та 65 тис. т - олії рослинної. Цей обсяг зберігання дозволяє перевантажити не менше 300 тис. т меляси бурякової та 750 тис. т олії рослинної на рік. Комплекс дозволяє одночасно працювати з автомобільним і залізничним транспортом у будь-яких вантажних напрямках (транспорт-судно, транспорт-резервуар, резервуар-транспорт).

ТОВ «Морський спеціалізований порт НІКА-ТЕРА» – це сучасний високомеханізований диверсифікований порт, який є одним з лідерів в регіоні з надання широкого спектру стивідорних послуг з перевалки, зберігання, підготовки та відправки різних вантажів. В порту побудовано зерновий елеватор силосного типу місткістю 170 тис. т. Загальна вартість проекту, з урахуванням нової навантажувальної машини ПМ-5, будівництва лабораторно-візеровочного комплексу, становить близько 48 млн. дол. США.

На підприємстві реалізовується низка інших інвестиційних проектів, направлених на розширення потужностей. Завдяки впровадженню інвестпроектів, які розраховані на декілька років, перевантаження вантажів збільшиться в перспективі до 15,0 млн. т за рік.

У машинобудівному комплексі

ТОВ СП «Нібулон» - одне з найбільших вітчизняних виробників і експортерів сільськогосподарської продукції. Підприємство вирощує зернові та олійні культури, транспортує, зберігає, допрацьовує сільгосппродукцію, розвиває тваринництво, займається будівництвом флоту. **ТОВ «Нібулон»**

успішно реалізує комплексну інвестиційну програму по відродженню судноплавства річок Дніпро і Південний Буг як транспортних судноплавних артерій України. Також в рамках співпраці компанії із Європейським інвестиційним банком, продовжується реалізація другого етапу реконструкції та модернізації суднобудівно-судноремонтного заводу "НІБУЛОН" у м. Миколаєві. У вересні 2019 року підприємством здано в експлуатацію перше 140-метрове судно – унікальний перевантажувач «NIBULON MAX». Це перше судно з такими розмірами, яке будується на заводі, і найдовше кранове судно класу "річка-море" за останні 25 років незалежності України.

У сфері переробної промисловості та виробництва харчових продуктів

ФГ «Органік Системс» холдингу «Agrofusion» здійснює повний цикл виробництва продукції від вирощування розсади томатів у власно збудованих теплицях до виробництва готової продукції – томатної пасти. На даний час обладнання підприємства працює на максимальну потужність підприємства. Є лідером у виробництві томатної пасти, що входить в ТОП-5 європейських та в ТОП-15 світових виробників. 70% продукції експортується в 35 країн. Зокрема: Польща, Близький Схід, Японія, країни Балтії Індія, Малазія, Пакістан, країни ЄС. До складу Agrofusion входять три заводи з виробництва томатної пасти загальною виробничою потужністю близько 750 тис. тонн томатів в сезон, а також агрогосподарства в Херсонській та Миколаївській областях, які обробляють 25 тис. га зрошуваних земель, два тепличних господарства. У серпні 2017 року завершено будівництво внутрішньогосподарського комплексу з переробки та збереження сільськогосподарської продукції «Сідний» у Снігурівському районі потужністю 27 000 т/рік, створено 226 робочих місць.

Наразі підприємством завершується реалізація інвестиційного проекту «Виробництво томатного порошку» на території Снігурівського району. Орієнтовна вартість проекту - 20 млн. дол. США.

ТОВ «Сандора» належить компанії PepsiCo - одному зі світових лідерів з виробництва продуктів харчування та напоїв. Компанія є незмінним лідером

українського ринку соків та нектарів з часткою ринку близько 49%. Частка підприємства в українському соковому експорті складає понад 60%, продукція доступна споживачам понад 22 країн світу, серед яких країни СНД, Балтії, Болгарія, Німеччина, Канада, США. Протягом 2019 року на підприємстві реалізовувався проєкт щодо установки лінії з виробництва картопляних чіпсів на виробничому комплексі №1. Введення в дію нових потужностей планується у I півріччі 2020 року.

ПАТ «Баштанський сирзавод» (входить до складу групи компаній «Молочний Альянс»), який є одним із лідерів з виробництва молочної продукції в Миколаївській області та Україні. Підприємство виробляє широкий асортимент молочної продукції, в тому числі тверді сири під ТМ «Славія» і «Пирятинський» та йогурти, масло та ін. під ТМ «Славія» і «Яготинське».

Підприємство освоїло виробництво нових видів продукції, а саме, виготовлення м'яких сирів типа «Чедер» та «Моцарела». М'які сири типа «Чедер», які пройшли сертифікацію у країнах Близького Сходу експортуються до Йорданії, Ірану, Об'єднаних Арабських Еміратів. Також підписано контракти на поставку молочної продукції до Південної Кореї, Казахстану та країн ЕС (вершкове масло). В найближчих планах підприємства відкриття цеху із заморозки м'яких сирів для експорту на Близький Схід.

Агропродовольча сфера Миколаївщини за період незалежної України має позитивний досвід реалізації інвестиційних проєктів за допомогою інвестиційного забезпечення зарубіжними партнерами. (додаток П).

Безперечно вагомим чинником подальшої активізації інвестиційної діяльності агропродовольчої сфери регіону, зокрема в сільськогосподарському господарстві, є вже успішно реалізовані інвестиційно-інноваційні проєкти такими ініціаторами як ТОВ СП «Нібулон», компанії PepsiAmericas і PepsiCo, «Lactalis» (Франція), «ЕВЕРІ», «Кернел», «ED & Man» (Великобританія), ТОВ «МСП Ніка-Тера», ТОВ «Бунге Україна», агрохолдинг «Agrofusion» тощо (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

ТОП – 12 зарубіжних інвестицій в український агробізнес

(станом на 01.01.2016 р.)*

№ з/п	Інвестор	Активи, у які інвестовано капітал	Обсяг інвестицій, млн. \$
1	Bunge	Виробничо-перевантажувальний комплекс у Миколаївському порту	180
2	Cargill	Зерновий термінал у порту «Південний»	100
3	IFC	«Кернел»	95
4	Cofco	Зерновий термінал у Миколаївському порту	75
5	Risoil S. A.	Зерновий термінал в Чорноморському порту	70
6	Фонд NCH	«Агропросперіс»	36
7	IFC	«Астарта»	25
8	ЄБРР	«Українські аграрні інвестиції»	20
9	ЄБРР	«Індустріальна молочна компанія»	20
10	ЄБРР	«Астарта»	20
11	ED&Man Ukraine	Цукровий завод в Миколаївській області	10
12	IFC	Agrofusion	10

*Джерело: сформовано автором за даними [118]

На інвестиційному форумі «Миколаїв 2015» суб'єктами господарювання різних форм власності та іншими установами й організаціями було представлено до огляду учасників значна кількість перспективних інвестиційних проєктів, що мають реалізуватися в агропромисловому виробництві та на переробних підприємствах харчової промисловості Миколаївщини у період найближчої перспективи, зокрема:

- будівництво цеху з виробництва екологічно чистої рафінованої гідратованої та дезодорованої олії (обсяг інвестування – 6400 тис. грн);
- створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу з метою будівництва заводу з переробки меду в медові напої(обсяг інвестування – 11500 тис. грн);
- створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу з метою вирощування органічної продукції (обсяг інвестування – 300 тис. грн);
- будівництво цеху з переробки сільськогосподарської продукції (обсяг інвестування – 2300 тис. грн);
- реконструкція та модернізація молочно-товарної ферми (обсяг інвестування – 65000 тис. грн) та окремо свиногомплексу (120000 тис. грн) за європейськими стандартами;
- будівництво елеватора зі зберігання соняшнику (обсяг інвестування – 16000 тис. грн);
- впровадження новітніх технологій у розвиток птахівництва, молочного та м'ясного скотарства, виробництва м'яса свинини (обсяг інвестування – 23330 тис. грн);
- будівництво навчально-науково-виробничого свиногомплексу МНАУ (обсяг інвестування – 159360 тис. грн);
- реконструкція приміщень навчально-виробничого комплексу «Еко-свині» (обсяг інвестування – 13500 тис. грн) тощо (додаток Р).

Проведене нами дослідження задекларованих інвестиційно-інноваційних проектів (44 інвестиційні проекти, додаток С) сільськогосподарських підприємств агропродовольчої сфери Миколаївської області 2018 року, яке тільки підтверджує обґрунтованість вищезазначеного, дозволило зробити наступні висновки щодо перспектив інвестування регіонального агробізнесу:

– загальний обсяг інвестицій необхідний для розвитку агропромислового виробництва у найближчій перспективі, що задекларований на офіційному сайті Департаменту економічного розвитку, торгівлі та туризму Миколаївської

облдержадміністрації та у інвестиційних паспортах адміністративних районів регіону, становить 70,69 млн. дол. США;

– спроможність ініціаторів інвестиційних проектів, а це переважно сільськогосподарські підприємства різних форм власності та господарювання, залучати до інвестиційної діяльності власні кошти становить 3,66 млн. дол. США або 5,2% від потреби;

– з огляду на регіональний галузевий розподіл необхідних інвестицій, найбільшого попиту набуває інвестування у тваринництво, питома вага якого становить 69,1% (25 проектів) або ж 48,87 млн. дол. США, тоді як на частку рослинництва та переробки продукції сільського господарства, без урахування переробки харчовою промисловістю, припадає 27,6 (13 проектів) та 3,3% (6 проектів), або 19,49 та 2,33 млн. дол. США відповідно;

– прогнозований середній термін окупності інвестиційних проектів для тваринництва становить 4,2 роки, для власної переробки – 4,7 та рослинництва – 5,8 років відповідно;

– у розрізі форм власності, найбільша зацікавленість у залученні капітальних інвестицій у агропромислове виробництво притаманна для приватних сільськогосподарських підприємств на рівні 57,68 млн. дол. США, що становить 81,6% від загальної потреби по регіону, тоді як державних та колективних господарств цей показник відмічається на рівні 6,91 та 3,60 млн. дол. США або ж 9,8 та 5,1% відповідно;

– в розрізі організаційних форм господарювання, ваговий попит щодо інвестування у власне агровиробництво на рівні регіону пред'являють товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ, СТОВ), на частку яких припадає 38,6% від загальної потреби та приватні або приватно-орендні сільськогосподарські підприємства (ПП, ПСП, ПОСП) - 27,1%. Питома вага фермерських господарств (у переліку задекларованих інвестиційних проектів) відмічається на рівні 10,6% (6 господарств) з потребою в інвестиціях у 7,47 млн. дол. США.

Проведений аналіз представлених аграрними підприємствами інвестиційних проєктів, що увійшли до Інвестиційний паспортів адміністративних районів Миколаївської області, дозволив виділити найбільш перспективні та змістовні. До переліку таких нами віднесено (додаток Т):

впровадження крапельного зрошення на базі ЗАСТ «Зоря Інгулу», м. Баштанка, Баштанського району. Загальний обсяг інвестицій – 1,60 млн. дол. США, у тому числі інвестовано власних коштів – 0,1 млн. дол. США. Спосіб залучення інвестування: прямі інвестиції, кредитна лінія. Термін окупності проєкту: 3,5-4 роки;

створення плодового саду, виноградників та будівництво комплексу для переробки плодів та ягід на базі СФГ «Старий Світ», с. Козубівка, Доманівського району. Загальний обсяг необхідних інвестицій – 3,50 млн. дол. США, у тому числі інвестовано власних коштів – 0,5 млн. дол. США. Спосіб залучення інвестицій: надання фінансових ресурсів на умовах інвестування, кредитування, залучення грантових та цільових програм. Термін окупності проєкту – 6 років;

виробництво біопалива, гранульованих та комбінованих видів кормів для тваринництва на базі ФГ Гуліна Володимира Анатолійовича, смт. Єланець. Загальний обсяг необхідних інвестицій – 5,50 млн. дол. США. Термін окупності проєкту – 5 років;

відновлення інтенсивного землеробства в районі на базі ПСП Агрофірма «Роднічок», с. Миколаївське, Жовтневого району. Загальний обсяг необхідних інвестицій – 2,63 млн. дол. США, у тому числі інвестовано власних коштів – 0,84 млн. дол. США. Спосіб залучення інвестицій: кредитування, зовнішні інвестиції. Термін окупності проєкту – 3 роки;

відкриття сучасного тепличного комплексу по вирощуванню овочів, квітів, розсади, м. Южноукраїнськ. Загальний обсяг необхідних інвестицій – 5,0 млн. дол. США. Спосіб залучення інвестицій: пряме інвестування. Термін окупності проєкту – 6 років.

З метою активізації інвестиційної діяльності та впровадження у виробництво інноваційних розробок підприємствами регіону нами розроблено та пропонується до впровадження інвестиційний проект з *будівництва та введення в експлуатацію промислового свиногокомплексу на 10 тис. голів свиней у рік на базі ПОП «Вікторія»*, с. Жовтневе, Новобузького району. Організаційно-правова форма господарювання – приватна. Середня кількість працівників – 170 осіб. Вид економічної діяльності – виробництво продукції рослинництва та тваринництва (додаток У).

Основним напрямом реалізації проекту виступає виробництво та продаж м'ясних продуктів, а саме: високоякісного м'яса, консервної та ковбасної продукції й можливого експортного співробітництва з країнами ближнього й дальнього зарубіжжя.

Особливостями реалізації проекту є: використання при виробництві свинини власної кормової бази; екологічно безпечне виробництво свинини за рахунок будівництва сучасного комплексу з власним заводом по виробництву комбікормів; використання енергозберігаючих технологій за рахунок утилізації відходів вищезазначеного об'єкту в біогазовій установці тощо.

Загальна сума інвестицій у проект становить – 12 180 000 євро, у тому числі: проектні роботи – 280 140 євро; будівництво приміщень та споруд – 5 225 220 євро; купівля обладнання та його монтаж – 4 945 080 євро; купівля тварин – 170 520 євро; витрати на оборотний капітал – 1 559 040 євро тощо.

Прогнозований обсяг виробничої продукції після виходу свиногокомплексу на виробничу потужність у рік буде становити з розрізі асортиментного ряду: м'ясні консерви - 410 т, напівтуші - 400, субпродукти – 230, технічна сировина – 80 т відповідно та подвійні спермодози – 1000 тис. шт.

В розрізі показників економічної ефективності діяльності свиногокомплексу прогнозована виручка від реалізації продукції буде на рівні 3,45 млн. євро, прибуток – 1,51 млн. євро, при рентабельності у 82,2%.

Основні показники ефективності інвестиційного проекту представлені при ставці дисконтування 10% і періоді розрахунку 12 років і 4 місяці (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Показники ефективності інвестиційного проекту з будівництва та введення в експлуатацію промислового свиногокомплексу в ПОП «Вікторія»,
(за період 148 міс.) *

Показники	Значення
Період окупності проекту від початку будівництва, міс.	69
Період окупності проекту з дня вводу комплексу на повну потужність, міс.	46
Дисконтований період окупності проекту, міс.	89
Внутрішня норма рентабельності, %	22,3
Індекс прибутковості	1,95
Чистий прибуток за період, тис. євро	28 405

Джерело: розраховано автором

Аналізуючи сучасний стан інвестиційної діяльності у кількісному виразі на період 01.01.2018 р. у різних галузях регіону (промисловість, сільське господарство, транспорт, торгівля, житлово-комунальне господарство, енергозбереження та енергетика, охорона здоров'я, освіта, рекреаційний комплекс, спорт та культура) варто відзначити, що вже реалізованих інвестиційних проектів нараховується 142 або ж 27,5% від загальної кількості, проектів, що реалізуються у теперішній час – 169 або 32,8% та проектів на стадії пропозиції - 205 або 39,7% відповідно (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Стан реалізації інвестиційних проектів Миколаївської області за різними сферами діяльності* у розрізі адміністративних районів*

Адміністративний район	Всього інвестиційних проектів	у тому числі:		
		реалізовано проектів	в стадії реалізації	в стадії пропозиції
м. Миколаїв	33	4	0	29
м. Первомайськ	34	3	8	23
м. Вознесенськ	5	2	3	0

Продовження таблиці 3.3

м. Южноукраїнськ	11	2	8	1
м. Очаків	19	1	10	8
Арбузинський	7	7	0	0
Баштанський	83	15	15	53
Березанський	30	1	3	26
Березнегуватський	38	21	7	10
Братський	30	10	12	8
Веселинівський	12	5	2	5
Вознесенський	14	8	5	1
Врадіївський	10	1	6	3
Доманівський	5	1	2	2
Сланецький	29	7	12	10
Вітовський	15	2	10	3
Казанківський	33	13	16	4
Кривоозерський	9	3	6	0
Миколаївський	10	2	3	5
Новобузький	39	12	17	10
Новоодеський	11	6	3	2
Очаківський	10	2	6	2
Первомайський	0	0	0	0
Снігурівський	29	14	15	0
Всього по області	516	142	169	205

Примітка: * - станом на 01.01.2017 р. за даними Департаменту економічного розвитку, торгівлі та туризму Миколаївської облдержадміністрації у різних галузях, зокрема: промисловість, сільське господарство, транспорт, торгівля, житлово-комунальне господарство, енергозбереження та енергетика, охорона здоров'я, освіта, рекреаційний комплекс, спорт та культура

Пріоритетними галузями для інвестування та інноваційного розвитку регіону, визначеними Державним агентством з інвестицій та управління національними проектами України, Миколаївським регіональним центром з інвестицій та розвитку Миколаївської облдержадміністрації та Миколаївською торгово-промисловою палатою, було визначено на період до 2020 року:

1. Експортноорієнтоване машинобудування (зокрема газотурбобудування, суднобудування та суміжні галузі).

2. Розвиток транспортно-логістичного потенціалу, зокрема **морегосподарського комплексу**.

3. *Харчова та переробна промисловість* з використанням власної сировинної бази.

4. *Високопродуктивне агропромислове виробництво та зрошуване землеробство.*

5. *Енергетика* (зокрема *альтернативна*).

6. *Туризм та рекреація.*

Заслужують на включення до переліку національних інвестиційних проектів агропродовольчого спрямування, що започатковуються або ж реалізуються в регіоні, на нашу думку, і регіональні ініціативи територіального розвитку:

- «*ЗЕЛЕНІ РИНКИ*» — створення сучасного оптового ринку сільськогосподарської продукції в Миколаївській області;

- «*ВІДРОДЖЕНЕ СКОТАРСТВО*» — будівництво зразкового високотехнологічного агропромислового виробництва м'ясо-молочної та плодоовочевої продукції тощо.

Соціально-економічному розвитку сприяє участь області в програмах, проектах міжнародних організацій. Наразі в області реалізуються 11 проектів МТД, в 4 проектах облдержадміністрація виступає бенефіціаром. З метою розвитку транскордонного співробітництва установи та організації області беруть участь в програмі ЄС «Басейн Чорного моря» 2014-2020 рр. у сферах: туризм, розвиток і підтримка підприємництва, сільське господарство, екологія тощо.

3.2. Ризики та проблеми формування інвестиційного потенціалу розвитку агропродовольчого виробництва

В сучасних умовах сільськогосподарське виробництво через його сезонність, повну залежність від умов погоди та клімату, затяжний, за часовим періодом, оборот фінансів, складність у зміні набору продукції та

технологічного процесу є одним з максимально ризикованих видів економічної діяльності та підприємництва. Особливо великих ризиків зазнає агропродовольче виробництво країн, економіки перебувають в процесі трансформаційних змін, адже аграрні реформи, розбудова ринкових відносин, зміна форм власності та видів господарювання значно впливають на соціально-економічні процеси в АПК і, відповідно, підсилюють дієвість ризиків на агропродовольче виробництво.

Ризик - це можливість втрати частини активів, недоотримання або неотримання прибутку в результаті впливу несприятливих факторів під час проведення господарської діяльності, або ж – імовірність виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, доходу, майна, коштів у зв'язку з випадковою зміною умов економічної діяльності, впливом несприятливих обставин [1, 54].

З огляду на це, варто зазначити, що система мінімізації агропродовольчих ризиків, як комплексу ефективних організаційно-економічних механізмів державного та ринкового регулювання є необхідною складовою забезпечення сталого регіонального розвитку галузі.

Осередком або чинником ризиків у виробництві агропродовольчих підприємств вважається соціальне та економічне середовище, кліматичні та природничі умови, людський чинник (рис. 3.5).

Нестабільність та невизначеність в діяльності аграрних підприємств визначають дві групи ризиків (першопричини ризиків в агропромисловому виробництві) - ринкове середовище та природо-кліматичні умови. За впливом на етапи сільськогосподарської діяльності:

- ризики, що можуть негативно вплинути на отримання продукції запланованої кількості та якості;

- ризики, що можуть мати негативний вплив на отримання фінансового результату діяльності підприємства.

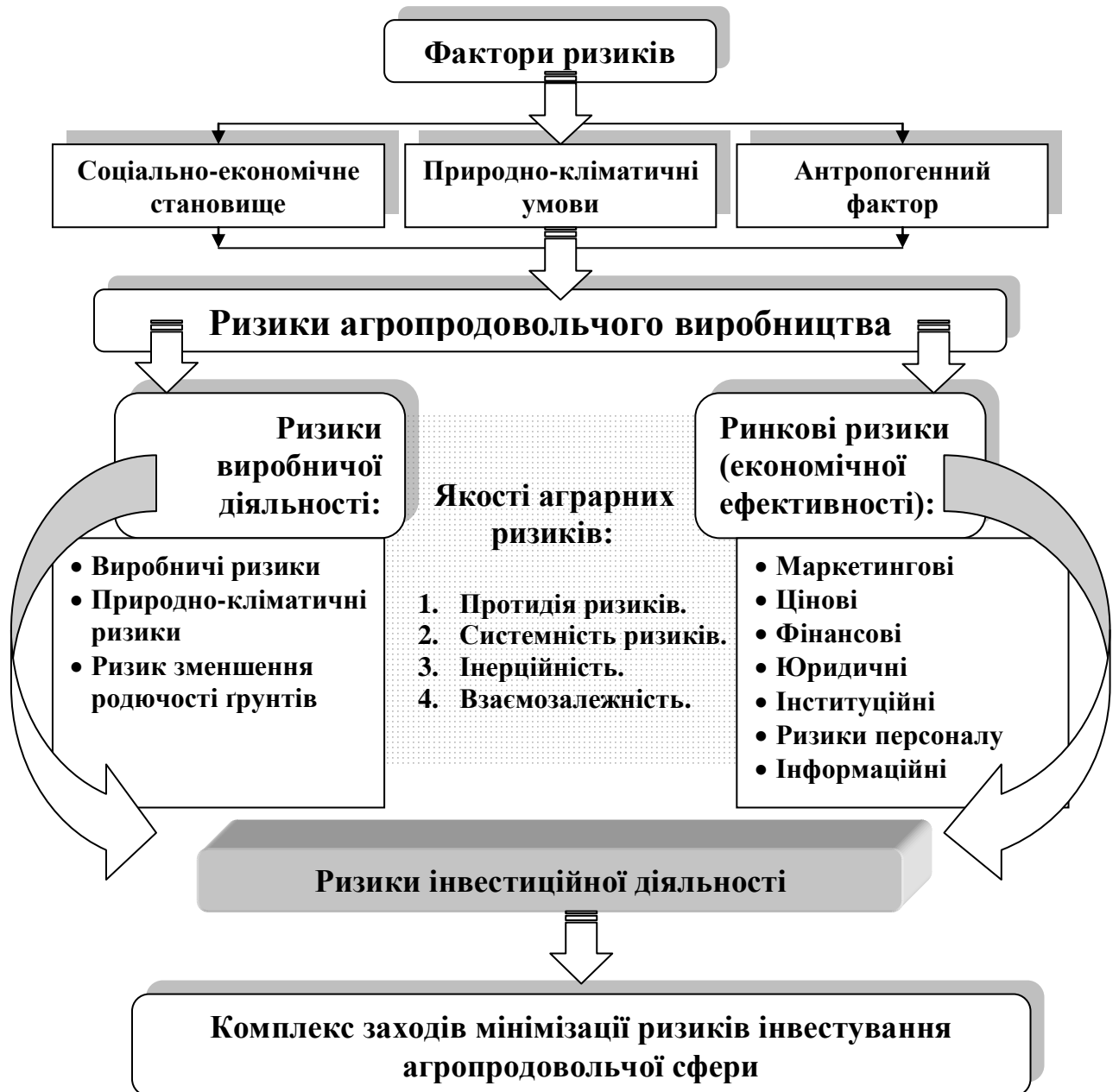

Рис. 3.5. Місце інвестиційних ризиків у структурі ризиків агропродовольчого виробництва

*Джерело: авторська розробка

Оцінюючи перспективи розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств під впливом цілого ряду нагальних проблем, що перешкоджають залученню інвестицій в їх основних капітал через ринкові ризики та ризики виробничої діяльності, не варто забувати про специфічні якості ризиків, які притаманні тільки аграрним ризикам.

Оцінюючи перспективи розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств під впливом цілого ряду нагальних проблем, що перешкоджають залученню інвестицій в їх основних капітал через ринкові ризики та ризики виробничої діяльності, не варто забувати про специфічні якості ризиків, які притаманні тільки аграрним ризикам.

Інвестиційна привабливість встановлюється цілою низкою різного роду чинників, кількість та вплив яких є відмінним відносно складу інвесторів, галузевих особливостей, політики держави в інвестиційному напрямку.

Низький рівень участі аграрних підприємств в інноваційному процесі зумовлений численними факторами. Так, за даними [74] виявлено, що основними факторами, які стримують розвиток інноваційного процесу, є: нестача власних коштів (60,1%), висока вартість нововведень (56,7%) та високий рівень ризику (52,4%) (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Фактори, що стримують розвиток інвестиційної діяльності в аграрних підприємствах*

Фактор	Середньозважений показник ступеня вагомості фактору, %
Нестача грошових коштів:	
а) власних	60,1
б) державних (бюджетних)	35,5
в) комерційних позикових	28,8
Висока вартість нововведення	56,7
Високий рівень ризику	52,4
Тривалий період окупності інвестицій	50,2
Невигідні умови банківського кредитування	49,5
Нестача висококваліфікованого персоналу	47,8
Складність залучення кредитних ресурсів	45,8
Низький платоспроможний попит на інноваційну діяльність	41,2
Недостатність інформації про нові технології та продукти	38,7
Слабка мотивація керівництва та кадрів до нововведень	36,9
Невідповідність пропозиції інноваційних продуктів запитам та вимогам підприємств	33,8
Недосконалість законодавчих і нормативно-правових документів, що регулюють та стимулюють інвестиційно-інноваційну діяльність	26,5

*Джерело: складено автором за даними [74].

До другої групи віднесено такі фактори: тривалий період окупності інвестицій (50,2%), не вигідні умови банківського кредитування (49,5%), нестача висококваліфікованого персоналу (47,8%). Ще нижчу вагомість після другої групи факторів мають; недосконалість законодавчих і нормативно-правових документів, що регулюють та стимулюють інвестиційно-інноваційну діяльність (45,8%), низький платоспроможний попит на інноваційну діяльність (41,2%), недостатність інформації про нові технології та продукти (38,7%), слабка мотивація керівництва та кадрів до нововведень (36,9%), нестача державних (бюджетних) коштів (35,5%), невідповідність наявних на ринку інноваційних продуктів потребам підприємств або відсутність наукових розробок у цьому напрямі (33,8%), недостатні можливості щодо залучення позичкових коштів (28,8%) (табл. 3.4).

Інвестиційна діяльність як і будь-яка економічна діяльність об'єктивно пов'язана з ризиками, тому надзвичайно важливим в процесі комплексної оцінки інвестиційної привабливості підприємств аграрного виробництва, а відповідно і в системі управління інвестиційною діяльністю цих підприємств є вивчення такого компонента як інвестиційні ризики що дають змогу якісно оцінити ступінь інвестиційної привабливості підприємств і вказують на можливі втрати інвестицій та доходу від них. Чим більш сприятлива інвестиційна привабливість, тим менше ризик і навпаки [85, с. 121, 127]. Визначення таких ризиків дозволить розробити адекватні заходи з мінімізації їх наслідків, що в свою чергу стане підґрунтям для зменшення таких ризиків та відповідно покращення інвестиційної привабливості аграрних підприємств [48, с. 47].

Для обліку, аналізу та управління інвестиційними проблемами та ризиками необхідна їх стратифікація за певними ознаками та з урахуванням особливостей галузевого середовища. В науковій літературі наводиться достатньо багато класифікацій інвестиційних ризиків, але єдиної, загальноприйнятої немає. Узагальнюючи різні підходи, щодо поділу

інвестиційних ризиків на групи, відмічаємо наявність таких груп (страт) інвестиційних ризиків: економічні, законодавчі, фінансові, екологічні, техніко-технологічні, кримінальні, управлінські [79], правові [80], соціально-економічних, економіко-правових, фінансово-економічних [22, с. 86] тощо (рис. 3.6).

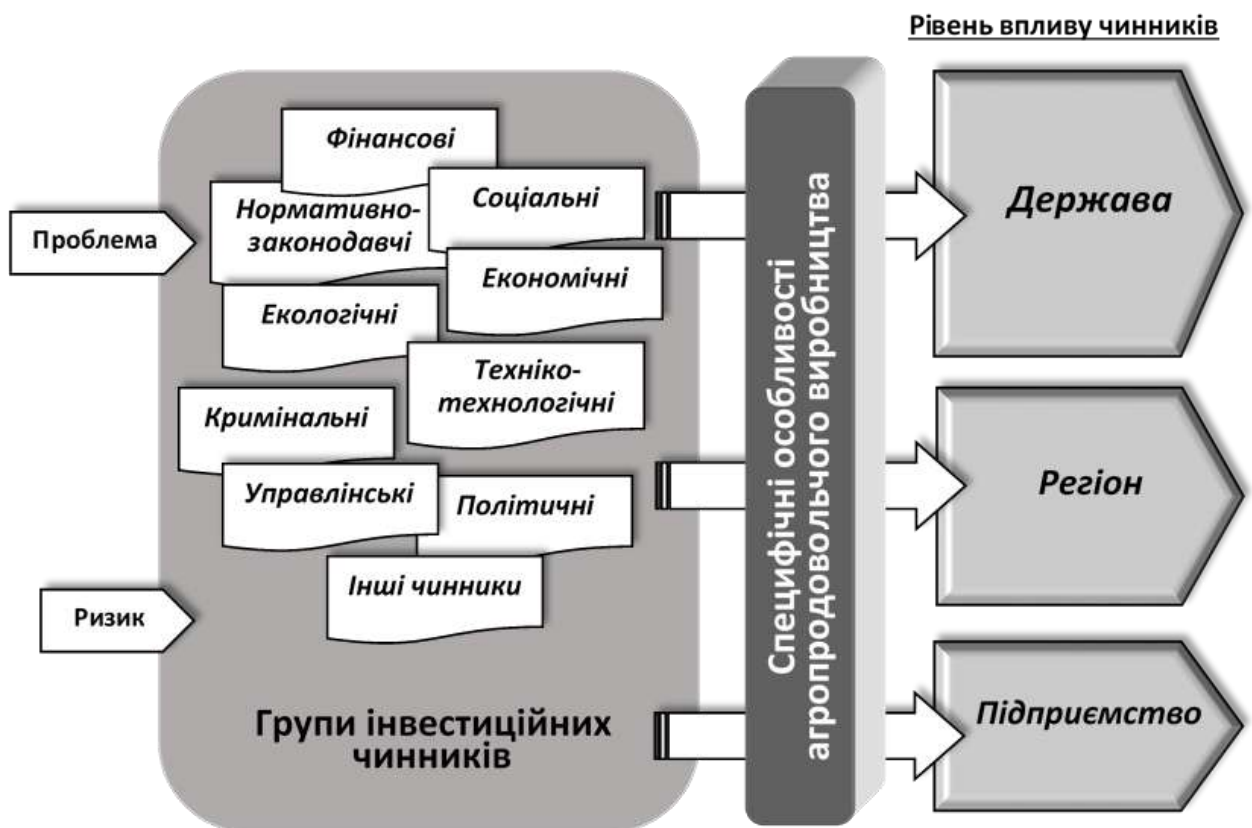

Рис. 3.6. Система диференціації інвестиційних проблем та ризиків сталого розвитку агропродовольчої сфери за ознакою й рівнем прояву*

*Джерело: авторська розробка

При цьому, за використання діалектичних та системних засад дослідження підходу нами розроблена комплексна система диференціації (стратифікації) інвестиційних проблем та ризиків сталого розвитку агропродовольчої сфери за ознакою й рівнем прояву (державний, регіональний, на рівні підприємства) через призму специфічних особливостей регіонального агропродовольчого виробництва.

Проблему прогнозу інвестиційного напрямку на різних рівнях необхідно розглядати з точки зору визначення інвестиційного клімату, а саме: загальної кількості політичних, економічних та юридичних чинників, які встановлюють рівень ризику інвестицій та ймовірність їх правильного, дієвого застосування. Саме тому до переваг створення інвестиційного потенціалу агропродовольчої сфери необхідно віднести дослідження і загальну оцінку ризиків інвестиційного напрямку, завдяки потребі в сукупності доказів та інших методів.

Перевірка сукупності дій систем та шляхів прийняття рішень в ризикованих умовах формує інноваційні та еластичні комплекси економічного напрямку, окреслює стабільність їх діяльності та збільшує рівень ефективності при веденні господарської діяльності. Саме тому, формується потреба не нехтувати ризиковими ситуаціями чи не приймати до уваги рішення які мають ризики, а навпаки, досліджувати, проводити аналіз чинників ризику та намагатись знайти на них управу.

Проблеми прийняття правильного, зваженого рішення відносно визначення найкращої можливості суттєво ускладнюється завдяки досить великому числу чинників впливу. Приймаючи до уваги таку об'єктивну дійсність, максимально дієвим при встановленні аналогічного напрямку розвитку вважається застосування методів прийняття рішень на основі оцінок експертів. За таких умов, модель системи визначення аналогу при прийнятті до уваги підстав для оцінки переваг і обмежень проводять завдяки формуванню багаторівневої ієрархії, де максимальна частка є метою прийняття рішення, а всі інші рівні формують чинники її успіху.

Проблема прийняття раціонального рішення стосовно вибору оптимальної альтернативи значно ускладнюється через велику кількість факторів впливу. Враховуючи даний факт, найбільш ефективним при визначенні альтернативного сценарію розвитку є використання методів прийняття рішень на базі експертних оцінок. При цьому, модель системи вибору альтернативи з урахуванням критеріїв переваг і обмежень здійснюється шляхом побудови

багаторівневої ієрархії, в якій найвищий елемент є ціллю прийняття рішення (програмна ціль), а інші рівні представляють фактори її досягнення. Множина

критеріїв $C_i = \{x, \mu_{C_i}(x)\} | i = \overline{1, m}, x \in X$ множина обмежень

$Y_\alpha = \{x, \mu_{Y_\alpha}(x)\} | \alpha = \overline{1, n}, x \in X$ формують аналоги X , які пересікаються при цьому

формуючи множину аналогів $V: V = \left(\bigcap_{i=1}^m C_i\right) \cap \left(\bigcap_{\alpha=1}^n Y_\alpha\right)$, при функції приналежності

множин:

$$\mu_V = \{\mu_{C_1} \in \mu_{C_m} \wedge \mu_{Y_1} \in \mu_{Y_n}\} \quad (3.1.)$$

Нажаль, інвестиційний ризик в агропродовольчій сфері ускладнюється ще й через дію природничо-кліматичних та біологічних чинників, що можуть обумовлювати як форс-мажорні обставини, і ті, що вимагають додаткових грошових видатків, або здатні призупинити процес інвестування. Даний аспект вказує на те, що неможливо отримати абсолютно повну достовірну оцінку ризику, оскільки ступінь різноманіття зовнішнього середовища завжди перевищує управлінські можливості.

Досліджуючи інвестиційну діяльність підприємств агропродовольчої сфери Миколаївської області та її інвестиційну привабливість в цілому на основі аналізу значного обсягу статистичної інформації, результатів досліджень фахівців Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, результатів поглибленого опитування експертів, зокрема представників бізнес-асоціацій або фахівців з питань залучення інвестицій, представників регіональних органів виконавчої влади, до функцій якого належить координація інвестиційної діяльності в регіоні, працівників консалтингової компанії (інвестиційної, юридичної або аудиторської), що має досвід співпраці з інвесторами, нами визначено наступний перелік **інвестиційних проблем та ризиків агропродовольчого виробництва**, в розрізі рівнів їхнього прояву.

До основних проблем на **державному рівні** можна віднести:

- недосконалість нормативно-правової бази;

- нестабільність політичної ситуації (військовий конфлікт на Сході країни);
- тінізація економіки та висока корумпованість влади;
- недосконалість податкової системи (високий рівень податків) та фінансової політики;
- низькі темпи реформування економіки та недосконала ринкова інфраструктура;
- високі темпи інфляції;
- відсутність інформаційного супроводу залучення інвестицій.
- відсутність ефективних механізмів страхування інвестиційних ризиків;
- відсутність дієвих механізмів функціонування та регулювання
- ринку землі, зокрема її купівлі-продажу;
- відсутність ефективних механізмів довгострокового кредитування підприємств галузі;
- недоступність короткострокових кредитних ресурсів для більшості аграрних товаровиробників;
- слабкий рівень розвитку лізингового ринку.
- високі кредитні ставки;
- низький рівень співробітництва підприємництва та наукових установ;
- низька обізнаність міжнародної спільноти щодо інвестиційного потенціалу України в цілому та її окремих регіонів;
- сировинна орієнтованість товарної структури аграрного експорту;
- монополізація економіки;
- низький рівень володіння іноземними мовами громадян країни;
- низький рівень реалізації державної політики щодо природоохоронної діяльності;
- відсутність державного планування ринку праці тощо.

До основних проблем на **регіональному рівні** можна віднести:

- особливості спеціалізації сільського господарства на регіональному рівні;
- відсутність чіткої регіональної інвестиційної політики;
- відсутність стимулів і механізмів територіального управління щодо залучення інвестицій;
- недосконалість інформаційно-консультаційного забезпечення на регіональному рівні;
- відсутність чіткої стратегії соціально-економічного розвитку регіону та визначеності основних напрямів (зокрема розумної «смайт»-спеціалізації) та заходів щодо її реалізації;
- відсутність механізмів розвитку аграрного підприємництва;
- формування дієвої інфраструктури у сільській місцевості та інформаційного розвитку;
- відсутність налагодженої системи збуту продукції;
- високий рівень ризику для інвесторів (дотримання права власності);
- низька платоспроможність населення;
- недостатній рівень кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування та підприємництва, задіяного в інвестиційних процесах на регіональному рівні, зокрема в частині залучення МТД;
- низький рівень залучення дієвих програм транскордонного співробітництва.
- невідповідність підготовки кадрів реальним потребам ринку праці;
- низький рівень імпортозаміщення в регіоні;
- диспропорційність та низька ефективність розподілу внаслідок низького рівня підготовки інвестиційних майданчиків і формування банку ресурсного потенціалу (інноваційного, інвестиційного і т.д.) територіальних громад;
- формальний характер міжнародного співробітництва;
- структурні дисбаланси в економіці регіону, зокрема цінові;

- відсутність ефективної амортизаційної політики, яка б дозволяла стимулювати використання амортизаційних відрахувань (режим відновлення основного капіталу) тощо.

Очевидно, що низька інвестиційна привабливість аграрного виробництва в регіонах країни, відсутність інтересу вкладати капітал в його розвиток, окрім суто економічних причин, зумовлені низьким професійним рівнем місцевих чиновників, які формують сприятливий інвестиційний клімат галузі/регіону, та незадовільною ефективністю зусиль місцевої влади щодо підвищення регіональної інвестиційної привабливості.

Слабкий інвестиційний потенціал окремих регіонів заважає подальшій інтенсифікації аграрного виробництва, чим стримує розвиток сільської соціальної інфраструктури. В результаті такі регіони потребують значних державних дотацій, не маючи економічних стимулів щодо інноваційного розвитку свого агропромислового комплексу [46].

З метою активізації інвестиційної діяльності агропродовольчої сфери набуває актуальності запровадження ефективної інвестиційної політики з чіткими механізмами реалізації як на державному, так і регіональному рівнях, розробка загальної стратегії інвестиційного розвитку з чітко визначеними пріоритетами інвестування тощо [138].

При цьому, до нагальних проблем на мікрорівні окремих *аграрних підприємств* слід віднести:

- ризики, що пов'язані з виробничим циклом виробництва агропродовольчої продукції;
- критична фізична та моральна зношеність основних засобів виробництва підприємств – на рівні 60-80%;
- низька якість та недостатня конкурентоспроможність агропродовольчої продукції;
- нестача оперативної ринкової інформації;

- відсутність у більшості аграрних підприємств регіону інвестиційних проектів, що відповідають міжнародним вимогам тощо.

Узагальнюючи вищезазначене, можна зробити наступні висновки:

1. Дослідження інвестиційних ризиків розвитку агропродовольчої сфери є оцінкою вірогідності настання можливих несприятливих подій під час здійснення інвестиційного процесу за допомогою спеціальних методів.

2. Максимально дієвим та виконаним з урахуванням перспективи підходом стосовно обробки даних відносно ймовірної оцінки інвестиційних ризиків вважається варіант з різної кількості ймовірних методів багатомірного аналізу.

Низька ефективність інвестиційної діяльності аграрних підприємств визначається такими факторами: низькі обсяги інвестицій в основний капітал не дають можливості здійснити інтенсивне розширене відтворення на інноваційній основі; не виконання в повній мірі управлінських функцій керівників та менеджменту аграрних підприємств, відповідальних за здійснення інвестиційної діяльності при поточних обсягах інвестицій в основний капітал; система державної підтримки не сприяє її активізації та підвищенню ефективності.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що розвиток інвестиційної діяльності в аграрних підприємствах знаходиться на недостатньому рівні та слабо піддається регулюванню. Причиною такого стану є безліч факторів — об'єктивних і суб'єктивних, макроекономічних та мікроекономічних, що вимагає розробки дієвих інструментів щодо мобілізації внутрішніх інвестиційних ресурсів, формування організаційного забезпечення розвитку інвестиційної діяльності на рівні підприємств, а також удосконалення методичних підходів щодо оцінки ефективності проектів в умовах розвитку приватно-державного партнерства при реалізації інвестиційних проектів тощо.

3.3 Удосконалення системи державного регулювання інвестиційно - інноваційного розвитку агропродовольчого сектору

Важливою складовою становлення ефективної економіки на тлі інституційних зрушень є створення мотивованого поля для розвитку підприємницької діяльності в сільському господарстві. Агропромисловий комплекс є одним з основних секторів економіки і може слугувати своєрідним дзеркалом соціально-економічного розвитку країни. Формування відносин між підприємництвом та державою, в тому числі в сільському господарстві, це складний процес, що потребує вирішення ряду задач.

Незважаючи на те, що в сільському господарстві після тривалого і глибокого спаду відзначалася деяка позитивна динаміка виробничої та інвестиційної активності, обсяги інвестування аграрного сектора недостатні. Продовжує погіршуватися матеріально-технічне забезпечення сільського господарства, наростає зношеність основних фондів. Практика показала, що сукупність чинників інвестиційної динаміки велика і різноманітна і вплив кожного з них на інвестиційну діяльність не однозначний. Це результат слабкої вивченості питань теорії та методології інвестування аграрного сектору, відсутності науково обґрунтованої стратегії інвестиційного розвитку агропромислового виробництва, що враховує регіональні особливості функціонування господарюючих суб'єктів в сучасних ринкових умовах України.

Пожвавлення інвестиційної активності є неодмінною умовою виходу підприємств агропродовольчої сфери на стійку траєкторію економічного зростання. Світовий досвід, а також українська дійсність свідчать, що без активізації ролі держави, органів місцевого самоврядування в інвестиційному процесі відновлення і зростання економічного потенціалу України та її регіонів неможливі [105, с. 120-124]. Аналіз рівня припливу інвестиційних ресурсів в агропромислове виробництво показує, що він продовжує залишатися низьким.

Характер досліджень проблем державного регулювання і стимулювання аграрного бізнесу, серед науковців відсутнє єдине бачення змісту категорій "державне регулювання" і "державна підтримка" (табл. 3.5).

Таблиця 3.5.

Характеристика категорій "державної підтримки" та "державного регулювання" аграрного сектора*

Автори	Державне регулювання аграрної сфери [93]	Автори	Державна підтримка аграрної сфери [87]
Павлов Г. Є.	Під державним регулюванням аграрного сектора слід розуміти систему важелів впливу держави на розвиток аграрного сектора та ефективність діяльності його інституціональних одиниць	Олійник О.В.	Державна підтримка аграрного сектора відображається у підтримці продовольчої потреби держави, нарощуванні обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, стимулюванні розвитку соціальної сфери
Парамонов П.Ф.	Державне регулювання – це вплив держави на виробництво, зберігання, переробку та ринок сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства, а також на виробничо-технічне та матеріально-технічне забезпечення з метою підтримання економічної рівноваги	Саблук П.Т.	Державна підтримка – це цілеспрямоване формування раціональної структури сільськогосподарського виробництва, міжгалузевих зв'язків, оптимальних розмірів господарських одиниць, соціальної інфраструктури села та аграрного ринку
Гайдук В.І.	Вважає, що у ринковій системі господарювання державне регулювання спрямоване на подолання періодичних аграрних криз, а також надання державної допомоги в умовах гострої конкурентної боротьби з потужним капіталом агробізнесу	Малік М.Й.	Вважає, що державна підтримка повинна бути спрямована на зміцнення позицій вітчизняного аграрного товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках, зменшення тиску імпорту продукції
Шпикуляк О.Г.	Вважає, що втручання державних інститутів у ринковий процес повинно бути з дотриманням конкурентних принципів економічної взаємодії і потрібно зосередитись на розробці та впровадженні ринкових регуляторних заходів	Дем'яненко М. Я.	Державну підтримку аграрної сфери вбачає в забезпеченні розвитку та стійкості виробництва на пріоритетних напрямках, окупності програм, достатніх рівнів дохідності та досягнення нормативної прибутковості виробничої діяльності аграрних підприємств
Урба С.І.	Державне регулювання аграрного сектора економіки - сукупність економічних, організаційно-правових і соціальних заходів політики держави, спрямованих на створення ефективного та стабільного розвитку мультифункціонального сільського господарства через механізм державної підтримки для гарантування продовольчої безпеки	Бородіна О.М.	Вбачає головним критерієм державної допомоги аграрному сектору в створенні умов для досягнення стабільних темпів розвитку сектора шляхом забезпечення відтворювального рівня галузевої прибутковості

*Джерело: сформовано авторами на основі опрацювання літературних джерел.

Це пов'язано з тим, що сільське господарство – це галузь економіки, підвладна більшій кількості ризиків, ніж промисловість або сфера послуг, що певною мірою позначається на рівні інвестиційної привабливості.

Але не зважаючи на численні роботи науковців, трансформаційні перетворення та еволюція ринкових відносин вимагають нових ідей щодо вирішення проблеми відносин держави та підприємництва, необхідним залишається дослідження питання підтримки агробізнесу, визначення критеріїв її надання.

Узагальнюючи наведені підходи, можна стверджувати, що необхідно розмежовувати поняття державного регулювання підприємництва в аграрній сфері та підтримки аграрного сектора з боку держави. Хоча ці дві категорії пов'язані, доповнюють одна одну, на нашу думку, державне регулювання є більш ширшим поняттям, а державна підтримка є одним з шляхів реалізації державного регулювання з метою розвитку, стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та створення умов для ефективного, конкурентоспроможного підприємницького сектора. Комплексна розробка програми державної допомоги розвитку аграрного виробництва повинна створити стимули для ведення господарської та підприємницької діяльності з метою розвитку галузі, удосконалення кон'юнктури ринку, інституційної сфери аграрного комплексу та соціально-економічного розвитку села [101, 123].

Одним з основних механізмів державного економічного регулювання аграрного сектора є бюджетне фінансування з боку держави, що являє собою розподіл державних асигнувань для розвитку та розв'язання нагальних завдань аграрної сфери [6]. Реалізація цього процесу проходить через низку державних цільових програм.

Цільова підтримка розвитку аграрних підприємств з боку держави багатofазова і досить складна. Можна виділити три основні напрями державної підтримки підприємств аграрної сфери: пряма підтримка (передбачає асигнування з бюджету за програмами допомоги); умовно-пряма підтримка

(реалізується через заходи, що не пов'язані з аграрною сферою і через опосередковані механізми впливу); непряма підтримка (передбачає розвиток підприємств створення стимулів для виробництва (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Характеристика основних напрямів державної підтримки агровиробничих підприємств*

Напрями підтримки державою підприємств аграрного сектора економіки		
Пряма	Умовно-пряма	Непряма
<ul style="list-style-type: none"> - надання субсидій сільськогосподарським підприємствам на виробництво та покращення матеріально-технічного оснащення; - субсидування в сфері кредитування аграрних товаровиробників; - надання субсидій на капітальні витрати; - надання субсидій товаровиробнику на компенсацію частини втрат страхування урожаю 	<ul style="list-style-type: none"> - заходи щодо створення умов реструктуризації заборгованості підприємств перед бюджетом всіх рівнів, державними позабюджетними фондами та постачальниками енергетичних та матеріально-технічних ресурсів; - розробка та впровадження податкових програм, націлених на стимулювання товаровиробника, та пільгового податкового режиму; - розвиток наукових досліджень та освітнього потенціалу в аграрній сфері; - реалізації державних програм і загальнонаціональних проектів 	<ul style="list-style-type: none"> - реалізація програм державних закупівель сільськогосподарської продукції; - регулювання зовнішньоекономічних відносин та захист товаровиробника при здійсненні діяльності на зовнішньому ринку в аграрній сфері; - регулювання ринку продовольства за допомогою інтервенцій закупівельного та товарного характеру

*Джерело: складено автором

Державна підтримка реалізується в двох напрямках:

1) підвищення доходної частини підприємств аграрної сфери та матеріально-технічного їх розвитку . З огляду на перший напрям регулюються ціни на ринку агропродовольчої продукції, підтримується страхування ризиків, компенсуються деякі види витрат, регулюються тарифи, мито, податки та пільги та ін.;

2) передбачає субсидування на придбання технічних засобів, підтримку науково-дослідної роботи, підтримку лізингу, субсидування виробничого будівництва, підготовку кваліфікованих кадрів та ін.

В якості основної форми державної підтримки АПК повинні одержати широке поширення регіональні цільові програми, що стимулюють товарне

виробництво тих видів продукції, які необхідні для насичення продовольчого ринку і досить конкурентоспроможні.

Основними напрямками планування та реалізації державних програм розвитку аграрного підприємництва повинні стати:

- створення ефективного механізму фінансової допомоги підприємницькому сектору;
- здійснення активної політики непрямого впливу на сільгоспвиробника з метою його стимулювання;
- розробка програм розвитку інноваційного забезпечення суб'єктів підприємницького сектора аграрної сфери;
- розвиток матеріально-технічного оснащення аграріїв;
- розробка та удосконалення механізмів державної підтримки страхування;
- забезпечення інформативності підприємців про послуги страхового ринку в аграрній сфері та державні гарантії.

З огляду на розвиток основних тенденцій залучення інвестицій у сферу аграрного виробництва та переробно-харчову промисловість та з урахуванням найбільш типових проблем цього процесу сучасна система стимулювання інвестиційної діяльності агропродовольчої сфери має передбачати:

1. Диверсифікацію чинного інструментарію податкового стимулювання інвестиційної діяльності, зокрема через: запровадження особливого режиму оподаткування в агробізнесі; встановлення податкових пільг; надання інвестиційного податкового кредиту; зниження або відсутність мит на імпорт сільськогосподарської техніки; податкові знижки при збільшенні доданої вартості тощо.

2. Використання методів державного регулювання інвестиційної діяльності в аграрному виробництві та переробно-харчовому сегменті через прийняття державних інвестиційних програм і фінансування їх за рахунок коштів бюджету.

3. Удосконалення інституціонального середовища інвестиційної діяльності через реформу судової системи та ліквідацію корупційної складової з метою посилення захисту інтересів інвесторів у аграрному секторі та переробно-харчовому сегменті економіки.

Аналітичні результати досліджень показують, що рейтингова оцінка впливу інвестиційної політики на формування та використання інвестиційного потенціалу (за методикою Боровік Л.В., п. 1.1) за 2010-2016 роки є високою, складаючи 7,92 балів (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Інтегральна рейтингова оцінка впливу інвестиційної політики на формування та використання інвестиційного потенціалу (за 0-10 шкалою)*

№	Фактори оцінювання	Рейтингова оцінка формування та використання інвестиційних потенціалів за 2010 рік			Рейтингова оцінка формування та використання інвестиційних потенціалів за 2010–2016 роки			+/ до 2010 року
		оцінка формування інвестиційного потенціалу	оцінка використання інвестиційного потенціалу	середнє значення оцінки	оцінка формування інвестиційного потенціалу	оцінка використання інвестиційного потенціалу	середнє значення оцінки	
1	Економічні	6,27	5,19	5,73	7,62	7,14	7,38	+1,65
2	Соціальні	5,38	6,13	5,75	6,62	7,95	7,28	+1,53
3	Екологічні	8,98	8,18	8,58	9,28	8,93	9,10	+0,52
	Рейтингова оцінка інвестиційної політики	6,87	6,50	6,68	7,84	8,00	7,92	+1,24

*Джерело: побудовано за даними [15]

Показники формування інвестиційного потенціалу зросли на 11,41%, а використання – на 23,1%, що вказує на застосування більш сучасних технологій у виробництві та підвищення продуктивності праці в аграрному секторі. Водночас зазначаємо, що зростання розвитку галузі відбувається повільно через недостатньо паритетний вплив інвестиційної політики на всі фактори зростання сільського господарства. Недосконалість державного механізму впливу на синхронність розвитку соціальної, економічної та екологічної сфери привів до

нерівнопропорційного використання їх потенціалів, які за 2010-2016 роки в середньому зросли на 29,7%, 37,6% та 9,2% відповідно [15].

На нашу думку, організаційно-економічний механізм підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору (рис. 3.7) можна представити у вигляді чотирьох взаємопов'язаних блоків, кожен з яких може функціонувати самостійно, але реальний економічний ефект вони досягають тільки при умов підключення всіх складових на досягнення єдиної мети - залучення капіталу в аграрний сектор для забезпечення конкурентоспроможності галузі на основі використання високотехнологічних засобів виробництва.

Рис. 3.7. Організаційно-економічний механізм підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки країни*

Джерело: розроблено автором за даними [81]

Виділені елементи в економічній складовій частині механізму є новими напрямками, які можуть і повинні знайти застосування в агропродовольчій сфері тощо.

З метою вдосконалення інвестиційних процесів в АПК доцільно вивчити зарубіжний досвід відносно даного питання та виокремити пріоритетні напрями, які доцільно впровадити в Україні (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Зарубіжний досвід залучення інвестицій в агропродовольчу сферу*

Країна	Напрямок розвитку інвестиційного середовища	Характеристика напрямку
Польща	Фінансова та інституційна підтримка	Комплексний підхід до поліпшення інвестиційного середовища; міжнародна співпраця; використання міжнародних джерел фінансування; розвинена інституційна мережа залучення інвестицій; використання широкого спектра інструментів
Туреччина	Диверсифікований підхід до використання стимулів у різних регіонах	Розвинена система стимулювання капіталовкладень; використання диференційованого підходу до розвитку територій; велика увага інноваційному розвитку
Чехія	Розвиток кластерів	Діяльність агентства із залучення інвестицій; використання кластерного підходу; співпраця бізнесу та наукових установ; повна інформаційна підтримка інвесторів; формування заходів стимулювання інвестицій; підтримка наявних інвесторів
Канада	Комплексна підтримка завдяки співпраці бізнесу та органів влади	Системний підхід до залучення інвестицій; розвинений інституційний сектор підтримки; різноманіття програм залучення інвестицій

*Джерело: сформовано автором за даними [45, 80]

Враховуючи факт, що агропродовольча сфера є основою продовольчої безпеки країни, необхідно реалізувати відповідні вдосконалення на кожному рівні управління інвестиційною діяльністю.

На державному рівні необхідно вдосконалити законодавчо-нормативну базу інвестиційної діяльності; впровадити ряд новацій, спрямованих на підтримку підприємств, які самофінансують інвестиційні процеси; змодельовати фундаментальну основу інформаційного супроводу інвестиційних процесів; розробити та впровадити дієві заходи з метою зниження ризиків, які характерні для інвестиційної діяльності України.

На регіональному рівні потрібно покращити інфраструктуру сільських територій; удосконалити інструменти координації аграрних підприємств з потенційними інвесторами; створити умови для формування сприятливого інвестиційного клімату; здійснити заходи щодо усунення чинників на регіональному рівні, що знижують інвестиційну активність; створити регіональний центр консультування інвесторів, зацікавлених осіб в інвестиційному процесі; сприяти співпраці бізнесу з науковими установами.

На рівні суб'єкта господарювання необхідно проводити та аналізувати результати SWOT-аналізу інвестиційної привабливості підприємства; формувати інвестиційну політику з урахуванням ключових проблемних питань та ризиків, характерних для інвестиційної діяльності; впроваджувати інноваційні інструменти управління тощо.

Так, у 2015 року в м. Миколаєві Миколаївської області відбувся інвестиційний Форум «Миколаївщина – надійний партнер», метою якого є поширення позитивного досвіду регіону з реалізації інвестиційних проєктів за участю іноземних та вітчизняних інвесторів. Під час форуму група компаній AGROFUSION презентувала проєкт «Можливості та проблеми інвестиційної діяльності», в якому було окреслено пропозиції місцевій владі для залучення іноземних інвесторів:

- знизити рівень «тіньової» економіки шляхом встановлення однакових умов для сплати податків як для юридичних, так і фізичних осіб;
- запровадити додатковий податок для власника землі, якщо зрошувальна земля використовується як богарна;
- віднести землі під переробними комплексами до земель іншого сільськогосподарського призначення;
- відмінити плату за приєднання до електричних та газових мереж;
- зменшити відсоток пайової участі в розвитку інженерної інфраструктури населеного пункту або надати можливість розстрочки на її сплату [103].

В 2018 на реалізацію 19 інвестиційних проєктів регіонального розвитку виділено 129,2 млн грн, в тому числі спеціальний фонд 43,1 млн грн, загальний фонд 86,2 млн грн. Крім того, на завершення реалізації інвестиційних проєктів 2017 року, які не були реалізовані в кінці 2017 році, передбачено кошти спеціального фонду 2017 року у сумі 25,3 млн грн.

За для посилення кризових явищ та формування пріоритетів розвитку сектору агропродовольчого напрямку ми сформували пропозиції, які позитивно можуть вплинути на інвестиційну активність зазначеного комплексу (рис. 3.8).

Рис. 3.8. Методи впливу на інвестиційну активність в агропродовольчій сфері на рівні регіонів України*

*Джерело: сформовано автором

Щодо пільг для іноземних інвесторів то вони, на нашу думку, мають включати на регіональному рівні:

- звільнення від акцизного податку на електроенергію, вироблену когенераційними установками та/або з відновлювальних джерел енергії;

- звільнення від податку на прибуток коштів спільного інвестування;
- звільнення від оподаткування ввізним митом іноземних інвесторів при імпорті товарів на строк не менше 3-х років з метою інвестування на підставі зареєстрованих договорів;
- звільнення зареєстрованих індустріальних парків від оподаткування ввізним митом при імпорті устаткування, обладнання та комплектуючих матеріалів, що не виробляються в Україні;
- пільги з податку на нерухомість та землю (встановлюються рішенням органів місцевого самоврядування);
- пільгові ставки ввізного мита при імпорті продукції, що походить з країн СОТ або держав, з якими укладено Угоди про ЗВТ тощо.

Державне фінансування аграрного сектору країни здійснюватиметься за програмами (рис. 3.9):

- Державна підтримка галузі тваринництва, зберігання та переробки с/г продукції, аквакультури (рибництва) - 3 500 млн. грн. (постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 № 107 із змінами);
- Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств та сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів - 800 млн. грн.; (постанова Кабінету Міністрів України від 07.02.2018 № 106 із змінами);
- Часткова компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання, спеціальних вагонів для перевезення зерна, обладнання для виробництва біоетанолу та електроенергії з біомаси, що закуплені у вітчизняних виробників” - 881,8 млн. грн.; (постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2017 № 130 із змінами);
- Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними - 400 млн. грн. (постанова Кабінету Міністрів України від 15.07.2005 № 587 із змінами);

- Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів – 127,2 млн. грн. (постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 300 із змінами);
- Надання кредитів фермерським господарствам (через Укрдержфонд підтримки фермерських господарств) – 200,0 млн. грн. (додаток Ф).

Рис. 3.9. Комплекс підтримки аграрного сектору за цільовими програмами, запроваджений урядом України у 2019 році

*Джерело: розроблено автором заданими [132]

Аналіз інформації щодо державної фінансової підтримки суб'єктів господарювання АПК по Україні у 2018 році з загального фонду (додаток Х), що була спрямована на розвиток аграрного виробництва Миколаївської області в розрізі державних цільових програм у обсязі 120,18 млн. грн дозволив встановити наступне:

- 1) за цільовою програмою 2801030 «Фінансова підтримка заходів в АПК шляхом здешевлення кредитів» - було освоєно всього 7,72 млн. грн;

2) за програмою 2801350 «Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними» було виділено на регіон всього 10,65 млн. грн, які спрямовали на компенсація витрат з придбання садивного матеріалу у повному обсязі;

3) в розрізі програми 2801540 «Державна підтримка галузі тваринництва» у регіон було залучено - всього 29,79 млн. грн, які освоєно через надання спеціальної бюджетної дотації за утримання корів – 9,16 млн. грн., надання фізичним особам спеціальної бюджетної дотації за утримання молодняка ВРХ, який народився у господарствах фізичних осіб -18,81 млн. грн, надання часткового відшкодування вартості закуплених племінних тварин, сперми та ембріонів – обсягом 1,82 млн. грн. відповідно;

4) 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» (техніка) на регіон була видалена в розмірі 58,41 млн. грн тощо.

Зауважимо, що система управління інвестиційною діяльністю підприємства має свої елементи, наявність яких забезпечує її цілісність та ефективний взаємозв'язок між ними. Найбільш суттєвими її елементами є такі:

- 1) *потреба* (необхідність здійснення виробничо-господарської діяльності вимагає забезпечення різними видами економічних ресурсів, зокрема інвестиційних ресурсів);
- 2) *мотив* (часове і просторове переміщення інвестиційних ресурсів та їх локалізація на підприємстві за допомогою використання трансформаційної якості інвестиційних ресурсів);
- 3) *мета* (реалізація інвестиційної стратегії підприємства, досягнення встановлених (запланованих) критеріїв результатів його діяльності);
- 4) *об'єкт* (інвестиційні ресурси підприємства);
- 5) *суб'єкт* (інвестори);
- 6) *призначення* (раціональне залучення та ефективне використання наявних інвестиційних ресурсів);
- 7) *принципи* (системного підходу; холістичності системи; стратегічності і мобільності поточного управління; варіативності сценаріїв реалізації; орієнтація на результативність; орієнтація на ефективність; орієнтація на інвестиційну привабливість);
- 8) *завдання* (забезпечення своєчасного і

достатнього для здійснення виробничої та інвестиційної діяльності обсягу інвестиційних ресурсів); 9) *форми* (якісна структура інвестиційних ресурсів та джерел їх формування); 10) *методи* (застосування інструментарію, прийомів та методів, що дозволяють ефективно задіяти такі механізми: самоокупності; змішаного фінансування; державної інвестиційної підтримки; пільгового оподаткування; комплексної оцінки, аналізу та інтерпретації отриманих результатів; планування і прогнозування; розподілу інвестиційних ресурсів, витрат та результатів; ціноутворення; управління інвестиційними ризиками; страхування); 11) *засоби* (забезпечення генерації позитивних чистих грошових потоків, що створюють умови прийняттого доступу до різних джерел формування достатніх за обсягом інвестиційних ресурсів і можливість оплати їх вартості (витрат на залучення) [114, с. 13].

Система управління інвестиційною діяльністю агропродовольчих суб'єктів господарювання має вирішувати такі основні завдання: 1) ідентифікацію та вибір об'єктів їх вкладення й формування на цій основі інвестиційного портфеля, інвестиційних програм та проектів, реалізація яких забезпечує виконання завдань збереження та покращення фінансових умов нормального функціонування та перспективного економічного розвитку підприємства; 2) пошук джерел формування інвестиційних ресурсів, достатніх для забезпечення реалізації цих програм та проектів.

З метою покращення інвестиційного забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону нами розроблено та пропонується до впровадження концепція *Стратегії розвитку інвестиційної діяльності та міжнародного співробітництва Миколаївської області на 2021-2027 роки* (далі – Стратегія) розроблена на підставі чинних законів України «Про інвестиційну діяльність», «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць», «Про захист іноземних інвестицій на Україні», «Про режим іноземного інвестування», «Про інститути спільного інвестування», «Про транскордонне

співробітництво», «Про інноваційну діяльність», «Про державно-приватне партнерство», «Про засади державної регіональної політики», «Про стимулювання розвитку регіонів», постанов Кабінету Міністрів України, зокрема - від 14 серпня 2013 року № 843-р «Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки» та від 12 вересня 2018 року № 733 «Деякі питання реалізації у 2018-2020 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року», Указу Президента України 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» тощо.

Концептуальні засади Стратегії відповідають Цілям сталого розвитку, затвердженим на Саміті ООН у 2015 році, та основним завданням реформи «Програма просування інтересів України у світі», а також Стратегії розвитку Миколаївської області на період 2021-2027 років тощо (рис. 3.10.).

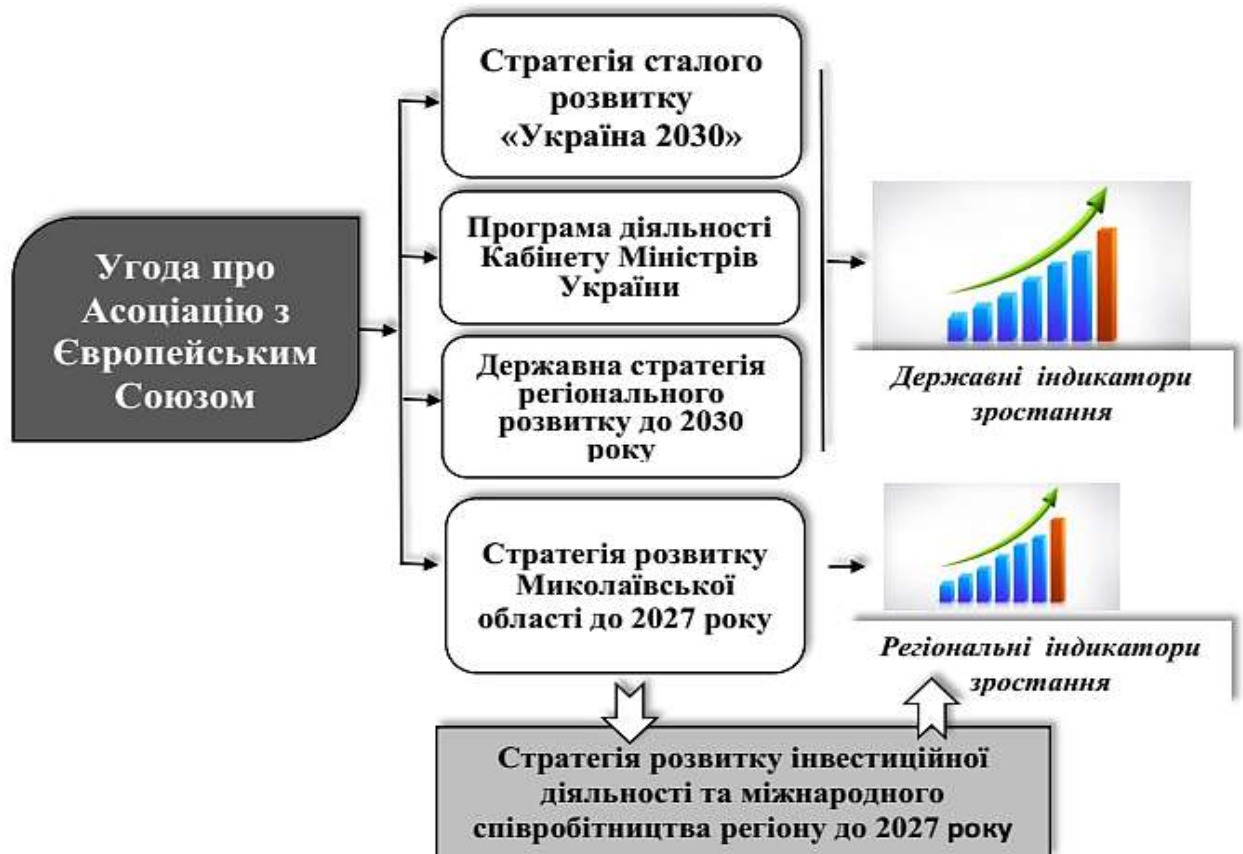

Рис. 3.10. Узгодження Стратегії розвитку інвестиційної діяльності та міжнародного співробітництва Миколаївської області на 2020-2027 роки з державними стратегічними документами

*Джерело: авторська розробка

У контексті формування єдиного світового інформаційного простору та поглиблення процесів інформаційної та економічної інтеграції держав важливою складовою розвитку як України в цілому, так і Миколаївської області, є залучення інвестиційних ресурсів, розширення міжнародного співробітництва, створення позитивного іміджу та просування своїх інтересів, зокрема в агропродовольчій сфері.

Головною метою Стратегії є підвищення міжнародного іміджу Миколаївської області, позиціонування її як безпечного та надійного місця для вигідного розміщення інвестицій; формування сприятливих умов для поліпшення інвестиційного клімату, зростання інвестиційної активності підприємств, ділових та фінансових структур, збільшення обсягів прямих інвестицій.

Реалізація Стратегії дає змогу сягнути поставленої мети, які заздалегідь були встановлені в Стратегії розвитку Миколаївської області на період 2021-2027 рр. (проект) області на період до 2020 року, а саме:

1. «Стійке економічне зростання багатогалузевої економіки».
2. «Висока якість життя людини».
3. «Збереження та розвиток територій».
4. «Конкурентоспроможна економіка на основі інноваційного та високотехнологічного розвитку»

Основними цілями Стратегії є:

- підвищення конкурентоспроможності регіону за рахунок оновлення і вдосконалення виробничо-технічної бази, впровадження новітніх технологій виробництва та менеджменту, систем управління якістю тощо;
- проведення інформаційної пропаганди потенційних можливостей підприємств області серед вітчизняних та іноземних інвесторів із метою залучення інвестиційних капіталів, зокрема в агропродовольче виробництво;
- взаємодія місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з підприємствами, діловими та фінансовими структурами,

консалтинговими та інвестиційними фондами щодо залучення інвестицій в економіку області;

- створення сприятливих умов для реалізації значущих інвестиційних проектів в області шляхом їхнього супроводження на усіх етапах впровадження;

- створення нових робочих місць в результаті реалізації інвестиційних проектів, збільшення податкових надходжень від господарської діяльності інвесторів;

- розширення ринків збуту для товаровиробників області;

- підтримка і моніторинг інвестиційної діяльності та запровадження додаткових стимулів до залучення інвестицій для вирішення проблем соціально-економічного розвитку області;

- моніторинг пропозицій, підготовка та аналіз інвестиційно-інноваційних проектів;

- залучення та супровід проектів міжнародної технічної допомоги (МТД);

- створення умов для модернізації інфраструктури області, у тому числі шляхом реалізації проектів на умовах державно-приватного партнерства.

Основні шляхи розвитку інвестиційної діяльності та міжнародного співробітництва в агропродовольчій сфері регіону:

- створення та розповсюдження інвестиційного продукту агропродовольчого спрямування;

- промоція інвестиційного потенціалу агропродовольчого сектору області;

- створення сприятливих умов для залучення інвестицій та ведення агробізнесу;

- забезпечення зрозумілих умов ведення бізнесу та створення преференцій для добросовісних інвесторів;

- просування експортоорієнтованої агропродовольчої продукції (з високою доданою вартістю) на зовнішні ринки.

Основні завдання Стратегії:

1) Розвиток інвестиційної діяльності через:

- покращення інвестиційного клімату області, зокрема агропродовольчої сфери, створення передумов для формування її конкурентоспроможного та позитивного міжнародного економічного й інвестиційного іміджу у світовому суспільстві;

- позиціонування агропродовольчого регіону у світовому економічному просторі як перспективної території для започаткування й ведення інвестиційної діяльності;

- створення та розповсюдження інвестиційного продукту;

- промоцію інвестиційного потенціалу агропродовольчої сфери регіону;

- досягнення високого рівня інвестиційної привабливості регіону з метою збереження вкладених та залучення додаткових інвестиційних ресурсів у його сталий розвиток, зокрема галузі агропродовольчого виробництва;

- супроводження інвесторів в процесі реалізації проектів;

- підготовка навчальними закладами Миколаївщини фахівців для роботи на підприємствах, що будуть створені в результаті реалізації інвестиційних проектів;

- сприяння реалізації інвестиційних проектів у рамках державно-приватного партнерства.

2) Розвиток міжнародного співробітництва через:

- організацію та участь у заходах міжнародного та міжрегіонального характеру;

- представницькі функції органів виконавчої влади та місцевого самоврядування у роботі міжнародних організацій різного спрямування;

- виставково-ярмаркові заходи;

- залучення й супровід проектів міжнародної технічної допомоги зорієнтованої на розвиток агропродовольчого сектору тощо.

Це дозволить привести інвестиційну діяльність регіону до нових національних стандартів, донести інформацію щодо потенціалу Миколаївщини до відома якомога більшої аудиторії, ознайомити потенційних інвесторів не лише з можливостями для реалізації інвестиційних проектів, а також з продуктом місцевих виробників.

Напрями та заходи реалізації Стратегії:

Стратегією передбачено виконання поставлених завдань через реалізацію визначених заходів у наступних напрямках:

1) Створення інвестиційного продукту шляхом:

– дослідження експертними консалтинговими організаціями інвестиційного потенціалу окремих територій та підприємств області і розроблення на основі цих досліджень бізнес-планів, ТЕО або резюме найбільш перспективних та значущих для області інвестиційних проектів;

– формування необхідних інвестору баз даних щодо наявних земельних ділянок та промислових майданчиків; щодо проектів, які можуть бути реалізовані на засадах державно-приватного партнерства; щодо діючих компаній, які можуть виступати в якості партнерів, інституцій, які можуть бути корисні для інвестора на різних етапах реалізації проекту, а також компаній з іноземними інвестиціями, які працюють в області, та бази звернень інвесторів.

– щорічного оновлення та виготовлення інвестиційного паспорту області та галузевих буклетів.

2) Поширення інвестиційного продукту шляхом:

– участі делегацій від Миколаївщини в міжнародних виставкових заходах, форумах, семінарах тощо з інвестиційних питань;

– спільних з представниками бізнесу роуд-шоу, цільових бізнес-місій для представлення інвестиційного потенціалу області та окремих проектів.

– продовжити роботу щодо оновлення бази даних земельних ділянок сільськогосподарського та промислового призначення для створення спільних сільськогосподарських та промислових підприємств з іноземними інвестиціями

3) Супроводження реалізації інвестиційних проектів шляхом:

- створення робочих груп з питань супроводження реалізації інвестиційних проектів;
- розроблення проекту Положення про стимулювання інвестиційної діяльності в Миколаївській області та надання його для розгляду і затвердження обласній раді;
- створення бази даних спеціалістів, яких необхідно готувати навчальним закладам регіону, для роботи на підприємствах, що будуть створені в результаті реалізації інвестиційних проектів;
- підвищення кваліфікації працівників, які здійснюють інвестиційною діяльністю, у тому числі представників об'єднаних територіальних громад, районних державних адміністрацій та міськвиконкомів;
- проведення регіональних семінарів, зустрічей у форматі «круглого столу» для представників об'єднаних територіальних громад, районних державних адміністрацій та міськвиконкомів щодо загальнодержавних стандартів залучення та супроводу інвесторів.
- розробка проекту Програми залучення інвестицій та поліпшення інвестиційного клімату Миколаївської області на 2021-2027 роки;

4) Промоція інвестиційного потенціалу Миколаївської області шляхом:

- проведення щорічного Міжнародного форуму «Миколаївщина – інвестиційний вимір»;
- проведення місцевих економічних та інвестиційних форумів в районах, містах та об'єднаних територіальних громадах області;
- проведення презентації області в рамках участі офіційних делегацій від області у міжнародних заходах, які проходять в Україні;
- представництва області на спеціалізованих міжнародних форумах, роуд-шоу, конференціях, виставках тощо;
- поширення матеріалів щодо інвестиційного та експортного потенціалу області та щодо окремих проектів серед дипломатичних установ, торгово-

економічних місій, торгових представництв України за кордоном, серед міжнародних інвестиційних фондів, у спеціалізованих вітчизняних, міжнародних та іноземних спеціалізованих виданнях тощо;

– проведення роботи щодо визначення об'єктів державної та комунальної власності до яких може застосовуватися механізм державно-приватного партнерства, концесії.

5) Міжнародне співробітництво та організація протокольних заходів передбачають:

– забезпечення візитів бізнес-місій країн світу до області та проведення спільних заходів торгово-економічного та інвестиційного спрямування;

– участь офіційних делегацій від області у міжнародних заходах, які проходять за межами України, проведення презентацій області;

– забезпечення протокольною атрибутикою урочистих засідань, зустрічей, робочих груп, інших протокольних заходів обласного рівня за участі голови облдержадміністрації та його заступників;

– виготовлення та розповсюдження під час міжнародних зустрічей брендової сувенірної продукції з логотипами Миколаївської області;

– проведення в області Дня Європи, днів держав – членів ЄС та регіонів-партнерів.

б) Проведення виставково-ярмаркових заходів:

– агропромислової виставки «АГРОПОРТ»;

– представлення експозиції Миколаївщини на Міжнародній аграрній виставці «АгроЕкспо» (м. Київ);

– участь делегацій області у виставково-ярмаркових заходах, у тому числі галузевих;

– участь делегації від Миколаївської області у Міжнародній універсальній виставці «Весна в Гомелі»;

– участь Миколаївської області у Форумі регіонів Україна-Білорусь і супутніх виставкових та інших заходах;

7) *Залучення та супровід проектів міжнародної технічної допомоги (МТД)*

шляхом:

– розроблення та розповсюдження серед органів місцевого самоврядування інформаційних матеріалів щодо методики підготовки проектних пропозицій, заявок та залучення міжнародної технічної допомоги;

– розробки із залученням незалежних експертів, подання та супроводу проектів МТД;

– участі представників Миколаївської області в міжнародних конференціях, асамблеях, симпозіумах, семінарах з питань залучення ресурсів міжнародної технічної допомоги.

Здійснений аналіз представленого проекту *Стратегії розвитку Миколаївської області на 2021-2027 роки*, дозволив визначити операційні цілі та завдання, реалізація яких дозволить активізувати інвестиційні процеси агропродовольчої сфери регіону та сформувати інвестиційний потенціал нового рівня (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Стратегічні, операційні цілі та завдання Миколаївської області у контексті реалізації стратегічних пріоритетів інвестиційного розвитку агропродовольчої сфери*

<i>Стратегічні цілі</i>	<i>Операційні цілі</i>	<i>Завдання щодо реалізації</i>
1. Стійке економічне зростання багатогалузевої економіки	1.1. Створення нових та модернізація існуючих підприємств реального сектору економіки	1.1.1. Розвиток транзитного та логістично-транспортного потенціалу
		1.1.2. Розширення портфеля інвестиційних пропозицій регіону
		1.1.3. Підтримка сільськогосподарського виробництва та переробки продукції
	1.2. Зростання експортного потенціалу області	1.2.1. Розвиток міжнародного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності
	1.3. Створення умов для пріоритетного розвитку малого та середнього підприємництва	1.3.1. Розвиток інфраструктури підприємництва та активізація діалогу між бізнесом та владою

Продовження таблиці 3.9

2. Висока якість життя людини	2.1. Підготовка населення до життя та діяльності в умовах економіки, що змінюється	2.1.1. Якісна освіта для всіх
		2.1.2. Розвиток лідерських та підприємницьких якостей жінок та чоловіків
	2.3. Забезпечення населення якісними послугами	2.3.1. Розвиток системи питного водопостачання та водовідведення
		2.3.2. Підвищення енергоефективності у комунальній сфері та житловому фонді
	2.5. Збереження навколишнього природного середовища	2.5.1. Збереження особливо цінних природних територій
		2.5.3. Здійснення заходів з утилізації непридатних та заборонених до застосування хімічних засобів захисту рослин
3. Збереження та розвиток територій	3.1. Підсилення регіональної згуртованості та просторовий розвиток	3.1.1. Підтримка співробітництва територіальних громад
		3.1.2. Вдосконалення просторового планування та розробка містобудівної документації
	3.2. Підвищення рівня громадської безпеки	3.2.1. Розвиток інфраструктури та підтримка громадських ініціатив у сфері безпеки
4. Конкурентоспроможна економіка на основі інноваційного та високотехнологічного розвитку	4.1. Інноваційний розвиток у сферах визначених смарт спеціалізацією	4.1.1. Підтримка інноваційних досліджень та технологій на стадіях «ідея – дослідний зразок – виробництво»
		4.1.2. Розвиток інноваційної інфраструктури
	4.2. Створення нових наукоємних виробництв та продуктів	4.2.1. Розвиток високотехнологічного виробництва продукції у сферах визначених смарт-спеціалізацією
	4.3. Забезпечення потреби у висококваліфікованих кадрах для розвитку інноваційних виробництв	4.3.1. Сприяння розвитку висококваліфікованого кадрового потенціалу у сферах смарт-спеціалізації

*Джерело: сформовано автором за даними [115]

Здійснений моніторинг потенційно можливих інвестиційних проектів з метою їх реалізації у сфері агропродовольчого виробництва регіону визначив, зокрема:

- будівництво, та відновлення дорожньої інфраструктури;

- розвиток річкового транспорту, який на пряму з'єднує віддалені райони Миколаївщини між собою;
- введення в дію нових виробничих потужностей у промисловому комплексі області, що здійснюють виробництво продукції для агросектору
- переоснащення модернізація та розширення діючих виробничих потужностей;
- реалізація проектів державно-приватного партнерства з метою залучення приватного капіталу;
- запровадження ресурсозберігаючих і високопродуктивних технологій вирощування сільськогосподарських культур;
- сприяння будівництву, реконструкції та модернізації існуючих систем зрошення, у т.ч. сегментних систем зрошення та водовідведення на землях сільськогосподарського призначення поблизу водойм;
- створення інфраструктури овочеплодосховищ та цехів по переробці овочів та фруктів шляхом замороження, сушіння (в'ялення), консервування тощо;
- сприяння створенню та розвитку агрокластерів та інших інтеграційних формувань;
- міжнародна промоція економічного, експортного та інвестиційного потенціалу регіону;
- сприяння виходу суб'єктів господарювання області на нові зовнішні агропродовольчі ринки;
- розвиток співробітництва з регіонами іноземних країн;
- сприяння участі підприємств, установ та організацій області у проєктах міжнародної технічної допомоги, зокрема проєктах Європейського Союзу
- сприяння впровадженню та функціонуванню систем управління технологічними процесами, якості, екології та ін., відповідно до міжнародних стандартів;

- розвиток інформаційних систем для сфери агропідприємництва;
- розвиток мережі центрів розвитку підприємництва, бізнес-інкубаторів, тощо;
- надання інформаційної підтримки суб'єктам підприємницької діяльності щодо впровадження міжнародних стандартів, систем управління (якістю, безпечністю харчових продуктів та ін.), процедур оцінки відповідності метою сприяння в започаткуванні власної справи продукції вимогам Технічних регламентів України або директивам ЄС;
- створення умов для підтримки розвитку підприємництва у сфері агробізнесу;
- підтримка розвитку сільського (зеленого) туризму;
- впровадження енергозберігаючих та екологобезпечних агротехнологій;
- впровадження інноваційних розробок та впровадження новітніх технологій у галузі переробки відходів та повернення в господарчий обіг ресурсоцінних матеріалів;
- розвиток територіальних громад шляхом залучення грантових коштів на реалізацію проектів місцевого розвитку;
- міжмуніципальне співробітництво та налагодження партнерства територіальних громад для реалізації спільних проектів у вирішенні проблем відповідних територій;
- сприяння доступу підприємств та наукових установ до фінансового ресурсу для досліджень та розробок у сферах визначених смарт-спеціалізацією;
- створення умов для взаємодії між закладами професійної (професійно-технічної) освіти, вищими навчальними закладами, науковими установами та аграрними підприємствами;
- сприяння створенню інноваційних інфраструктурних об'єктів регіональної агропродовольчої сфери;
- методичний супровід та проведення робіт з сертифікації, оцінки відповідності агропродовольчої продукції та лабораторних випробувань з

метою підвищення її конкурентоспроможності та привабливості на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- створення та розвиток індустріальних і технопарків агровиробничого спрямування;
- створення на базі закладів освіти інноваційних центрів, бізнес-інкубаторів в рамках державно-приватного партнерства;
- створення інноваційних кластерів з освоєння нових для регіону видів еко-продукції тощо.

Стратегія розроблялась на засадах розумної «смайт»-спеціалізації. Впровадження розумної «смайт»-спеціалізації у стратегічне планування сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону здійснюється з метою забезпечення: 1) активізації інноваційного розвитку агропродовольчого виробництва; 2) підвищення ефективності управління інноваційними процесами у регіоні; 3) створення сприятливого середовища для розвитку інвестиційно-інноваційних процесів; 4) підвищення рівня інноваційної та інвестиційної активності суб'єктів регіонального агробізнесу тощо.

В основу підготовки Стратегії покладено такі основні принципи: відкритість; координація; інноваційність; синергія; диверсифікація; паритетність; спеціалізація тощо.

Основними механізмами реалізації Стратегії нами визначено:

1) *механізм державно-приватного партнерства*, який передбачає використання різних його форм – концесії, орендних відносин, лізингу, угоди про розподіл продукції, договору щодо управління державним і комунальним майном, договору про спільну діяльність тощо.

2) *механізм кооперації* - передбачає розроблення регіональної програми розвитку кооперативного руху, переваги якого можуть використовуватися у розвитку виробничих кооперативів, обслуговуючих кооперативів, споживчих кооперативів, а також кредитної (ощаднопозичкової) і страхової кооперації;

3) *механізм кластеризації* - передбачає розроблення системи заходів щодо фінансового стимулювання кластерних ініціатив та існуючих у регіоні кластерів; організації та проведення тематичних конференцій, семінарів та засідань за круглим столом для зацікавлених осіб, чинних і потенційних учасників кластера, із залученням фахівців відомих вітчизняних і зарубіжних кластерних об'єднань;

4) *механізм стимулювання підприємницької активності* - передбачає: спрощення процедур реєстрації (функціонування «єдиного вікна») та ведення бізнесу на місцевому, регіональному рівні; підтримку в регіоні розвинутого конкурентного середовища, недопущення монополізації сфер діяльності малого та середнього бізнесу; сприяння розвитку інфраструктурного забезпечення діяльності МСП (у т. ч. створення бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів тощо); налагодження ефективної взаємодії місцевих органів виконавчої влади та громадського самоврядування з підприємцями; сприяння формуванню освітньої, інституційної та інформаційної підтримки розвитку МСП агропродовольчої сфери;

5) *механізм міжрегіонального співробітництва*, який передбачає підтримання постійних робочих контактів між обласними, районними державними адміністраціями, радами та профільними управлінськими структурами Миколаївської та суміжних областей задля виявлення та визначення шляхів розв'язання проблем, що мають міжрегіональне значення.

б) *механізм комунікації держави, бізнесу та громад*. Досягненню цілей та пріоритетів Стратегії сприятиме системний підхід до взаємодії держави, бізнесу та суб'єктів громадянського суспільства, зокрема через використання таких комунікаційних механізмів: формування ефективно діючої системи електронного урядування; участь представників громадськості у розробці проєктів рішень обласної влади, регіональних цільових програм, стратегій регіонального розвитку; розвиток механізмів державно-приватного партнерства; розвиток механізмів громадського моніторингу соціально-

економічної ситуації, включаючи громадський контроль і експертизу реалізації Стратегії; реалізація політики інформаційної відкритості влади.

Необхідно відмітити, що «на регіональному рівні доцільно створити обласну сільськогосподарську інвестиційну корпорацію та регіональний інформаційно-аналітичного і консалтингового центру АПК, основною метою яких буде реалізація комплексу заходів, які сприяють задоволенню потреб сільськогосподарських підприємств в інвестиційних ресурсах» [62].

Наявний стан агропродовольчого виробництва та особливостей залучення інвестицій в реконструкцію та модернізацію його виробничих потужностей обумовлюють нагальну потребу щодо перегляду регіональної та державної інвестиційної політики сталого розвитку агропродовольчої сфери в цілому. З огляду на це, її пріоритети реалізації повинні враховувати особливості аграрного виробництва і, відповідно, бути спрямованими на рекультивацію та оновлення земельної продуктивності, створення повноцінної життєдіяльності та оновлення біологічних організмів, формування продовольчої безпеки як на рівні регіону, так країни в цілому, розвиток соціальної сфери та належних умов життя населення сільської місцевості. Врахування специфічних особливостей розвитку інвестиційних процесів в сільському господарстві та виробництві продовольчої продукції, на нашу думку, допоможе підвищити ефективність галузевих виробництв, раціонального використання інвестиційних ресурсів, створення сприятливого інвестиційного клімату тощо.

Висновки до розділу 3

1. Встановлено, за оперативною інформацією структурних підрозділів з питань агропромислового розвитку облдержадміністрацій станом на 01.07.2019 у регіонах країни в агропромисловому комплексі реалізується 444 інвестиційних проектів загальною вартістю понад 40,6 млрд. грн, де основним джерелом фінансування залишаються власні кошти аграрних підприємств

(72,8% в структурі джерел інвестування). Серед напрямків реалізації інвестиційних проектів (будівництво/реконструкція) більш привабливим є розвиток скотарства — 96 проектів (або 21,6% від загальної кількості); обробка, зберігання зернових і технічних культур — 56 (12,6%); розвиток свинарства — 46 (10,4%); харчова і переробна промисловість – 41 проектів відповідно (9,2%).

Проведена діагностика ймовірних напрямків щодо залучення інвестиційних ресурсів у вітчизняний агробізнес дозволила констатувати найбільш перспективними: насінництво с/г культур; оновлення парку сільськогосподарської техніки та модернізація зрошувальних систем; модернізацію виробничої інфраструктури для зберігання, внутрішньої логістики та портової перевалки зерна; вирощування зернових та олійних культур; виробництво біопалива (зокрема біоетанолу, на основі незадіяних потужностей підприємств спиртової промисловості); енергозберігаючі технології вирощування сільськогосподарських культур.

2. Проведене нами дослідження задекларованих інвестиційно-інноваційних проектів (44 інвестиційні проекти) сільськогосподарських підприємств агропродовольчої сфери Миколаївської області 2018 року, яке тільки підтверджує обґрунтованість вищезазначеного, дозволило зробити наступні висновки щодо перспектив інвестування регіонального агробізнесу:

- загальний обсяг інвестицій необхідний для розвитку агропромислового виробництва у найближчій перспективі, що задекларований на офіційному сайті Департаменту економічного розвитку, торгівлі та туризму Миколаївської облдержадміністрації та у інвестиційних паспортах адміністративних районів регіону, становить 70,69 млн. дол. США;

- спроможність ініціаторів інвестиційних проектів, а це переважно сільськогосподарські підприємства різних форм власності та господарювання, залучати до інвестиційної діяльності власні кошти становить 3,66 млн. дол. США або 5,2% від потреби;

- з огляду на регіональний галузевий розподіл необхідних інвестицій, найбільшого попиту набуває інвестування у тваринництво, питома вага якого становить 69,1% (25 проектів) або ж 48,87 млн. дол. США, тоді як на частку рослинництва та переробки продукції сільського господарства, без урахування переробки харчовою промисловістю, припадає 27,6 (13 проектів) та 3,3% (6 проектів), або 19,49 та 2,33 млн. дол. США відповідно;

- прогнозований середній термін окупності інвестиційних проектів для тваринництва становить 4,2 роки, для власної переробки – 4,7 та рослинництва – 5,8 років відповідно;

- у розрізі форм власності, найбільша зацікавленість у залученні капітальних інвестицій у агропромислове виробництво притаманна для приватних сільськогосподарських підприємств на рівні 57,68 млн. дол. США, що становить 81,6% від загальної потреби по регіону, тоді як державних та колективних господарств цей показник відмічається на рівні 6,91 та 3,60 млн. дол. США або ж 9,8 та 5,1% відповідно;

- в розрізі організаційних форм господарювання, ваговий попит щодо інвестування у власне агровиробництво на рівні регіону пред'являють товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ, СТОВ), на частку яких припадає 38,6% від загальної потреби та приватні або приватно-орендні сільськогосподарські підприємства (ПП, ПСП, ПОСП) - 27,1%. Питома вага фермерських господарств (у переліку задекларованих інвестиційних проектів) відмічається на рівні 10,6% (6 господарств) з потребою в інвестиціях у 7,47 млн. дол. США.

3. Узагальнюючи різні підходи, щодо поділу інвестиційних ризиків на групи, відмічаємо наявність таких груп (страт) інвестиційних ризиків: економічні, законодавчі, фінансові, екологічні, техніко-технологічні, кримінальні, управлінські, правові, соціально-економічних, економіко-правових, фінансово-економічних тощо. При використанні діалектичних та системних засад дослідження підходу нами розроблена комплексна система

диференціації (стратифікації) інвестиційних проблем та ризиків сталого розвитку агропродовольчої сфери за ознакою й рівнем прояву (державний, регіональний, на рівні підприємства) через призму специфічних особливостей регіонального агропродовольчого виробництва.

4. За результатами дослідження ідентифіковано низку інвестиційних проблем та ризиків агропродовольчого виробництва, в розрізі рівнів їхньої системної дії. До основних проблем та ризиків, що здійснюють системну дію на державному рівні віднесено: недосконалість нормативно-правової бази; нестабільність політичної ситуації (військовий конфлікт на Сході країни); тінізацію економіки та високу корумпованість влади; недосконалість податкової системи (високий рівень податків) та фінансової політики; низькі темпи реформування економіки та недосконалість ринкова інфраструктура; високі темпи інфляції; відсутність ефективних механізмів страхування інвестиційних ризиків; відсутність дієвих механізмів функціонування та регулювання ринку землі, зокрема її купівлі-продажу; сировинна орієнтованість товарної структури аграрного експорту; монополізація економіки; низький рівень реалізації державної політики щодо природоохоронної діяльності.

5. Основними негативними чинниками впливу регіонального рівня визначено: особливості спеціалізації сільського господарства на регіональному рівні; відсутність чіткої регіональної інвестиційної політики; відсутність стимулів і механізмів територіального управління щодо залучення інвестицій; формування дієвої інфраструктури у сільській місцевості та інформаційного розвитку; високий рівень ризику для інвесторів (дотримання права власності); недостатній рівень кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування та підприємництва, задіяного в інвестиційних процесах на регіональному рівні, зокрема в частині залучення МТД; низький рівень залучення дієвих програм транскордонного співробітництва; структурні дисбаланси в економіці регіону, зокрема цінові тощо. До основних проблем та ризиків на рівні окремих аграрних підприємств можна віднести: критична фізична та моральна

зношеність основних виробничих фондів підприємств (основного капіталу на 60-80%); низька якість та недостатня конкурентоспроможність аграрної продукції; нестача оперативної ринкової інформації; відсутність у більшості аграрних підприємств регіону інвестиційних проектів, що відповідають міжнародним вимогам тощо.

6. В ході дослідження запропонована Стратегія розвитку інвестиційної діяльності та міжнародного співробітництва Миколаївської області на 2021-2027 роки, яка відповідає принципам, пріоритетам, стратегічним цілям та завданням державної регіональної політики України та процесам державного стратегічного планування розвитку окремих секторів економіки країни та її регіонів, що враховує потреби їх розвитку та необхідність підвищення конкурентоспроможності. В основу розробки концептуальних засад Стратегії покладено загальні принципи (відкритість, координація, інноваційність, синергія, диверсифікація, паритетність, спеціалізація) та враховано принципи Нової політики регіонального розвитку (субсидіарність, комплексний територіальний підхід, партнерство та співпраця, територіальна та секторальна концентрація, доказовість прийняття рішень, сталі інвестиції, розвиток мереж, просторове планування тощо). Реалізацію головної мети та зазначених принципів запропонованої Стратегії визначено здійснювати через запровадження наступних механізмів, зокрема як: 1) механізм державно-приватного партнерства; 2) механізм кооперації; 3) механізм кластеризації; 4) механізм стимулювання підприємницької активності; 5) механізм міжрегіонального співробітництва; 6) механізм комунікації держави, бізнесу та громад.

ВИСНОВКИ

1. Здійснено дослідження наукових поглядів щодо трактування поняття «інвестиційний потенціал агропродовольчої сфери регіону» - як здатність досягти нормального відтворення і (чи) одержання очікуваного прибутку через реалізацію та управління інвестиційними можливостями інвестиційних ресурсів, які визначають сприятливість інвестиційного клімату та забезпечують рівень інвестиційної привабливості агропродовольчого виробництва (як об'єкту, суб'єкту господарювання) регіону.

2. Аналіз структури капітальних інвестицій в Україні за видами економічної діяльності в період 2013-2018 рр. показує, що частка сільського господарства в продовж досліджуваного періоду є стабільною із тенденцією до зростання і входить в трійку найбільш інвестиційно привабливих галузей, де разом із переробною харчовою промисловістю формують сферу з найбільшим інвестиційним потенціалом. В розрізі освоєння капітальних інвестицій в агропродовольчій сфері за видами активів у період 2010-2018 рр. слід звернути увагу на їхній приріст у розрізі матеріальних активів, зокрема землі – на 41 в.п. та довгострокових біологічних активів рослинництва та тваринництва – у 2,52 рази. При цьому їх зростання проти значень кризового 2014 р. в розрізі зазначених показників у 2018 р. відмічалось на рівні 70 та 122% відповідно.

3. У загальнодержавному обсязі інвестицій у аграрну галузь питома вага Миколаївської області становила 3,6%. Питома вага регіонів, що межують з областю, у загальному обсязі освоєних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство становила від 4,1% у Херсонській до 5,0% у Дніпропетровській та Одеській областях. Майже всі вкладення (99,9% загального обсягу) спрямовані на розвиток сільського господарства, мисливства та надання пов'язаних з ними послуг. За обсягом капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів вклад Миколаївської області вищий, ніж у Херсонській (0,7%), Кіровоградській (1,2%) та Одеській (2,0%) областях.

4. Аналіз обсягу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) характеризується вкрай невтішною тенденцією. У порівнянні з іншими видами економічної діяльності в агропродовольчу сферу спрямовується найменша кількість іноземних інвестицій, близько 2,0 % від загальної кількості іноземних інвестицій в економіку. В розрізі міжрегіонального порівняння стану прямого інвестування в агропродовольчий сектор областей Причорноморського регіону у 2018 р. Миколаївщина поступалася у надходженні ПІІ на -22,5% Херсонській та -20,5% Одеській областям відповідно, при цьому її питома вага у структурі загального регіонального обсягу інвестицій складала 28,2% (максимальне значення показника з 2010 р. (12,31%)). Дослідження ретроспективи залучення ПІІ у переробну промисловість Миколаївщини з виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів за досліджуваний період вказує на протилежну динаміку порівняно з інвестиційними процесами у сільському господарстві та суміжними для нього галузями виробництва. Так, станом на початок 2018 р. обсяги ПІІ у сферу харчової переробки становили 52,32 млн. дол. США, що відповідає приросту у +10,6% проти 2014 р. (47,32 млн. дол. США), а станом на кінець року – рівню 2010 р. (65,33 млн. дол. США) тощо.

5. Основними негативними чинниками впливу регіонального рівня на розвиток агропродовольчої сфери визначено: особливості спеціалізації сільського господарства на регіональному рівні; відсутність чіткої регіональної інвестиційної політики; відсутність стимулів і механізмів територіального управління щодо залучення інвестицій; формування дієвої інфраструктури у сільській місцевості та інформаційного розвитку; високий рівень ризику для інвесторів (дотримання права власності); недостатній рівень кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування та підприємництва, задіяного в інвестиційних процесах на регіональному рівні, зокрема в частині залучення міжнародної технічної допомоги (МТД); низький рівень залучення дієвих програм транскордонного співробітництва; структурні дисбаланси в економіці регіону, зокрема цінові тощо. До основних проблем та ризиків на рівні окремих

підприємств можна віднести: критична фізична та моральна зношеність основних виробничих засобів підприємств (основного капіталу на 60-80%); низька якість та недостатня конкурентоспроможність аграрної продукції; нестача оперативної ринкової інформації; відсутність у більшості підприємств регіону інвестиційних проектів, що відповідають міжнародним вимогам тощо.

6. За результатами дослідження ідентифіковано низку інвестиційних проблем та ризиків агропродовольчого виробництва, в розрізі рівнів їхньої системної дії. До основних проблем та ризиків, що здійснюють системну дію на державному рівні віднесено: недосконалість нормативно-правової бази; нестабільність політичної ситуації; тінізацію економіки та високу корумпованість влади; недосконалість податкової системи (високий рівень податків) та фінансової політики; низькі темпи реформування економіки та недосконалі ринкова інфраструктура; високі темпи інфляції; відсутність ефективних механізмів страхування інвестиційних ризиків; відсутність дієвих механізмів функціонування та регулювання ринку землі, зокрема її купівлі-продажу; сировинна орієнтованість товарної структури аграрного експорту; монополізація економіки; низький рівень реалізації державної політики щодо природоохоронної діяльності.

7. Узагальнюючи різні підходи, щодо структурного поділу інвестиційних ризиків, визначено групи (страти) інвестиційних ризиків, до яких віднесено: економічні, нормативно-законодавчі, фінансові, екологічні, техніко-технологічні, кримінальні, управлінські, соціальні, політичні тощо. При цьому, за використання діалектичних та системних засад дослідження підходу запропоновано комплексну систему диференціації (стратифікації) інвестиційних проблем та ризиків сталого розвитку агропродовольчої сфери за видовою ознакою й рівнем прояву (державний, регіональний, на рівні підприємства), що здійснюють вплив через призму специфічних особливостей регіонального агропродовольчого виробництва.

8. Виокремлено низку специфічних якостей ризиків, які необхідно враховувати при виборі інструментів управління та мінімізації інвестиційних ризиків агропродовольчої сфери, зокрема: протидія ризиків (в ринковій економіці ціновий ризик та ризик низького врожаю протидіють один одному); системність ризиків (природо-кліматичні умови можуть одночасно впливати на велику кількість сільськогосподарських підприємств); інерційність (системні ризики, які безпосередньо діють на певну галузь (рослинництво або тваринництво), через певний проміжок часу впливають на все сільське господарство); взаємозалежність (різкі коливання обсягів виробництва зерна (виробничі ризики) створюють нестабільність його пропозиції на ринку (маркетингові ризики), а нестабільність пропозиції тягне за собою посилення впливу цінових ризиків тощо).

9. З метою удосконалення інвестиційного забезпечення сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону розроблено та запропоновано до впровадження концепція Стратегії розвитку інвестиційної діяльності та міжнародного співробітництва Миколаївської області на 2021-2027 роки, концептуальні засади якої відповідають цілям Стратегії сталого розвитку України, основним завданням реформи «Програма просування інтересів України у світі», а також Стратегії розвитку Миколаївської області на період 2021-2027 років (проект) тощо. Головною метою Стратегії визначено підвищення міжнародного іміджу Миколаївської області, позиціонування її як безпечного та надійного місця для вигідного розміщення інвестицій; формування сприятливих умов для поліпшення інвестиційного клімату, зростання інвестиційної активності підприємств, ділових та фінансових структур, збільшення обсягів прямих інвестицій як внутрішніх, так і іноземних, в економіку області, збільшення кількості реалізованих інвестиційних проєктів, створення нових робочих місць в результаті їхнього впровадження для розв'язання на цій основі найголовніших проблем області і завдань соціально-економічного характеру. В основу розробки концептуальних засад Стратегії покладено загальні принципи

(відкритість, координація, інноваційність, синергія, диверсифікація, паритетність, спеціалізація) та враховано принципи новітньої політики регіонального розвитку (субсидіарність, комплексний територіальний підхід, партнерство та співпраця, територіальна та секторальна концентрація, доказовість прийняття рішень, сталі інвестиції, розвиток мереж, просторове планування тощо). Реалізацію головної мети та зазначених принципів запропонованої Стратегії визначено здійснювати через запровадження наступних механізмів, зокрема як: 1) механізм державно-приватного партнерства; 2) механізм кооперації; 3) механізм кластеризації; 4) механізм стимулювання підприємницької активності; 5) механізм міжрегіонального співробітництва; 6) механізм комунікації держави, бізнесу та громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеїчук О.О. Інвестиційні ризики регіональної агропродовольчої сфери. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки». 2019. № 3. С. 210-223.
2. Алексеїчук О.О. Особливості формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону. Стратегічні пріоритети розвитку економіки, фінансів, обліку та права в Україні та світі: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 3 жовтня 2019 р.): у 6 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 3. С. 8-9.
3. Алексеїчук О.О. Регіональні особливості формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери. Модернізація та наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку суспільства і технологій : Матеріали III Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Київ, 24–25 січня 2020 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2020. 61-65 с.
4. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. 2-ге вид., доп. і перероблене. К.: КНЕУ, 2002. 624 с.
5. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. К. : КНЕУ. 2005. 292 с.
6. Антонов А.В. Напрями удосконалення форм державної підтримки розвитку сільських територій. Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток". URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=440>
7. Артиш, В. І. Особливості органічного агровиробництва в концепції сталого розвитку АПК України. Економіка України. 2012. № 7. С. 19-23.

8. Банєва, І. О. Організаційно-економічний зміст та структура адаптивного механізму в трансформаційний період розвитку сільськогосподарських підприємств. Ефективна економіка. 2012. № 5. С.34.

9. Басалай С.И., Хорунжий Л.И. Бухгалтерский учет как инструмент повышения инвестиционной привлекательности агропромышленных корпораций в условиях переходной экономики. URL: <http://knigi1.dissers.ru/books/library2/2782-4.php>. (дата звернення 25.10.2018).

10. Бережна І. Ю. Особливості формування інвестиційного потенціалу у трансформаційній економіці: інституційний підхід. Ефективна економіка. 2012. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1528>

11. Білоусова О.С. Інвестиційний потенціал економіки України та країн ЄС. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2017. №1-2. С.60-67.

12. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент. Киев: МП «ИТЕМ ЛТД, «Юнайтед Лондон Трейд Лимитед». 1995. 448 с.

13. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: учебный курс. К.: Эльга-Н, Ника-Центр. 2001. 448 с.

14. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. 6-е изд., доп. и перераб. М. : Институт новой экономики, 2004. 1376 с.

15. Боровік Л.В. Оцінка впливу інвестиційної політики на формування та використання інвестиційного потенціалу галузі. Науковий погляд: економіка та управління. 2018. №1(59). С. 72-78.

16. Буряк А. В. Інноваційний потенціал аграрного сектору економіки. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2014. Вип. 200 (1). С. 56-64.

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2003. 1440 с.

18. Верницький Н. Інвестиційний клімат аграрного сектора України. Діловий путівник Німеччина. Україна. 2-ге вид. GmbH – Berlin: Wegweiser, 2008.
19. Вознюк М. А., Дурицька Г. В. Концепція, сучасний стан і тенденції розвитку інвестиційного потенціалу енергозбереження. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2014. № 2. С. 102-107.
20. Гавриш В. П., Гулько Л. Г., Драганова Т. П. Методичні основи формування інвестиційного потенціалу підприємства. URL: http://www.confcontact.com/20101008/5_gavrish.htm
21. Гарасим П.М., Гнаткович П.М., Смлїнська О.Д. Ринок земель сільськогосподарського призначення: перспективи розвитку: монографія. Львів, 2008. 184 с.
22. Гераймович В. Л. Формування державної інвестиційної політики в аграрному секторі економіки України. Облік і фінанси. 2013. № 2. С. 63-68.
23. Гитман Л.Дж., Джон М.Д. Основы инвестирования. М.: Дело, 1997. 991с.
24. Головне управління статистики у Миколаївській області, 2019. Веб-сайт. URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/>
25. Голубева А. Земля деньгами полнится. Агрохолдинг «Мрия» оценили в \$450,5 млн. Комерсант-Украина. № 103. Веб сайт. URL: <http://www.kommersant.ru/doc/904552>.
26. Данкевич А.Є. Аналіз інвестиційного потенціалу підприємств аграрного сектору. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2017. Вип. 3 (38) С. 37-42.
27. Данкевич Є.М. Реалізація інвестиційних проектів в аграрному секторі економіки у контексті стратегії розвитку інтегрованого виробництва . Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). №1 (25). 2014. С. 107-111.

28. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 р. № 1158. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п> (дата звернення: 18.01.2019)
29. Дідух С. М. Теоретико-методологічні основи інвестиційного потенціалу підприємства. Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. Вип. 237: В 6 т. Т. 5. С. 1244-1252.
30. Дорожня карта реформ агросектора. Веб-сайт. Українська правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2015/07/13/550431/> (дата звернення: 10.03.2019)
31. Дресвянніков Д. О. Формування інвестиційного потенціалу підприємства. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 31(2). С. 20-27.
32. Дуфенюк О.М. Управління механізмом залучення інвестиційних ресурсів в аграрний сектор економіки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец. 08.02.03. Львівський нац. ун-т. ім. І.Франка. Л.: 2004. 20с.
33. Дятлова В.В., Дятлова Ю.В. Державне регулювання інвестиційного розвитку аграрного сектору національної економіки. Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. 2016. № 3. С. 42-47.
34. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т3. За ред. С.В. Мочерний. К.: Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.
35. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера. За ред. Романа Дяківа. К.: Міжнародна економічна фундація. 2000. 450 с.
36. Жук Х.І. Прямі іноземні інвестиції у сільське господарство України. Інтернаука. URL: <https://www.internauka.com/uploads/public/1427903681122.pdf>
37. Завгородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. 3-тє вид., випр. та доп. К.: Т-во “Знання”, КОО. 2000. 587 с.

38. Завгородній А.В. Показники інвестиційної активності підприємств АПК Причорноморського регіону. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 27, частина 1. 2019. С.53-57.

39. Заїка С. О. Інвестиційний потенціал підприємства та варіанти його формування. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 13. Ч. 1. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_13/19.pdf

40. Захарін С.В. Перспективи фінансування інвестиційної інноваційної діяльності у галузях промисловості споживчого сектору економіки. Проблеми науки. 2012. № 2. С. 14-19.

41. Захарченко О.В., Алексейчук О.О. Складові формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери регіону. Бізнес-Навігатор. 2019. №5-2(54). С. 44-48.

42. Захарова Н.Ю. Проблеми оцінки інвестиційної привабливості аграрних підприємств. Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. 2011. № 3. С. 76-80.

43. Иванов А.П., Сахарова И.В., Хрусталеv Е.Ю. Принципы и факторы определения инвестиционного рейтинга предприятий. Консультант директора. 2009. № 12. С. 31-37.

44. Інвестиції в АПК. /Пропозиція. URL: <http://www.propozitsiya.com/?page=146&itemid=4482>

45. Інвестиції – шлях до ефективного економічного розвитку територій: кращі практики, бар'єри та перешкоди і способи їх подолання на прикладі дніпропетровської та Львівської областей : аналітичне дослідження. К.: 2013. С. 119.

46. Інвестиційна політика в аграрному секторі України: проблеми та заходи щодо їх вирішення. Проект «Аграрна політика для людського розвитку» / Під редакцією Б. Супіханова. URL: http://www.undp.org.ua/agro/pub/ua/P2003_01_043_03.pdf (дата звернення 15.10.2019).

47. Інвестиційні проекти, які реалізуються в агропромисловому комплексі. Веб-сайт. URL: <https://zet.in.ua/statistika-2/investicijni-proekti-yaki-realizuyutsya-v-agropromislovomu-kompleksi/> (дата звернення: 12.03.2019).

48. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів України. Повна версія. 2013 р. URL: www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art...

49. Капітальні інвестиції в АПК за рік склали 90 млрд грн. Веб-сайт. URL: <https://investory.news/kapitalni-investicii-v-apk-za-rik-sklali-90-mlrd-grn/>

50. Кіс Г.В. Іноземний інвестор на українських теренах: проблеми чи перспективи. ВКЛНАУ.2018. Випуск 2. URL: <http://www.vyshnya.in.ua/2018/06/27/%D1%96%D0%BD%>

51. Кісіль, М. І. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства. Економіка України. 2012. № 9. С. 36–39.

52. Кожем'якіна М. Ю. Інвестиційне забезпечення як основа розвитку аграрної економіки України. Економіка АПК. 2009. № 12. С. 68–73.

53. Козяр Н.О. Сучасний стан та перспективи використання інвестиційного потенціалу аграрного сектору України. Інвестиції: проактика та досвід. Економічна наука. 2019. №16. С.54-60.

54. Колібаба Р.О. Класифікація ризиків сільськогосподарського виробництва. Інструменти мінімізації ризиків .URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=57203&cat_id=57141

55. Котикова О.І. Державне регулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі. Ефективна економіка. 2017. №9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5758>

56. Кравчук К., Турпак А. Неподнятая целина. Единицы заработают на черноземе миллиарды гривен. URL: <http://archive.kontrakty.ua/gc/2008/38/31-neridnyata-cilina.html>.

57. Крейнина М.Н. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле. М.: Дело и Сервис: МВ-Центр. 1994. 456 с.

58. Кремень О.І., Куберка В.І. Основи оцінки інвестиційної привабливості регіону Науковий вісник ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ». 2012. № 4. С. 62–66.

59. Крупка М.І., Демчищак Н.Б. Аналіз формування й використання фінансового потенціалу інвестиційної діяльності в Україні. Фінанси України. 2012. № 2. С. 26-37.

60. Крючко Л.С., Шимків В.П. Інвестиційний потенціал сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області. «Молодий вчений». 2017. №11 (51). С. 1203-1206

61. Лагодієнко В.В., Турленко Н.В., Алексєйчук О.О. Необхідність і роль державного протекціонізму в інвестиційному забезпеченні сталого розвитку галузей АПК: національний та регіональний аспекти. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. 2019. №95. С. 114-122.

62. Лейфура М.В. Інноваційно-інвестиційний розвиток підприємництва в умовах тінізації економіки. Економіка. Фінанси. Право, 2015. № 4. С. 10–14.

63. Лукинов И., Онищенко А., Пасхавер Б. Аграрный потенциал: исчисления и использование. Вопросы Экономки. 1998. №1. С. 41-45.

64. Лучечко М.Ю. Стимулювання інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України: диференціація методів та інструментів. Інвестиції: практика та досвід. 2018. №13. С. 43-49.

65. Лучечко Ю. В Украине отсутствует нормативная база развития спиртовой отрасли. Левый берег. URL: https://lb.ua/economics/2018/02/14/390040_ukraine_otsutstvuet_normativnaya.html

66. Лучечко Ю. Є лобісти, які не зацікавлені в тому, щоб в Україні з'явився свій паливний продукт. Левый берег URL: https://lb.ua/economics/2018/02/14/390004_ie_lobisti_yaki_zatsikavleni_tomu.html

67. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність. Навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2003. 367 с..
68. Макарій Н.П. Оцінка інвестиційної привабливості українських підприємств. Економіст. К.: ПП «Колегіум». 2001. № 10. С. 52.
69. Малік М.Й. Основи аграрного підприємництва. К. : ІАЕ, 2000. 582 с.
70. Мамчур В.А. Інституції державного регулювання ринку зерна в Україні. Економіка АПК. 2010. № 2. С. 55-61.
71. Манцевич Ю. М., Скупский Р. М., Мельничук Л. С. Новітня парадигма інвестиційних процесів аграрного сектору економіки. Гаукові записки Інституту законодавства Верховної ради України. 2016. №5. С. 99-107.
72. Мартиненко В.Ф. Державне управління інвестиційним процесом в Україні: /монографія. К: Вид-во НАДУ, 2005. 296с.
73. Мацибора Т.В. Інвестиційна привабливість аграрного сектору України: регіональний аспект. Економіка АПК. 2018. № 3. С. 49-55.
74. Мельник О.І., Мельник А.Г., Малиш Л.Б. Іноземне інвестування як фактор розвитку аграрного сектора України. Інвестиції: практика та досвід. 2019. №2. С. 32-37.
75. Мельник О.І., Мельник А.Г., Пасічник Ю.О. Організаційно-економічні умови активізації інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України. Агросвіт. 2018. № 22. С. 3-9.
76. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству № 22 від 23.11.1998 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0214-98>. – Дата доступу: 10.04.2018.
77. Миколаївщина – регіон для успішного бізнесу. URL: <https://economy-mk.gov.ua/images/presentation/business.pdf>
78. Музика П.М., Жидяк О.Р. Суть та особливості форм господарювання у сільському господарстві в ринкових умовах. Наук. вісн. НЛТУ України. 2010. Вип. 20.1. С. 120-124.

79. Мусієнко О.Л. Інвестиційна привабливість як складова системи управління підприємства аграрного виробництва. Ефективна економіка. 2013. №10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2390>

80. Назаренко І.М. Аналіз інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств на рівні регіонів. Проблеми економіки. 2015. №4. С.136-143.

81. Негода Ю.В. Оцінка та підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки країни. Агросвіт. 2019. №15. С. 14-19.

82. Нечитайло У.П. Аналіз сучасних підходів до визначення інвестиційного потенціалу регіону. Науково-практичний журнал. «Інвестиції: практика та досвід». 2010. №15. С. 25-29.

83. Нечитайло У.П. Інвестиційний потенціал та інвестиційний клімат: особливості формування та співвідношення. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. 2011. Випуск 2 (32). С. 97-103.

84. Нечитайло У.П. Структурно-видові підходи до управління інвестиційним потенціалом регіону. Всеукраїнська научно-практическа конференція «Економіческа наука: нове вызовы и перспективы». м. Миколаїв, 5 июля 2010 р. С.24-26.

85. Носова О.В. Інвестиційна привабливість підприємства. Стратегічні пріоритети. 2007. № 1 (2). С. 120-126.

86. Однорог, М.А. Інвестиційне забезпечення у сільськогосподарському секторі економіки України. Науковий вісник Полісся. 2016. № 4 (8), ч. 1. С. 142-148.

87. Однорог М.А. Особливості інвестиційної діяльності в аграрному секторі. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. Випуск 126 (частина II). С. 108-113.

88. Окупність інвестицій в аграрний сектор України становить близько 4 років – експерти. Веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric->

economy/2589869-okupnist-investicij-v-agrarnij-sektor-ukraini-stanovit-blizko-4-rokiv-eksperti.html

89. Офіційний сайт Миколаївської міської ради URL: http://www.gorsovet.mk.ua/social/employment_program.ua

90. Офіційний сайт Миколаївської обласної державної адміністрації. Веб-сайт. URL: <http://www.mk.gov.ua/ua/oda/pidrozydyly/apk/pids/>

91. Офіційний сайт Міністерства фінансів України: веб-сайт. URL: <http://www.index.minfin.com.ua/index/fidi>

92. Офіційний сайт Регіональної торговельно-промислової палати Миколаївської області URL: <http://www.rtp.com.ua>.

93. Павлов Г.Є. Сутність поняття державного регулювання аграрного сектора економіки. Економіка та держава. 2013. № 6. С. 17-18.

94. Пашко Д.В. Оцінка інвестиційної привабливості агропродовольчого сектору Причорноморського регіону. Інвестиції: практика й досвід. Економічна наука. 2013. №24. С. 21-24.

95. Пересада А.А. Інвестиційний процес в Україні. К.: «Видавництво Ліра» ТОВ, 1998. 392 с.

96. Підвальна О.Г., Колесник Т.В. Інвестиційна діяльність аграрних підприємств Вінниччини. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. № 1 (56). С. 91-97.

97. Покатаєва К.П. Теоретичні аспекти визначення категорій «Інвестиційний потенціал» та «Інвестиційна привабливість». Науково-технічний збірник «Комунальное хозяйство городов». 2007. №75 С. 262-268. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/1542/>

98. Положення про Національну інвестиційну раду. Затверджено Указом Президента України від 29.08.2016 р. № 365. 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365/2016>.

99. Приймак В. Трудовий потенціал та механізм його реалізації в регіоні: монографія. Львів: Видавництво Центр ЛНУ ім. І. Франка. 2002. 383 с.

100. Приходченко Т.А. Аналіз сучасного регіонального розвитку в Україні. Економіка та держава. 2018. №5. С.43-47.

101. Прутська Т.Ю. Роль держави у розвитку підприємництва в аграрному секторі. Агросвіт. 2014. №18. С. 55-62.

102. Прямі іноземні інвестиції в Україні. Державна служба статистики України. URL: <http://www.insiders.com.ua/spravochnik/inostrannye-investitsii> (дата звернення 10.10.2019)

103. Пустовіт М.І. Сучасний стан інвестиційної діяльності і аграрній сфері Миколаївської області. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Випуск 8. С. 288-291.

104. Пушак Я.Я., Турленко Н.В., Алексеїчук О.О. Теоретико-методичні аспекти оцінки інвестиційних механізмів в умовах сталого розвитку виробничих сфер економіки регіону. Український журнал прикладної економіки. 2019. Том 4. № 2.С. 104-114.

105. Резнік Н. П. Особливості лізингового інвестування сільського господарства. Вісник аграрної науки. 2011. № 11. С. 72-73.

106. Рибіна Л.О. Особливості інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки. Економіка і суспільство. 2017. № 11. С. 450-454. URL: http://www.economyand society.in.ua/journal/11_ukr/72.pdf

107. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України: Аналітична доповідь / Собкевич О.В., Русан В.М., Юрченко А.Д. та ін. : за ред. Я. А. Жаліла. К.:НІСД, 2011. 39 с.

108. Самотоєнкова О.В. Інвестиційна діяльність в Україні: тенденції та перспективи. Ефективна економіка. 2019. №5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2019/48.pdf (дата звернення: 12.10.2019)

109. Скриль В.В., Дяченко О.М. Фактори впливу на інвестиційний потенціал промислових підприємств. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2014. Вип. 1(42). С. 38-43.

110. Скрипник Ю.В. Рейтингово-аналітична оцінка інвестиційної привабливості сільськогосподарського підприємства. Економіка й суспільство. Мукачівський державний університет. 2016. Випуск 3. С.477-484.

111. Скупський Р.М. Організаційно-економічні засади інноваційного розвитку промислового овочівництва в аграрних підприємствах: монографія. Херсон: Видавець Грінь Д. С., 2013. 442 с.

112. Стариченко М.А., Варченко О.М. Фактори забезпечення інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств. Економіка та управління АПК. 2014. № 1. URL: http://econommeneg.btsau.edu.ua/sites/default/files/visnyku/economika/starichenko_1_2014.pdf (дата звернення 10.06.2019).

113. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика. К.: Вікар, 2002. 374 с.

114. Стецюк П.А. Концептуальні основи формування системи управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2008. № 1 (24). С. 11-19.

115. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2027 року. Аналітично-описова частина/ Веб-сайт: URL: <https://economy-mk.gov.ua/images/economy/2.Soc-econom/2019/2/Analitika2014-2018.pdf>

116. Ткаченко К.Л. Управління розвитком економіки на основі активізації бюджетно-інвестиційних процесів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук.: спец.: 08.02.03. ІЕП НАН України. Донецьк, 2003. 20 с.

117. Товстенюк О.В. Інвестиційна привабливість як об'єкт діагностики. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2012. № 727. С. 381-386.

118. ТОП-12 зарубіжних інвестицій в український агробізнес. Веб-сайт. URL: <http://agroportal.ua/ua/news/novosti-kompanii/top12-zarubezhnykh-investitsii-v-ukrainskii-agrobiznes/>

119. Траханов І.П. Проблеми інвестиційного забезпечення підприємств АПК України та перспективи його розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. № 9. С. 153-157.

120. Туріянська М.М. Інвестиційні джерела. Донецьк: Юго-Восток. 2004. 317 с.

121. Турленко Н. В., Алексейчук О.О. Державні механізми залучення інвестицій в розвиток регіонального агробізнесу. Наука, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект: збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 27–28 вересня 2019 р.). – Одеса.: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С. 128-129.

122. Турленко Н. В., Алексейчук О.О. Механізми підтримки формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку аграрної сфери регіону. II International Scientific Conference The Modern Economic Research: Theory, Methodology, Practice: Conference Proceedings, September 27th, 2019. Kielce, Poland: Baltija Publishing. p. 70-73.

123. Турленко Н. В., Алексейчук О.О. Регіональні особливості розвитку інвестиційного потенціалу галузей АПК в умовах сталого розвитку та структурних трансформацій. Перспективи розвитку нової економічної системи на державному і регіональному рівнях: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5 жовтня 2019 року). - Київ. Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського, 2019. С. 87-89.

124. Турленко Н.В., Алексейчук О.О. Теоретико-методологічні аспекти в класифікації інвестицій з урахуванням особливостей агропродовольчої сфери регіону. Бізнес-Навігатор. 2019. №5-2(54). С. 44-48. Index Copernicus

125. Турленко Н. В., Алексейчук О.О. Теоретико-методичні підходи до оцінювання інвестиційних проектів в агропродовольчій сфері регіону. Сучасні управлінські та соціально-економічні аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання в умовах трансформації публічного управління: збірник матеріалів II міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 6

листопада 2019 року). Одеса.: ДВНЗ «Одеський національний політехнічний університет», 2019. С. 90-92.

126. Турленко Н. В., Алексеїчук О.О. Теоретичні та методологічні аспекти формування інвестиційної політики в АПК. Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку ХХІ століття: збірник матеріалів VII міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15–16 жовтня 2019 р.). Одеса: Одеська національна академія харчових технологій, 2019. С. 184-186.

127. Турленко Н.В., Лагодієнко В.В., Алексеїчук О.О. Економічний інструментарій впливу на інвестиційні процеси сталого розвитку агробізнесу. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». 2019. № 2. С. 210-223.

128. Турленко Н.В., Швець О.В., Алексеїчук О.О. Методичні підходи до визначення економічної оцінки механізмів залучення інвестицій в економіку регіону [Текст]. Український журнал прикладної економіки. 2018. Том 3 .№ 4. С.47-50.

129. У 2018 році динаміка капітальних інвестицій в аграрний сектор економіки держави помітно уповільнилася: Інститут аграрної економіки: веб-сайт. URL: http://naas.gov.ua/news/?ELEMENT_ID=4992

130. Управління інвестиціями на підприємстві / Козаченко Г.В., Антіпов О.М., Ляшенко О.М., Дібніс Г.І. К.: Лібра, 2007. 368 с.

131. Фатюха Н.Г., Маркін Є.Є. Аналіз руху прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в Україні. Ефективна економіка. 2019. №10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7342> (дата звернення: 12.10.2019)

132. Фінансова підтримка галузі АПК. Офіційний сайт: Миколаївська обласна державна адміністрація. URL: http://www.mk.gov.ua/ua/oda/pidrozydylu/apk/finansy_pidtymka/ (дата звернення – 10.10.2019)

133. Фомин П.А., Старовойтов М.К. Особенности оценки производственного и финансового потенциала промышленных предприятий. Веб-сайт. URL: <http://publish.cis2000.ru/index.shtml>. (дата звернення 15.03.2019).

134. Чорна М. В., Жувагіна І. О., Горіцин Д. О. Принципи оцінки інвестиційного потенціалу підприємства роздрібною торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2014. Вип. 1. С. 87-96.

135. Шабатура Т. Формування інвестиційного потенціалу підприємства в контексті вирішення економічних конфліктів. Проблеми і перспективи економіки та управління, 2016. № 1. С. 235-241.

136. Шаблій О.І., Шаблій З.О. Нові підходи до категорії «рекреаційний потенціал». Проблеми регіональної політики: Зб. наук. праць. Львів: Інститут регіональних досліджень. 1999. 510 с.

137. Шаповал Е. Украинский АПК будет инвестировать себя сам (Часть II). Веб-сайт. URL: <http://hubs.ua/economy/ukrainskij-apk-budetinvestirovatsebya-sam-chast-ii-63314.html>

138. Шараєнко О. Розробка державної політики. Аналітичні записки. / Вдосконалення механізму залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. К., 2011. 248 с.

139. Шубравська О. В. Зовнішньоекономічний фактор стійкого розвитку національної агросфери. Економіка і прогнозування: наук.- наліт. ж-л. 2006. № 2. С. 36-45.

140. Шубравська О.В. Регіональний аспект сталого економічного розвитку агропродовольчої системи України. Економіка України. 2009. № 5. С. 68-76.

141. Щербатюк О. М. Дефініція “інвестиційний потенціал підприємства”: сутність та відмінності. Електронне наукове фахове видання “Ефективна економіка”. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=773>

142. Щиборщ К.В. Оценка инвестиционной привлекательности предприятий. Банковские технологии. 2000. № 4. С. 18-26.

143. EcoLib. Веб-сайт. URL: <http://ecolib.com.ua/> (Дата звернення 28.06.17).

144. Eurostat. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do;jsessionid=Lamfjj_Q_Q_1_vfkRJA_5j_v9FwXOIMuEhb6Houy-lN5_q4Pt5_4Ie_1_oeb!9961_5_73_64?tab=table&plugin=1_&pcode=teina515_&language=en.

145. Investment Branteaser. Monthly Investment Outlook from Bill Gross [Electronic resource]. URL: <https://www.janus.com/insights/bill-gross-investment-outlook>

146. Leythienne D., Smokova T. Business profit share and investment rate higher in the EU than in the USA. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3433488/5280941/KS-SF-09-028-EN.PDF/84273e80-a461-479a-958b-37216b1bde30?version=1.0>

147. Marsh & McLennan Companies. 2017 AFP Risk Survey / Report of survey results (January 2017) . URL: <https://www.mmc.com/content/dam/mmc-web/Global-Risk-Center/Files/2017-afp-risk-survey.pdf>

148. Mazzucato M. The Entrepreneurial State: debunking public vs. private sector myths (Anthem 2013) [Electronic resource]. URL: <http://marianamazzucato.com/>

149. Perez C. Innovation systems and policy: not only for the rich? [Electronic resource]. URL: <http://www.carlotaperez.org/indexofpapers1.html>

150. Tetlow G., Giles Ch. Economists gloomy on UK prospects for 2017 / Financial Times [Electronic resource]. URL: <https://www.ft.com/content/a0c3fce4-d0e2-11e6-b06b-680c49b4b4c0>

151. Why is world trade growth slowing? // The Economist. URL: <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2016/10/economist-explains-5>

152. Zhulavskyi A., Gordiienko V., Samofalova O. Investment Potential of the Enterprise: Theory and Practice of Assessment. Вісник Сумського державного університету. Серія: Економіка. 2015. № 2. С. 7-15.

ДОДАТКИ